

ОДБРАНА

Тема

Сарадња Војске Србије и Кфора

ПАРТНЕРСКИ И
ПРОФЕСИОНАЛНИ
ОДНОСИ

Интервју

Пуковник проф. др Драгутин Јовановић
начелник Управе за школство

ЈЕДИНСТВЕН
ОБРАЗОВНИ
ОКВИР

Специјални прилог

АРСЕНАЛ 3
САВРЕМЕНО НАОРУЖАЊЕ

НОВИНСКИ ЦЕНТАР
ОДБРАНА

ПРЕПОРУЧУЈЕ
КАПИТАЛНО
ИЗДАЊЕ

ЗЕМЉА ЖИВИХ

310116

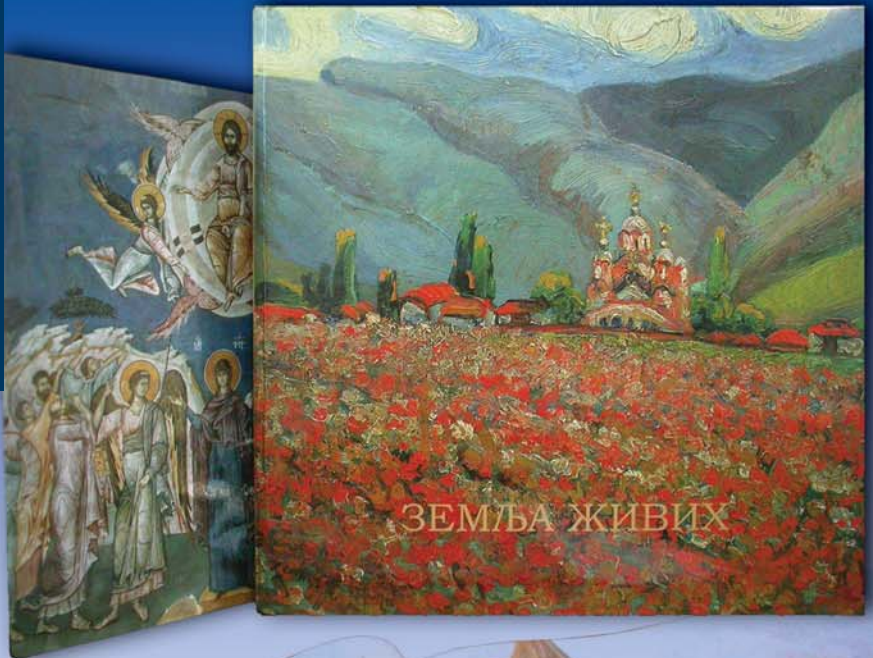
Аутори: Владимир Стојанчевић, Љубодраг Динић и Ђорђе Борозан

Угледни аутори Владимир Стојанчевић, Љубодраг Динић и Ђорђе Борозан написали су текст за репрезентативно издање „ЗЕМЉА ЖИВИХ“ који је дат у двојезичном слогу на српском и енглеском језику. Писан је на темељу потврђених чињеница и поткрепљен до сада необјављиваним историјским документима који појашњавају сложеност теме. Реч је о генези српско-албанских односа у 19. и 20. веку. Корени садашњих (не)прилика дубоки су више од две стотине година и неопходно је добро их изучити како би неке актуелне појаве биле много јасније. Прецизан научни приступ теми, јасна методологија истраживања и свима разумљива писана реч јесу додатне вредности књиге која садржи поуке и за наредне генерације.

Благослов за штампање књиге дао је Патријарх српски господин Павле. Књига је врхунски опремљена, у тврдом повезу, смештена у кутију, обима 372 стране, формата 28,3 x 29 цм. Цена књиге је 7.560,00 динара.

Наручбеницу и примерак уплатнице послати на адресу: НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд.

Књига се може набавити и у нашој књижари – у Београду, Васина 22

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд тел: 011/3241-026,
телефакс: 011/3241-363. жиро-рачун: 840-49849-58

НАРУЧБЕНИЦА

Наручујем примерака књиге: „ЗЕМЉА ЖИВИХ“

по укупној цени од 7.560,00 динара.

Књиге ћу платити (заокружити број): 1) одједном (плаћање унапред)
2) на кредит у месечних рата (највише 6)
по динара, уз оверену административну забрану.

Код плаћања унапред уз наручбеницу послати доказ о уплати целокупног износа увећаног за поштарину у износу 200 динара. Купци на кредит достављају административну забрану (обаразац се добија од НЦ „ОДБРАНА“) оверену у Војној пошти или предузећу у коме су запослени. Рекламације у случају неуручивања књига примамо у року од 30 дана.

Купац.....
(име, очево име, презиме)

Матични број грађана Број личне карте

издате у МУП

Улица и број

Место и број поште Телефон

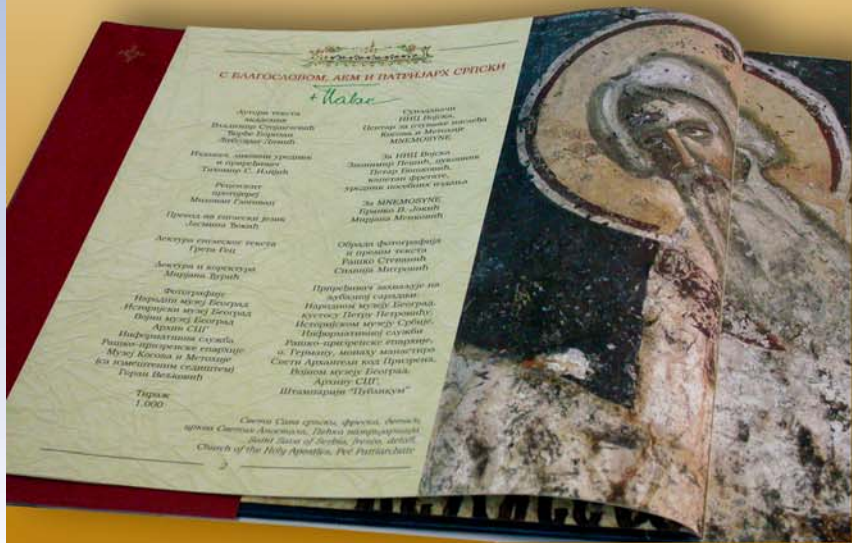
Датум Потпис наручиоца

Именовани је стално запослен у
(назив ВП или предузећа)

Улица и број

телефон Место и број поште

МП Овера овлашћеног лица

РЕПУБЛИКА СРБИЈА МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ

ПРОГРАМ

PRISMA

Зато што је будућност

важна!

Дирекција за преквалификацију
Кнеза Милоша 33
Београд
011/ 3203-252
www.mod.gov.yu/prisma

Београд
Централни Дом Војске
Браће Југовић 19
011/ 3201-850

Нови Сад
Футошка 26
021/ 528-440

Ниш
Клуб Војске
Синђелићев трг 66
018/ 522-892

Јове Илића 154 11040 Београд 011/ 3950-891
www.prisma.fon.bg.ac.yu; e-mail: prisma@fon.bg.ac.yu

Програм PRISMA
Центар за обуку Ниш
Машински факултет Ниш

Александра Медведова 14 18 000 Ниш 018/ 500-661
www.prisma.masfak.ni.ac.yu; e-mail: prisma@masfak.ni.ac.yu

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

"Одбрана" наставља традицију "Ратника", чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар "ОДБРАНА"
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Душан Мариновић (деск)
Драгана Марковић (специјални прилози)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић (интернет), Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
мр Зоран Милодиновић, потпуковник (дописник из Ниша),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, капетан I класе (одбрана),
Сања Савић, Мира Шведић (техника)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Миљалковски, Предраг Милићевић,
Миљан Милкић, Крсман Милошевић,
др Милан Милошевић, др Александар Мутавић,
Благоје Ничић, Никола Остојић, Никола Оташ,
Будимир М. Поподић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници), Весна Јовановић

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-104; 3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3241-363; 23-078
Редакција 2682-937; 23-810; 3201-576; 23-576
Прелом 3240-019; 23-583
Дописништво Ниш 018 /509-481; 21-481
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.yu

redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ "Одбрана"

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа "ПОЛИТИКА" АД, Београд, Македонска 29

ЦИП – Каталогизација у публикацији

Народне библиотеке Србије

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

"Одбрана" је члан
Европског удружења војних новинара

Снимио Игор САЉИЊЕР

8

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Пуковник проф. др Драгутин Јовановић,
начелник Управе за школство

ЈЕДИНСТВЕН ОБРАЗОВНИ ОКВИР 8

Војна академија

АКАДЕМСКИ РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТАР 10

Per aspera

ИРАНСКИ СЛУЧАЈ 13

ТЕМА

Сарадња Војске Србије и Кфора

**ПАРТНЕРСКИ И
ПРОФЕСИОНАЛНИ ОДНОСИ 14**

ОДБРАНА

Трибина "Партнерство за мир и НАТО: за и против"

БЕЗ КОНСЕНЗУСА 20

Нови задаци пред запосленима у МО и ВС

**ТЕСТОМ ДО ВЕРИФИКАЦИЈЕ
РАДНОГ МЕСТА 23**

Превенција HIV/AIDS-a у Војсци Србије

РИЗИК БЕЗ ИЗУЗЕТКА 24

ПРИЛОГ

АРСЕНАЛ - 3 31

ДРУШТВО

Национални центар за контролу тровања

ОПРЕЗНО СА ХЕМИЈОМ 56

14

76

СВЕТ

Албански терористи против међународне заједнице

КЛОПКА

62

Шпански легионари

МЛАДОЖЕЊЕ СМРТИ

64

КУЛТУРА

Фест 2007.

И НЕ САМО ЖИВОТ ДРУГИХ

68

ФЕЉТОН

Топлички устанак 1917. године (2)

**СТВАРАЊЕ
КОМИТСКЕ ДРЖАВЕ**

72

ТРАДИЦИЈЕ

Уз Дан војног школства – 18. март

**КОРЕНИ У УСТАНИЧКОЈ
ВОЈСЦИ**

76

ДУХОВНОСТ

Размишљања о стварима обичним

ОЛУЈА

79

КОНКУРСИ

**ПРИЈЕМ КАНДИДАТА
У ВОЈНУ АКАДЕМИЈУ**

80

**ПРИЈЕМ КАНДИДАТА
У ВОЈНУ ГИМНАЗИЈУ**

81

ШКОЛА

Бројни телефонски позиви грађана које смо примили ових дана са питањем када ће у *Одбрани* бити објављени овогодишњи конкурси за упис ученика и студената у Војну гимназију и Војну академију, мора се признати, охрабрјују и без сумње представљају наговештај бољих времена за војни позив. Конкурсе објављујемо у овом броју, али спектакуларне навале на слободна места у интернатима војних школа не треба очекивати и поред чињенице да се круг потенцијалних кандидата знатно проширио јер су ове године први пут у конкуренцији и девојке.

Главни и незаобилазни предуслови за то, пре свега у виду бољег животног стандарда професионалних војника, још нису испуњени. Али, и поред тога они који се одлуче на такав корак имају јасну рачуницу за добитну комбинацију. Она се огледа пре свега у бесплатном школовању, једновременом стицању војне и цивилне дипломе, великим могућностима за даље стручно усавршавање у земљи и иностранству и добијању врло профитабилних знања и вештина неопходних за успешну професионалну каријеру у униформи али и без ње. Већина професионалних војних лица убудуће, сигурно, неће свој радни век започињати и завршавати у систему одбране.

Рачуница је потпуно јасна ако се има у виду да ће те девојке и младићи своју професионалну каријеру започети практично на крају транзиције система одбране и у потпуно професионализованој Војсци Србије, у којој ће, како се очекује, стандард запослених бити на далеко вишем нивоу, а војни позив поново представљати врхунски изазов за младе људе.

Реформа нашег војног школства одвија се убрзаним темпом и практично у ходу. Будућим ученицима и студентима нуде се савремени образовни програми који су усклађени са стандардима и принципима по којима се школује војни кадар земаља које су чланице Партнерства за мир и НАТО. У образовни процес уградиће се и захтеви *Болоњске декларације*, а предуслов за све то јесте да систем војног образовања постане интегрални део образовног и научног простора Републике Србије.

Од школе нису могли да побегну ни они старији. Концепт непрекидног учења потврђује се на делу. На различитим облицима школовања и усавршавања, бројним семинарима и курсевима налазе се и седе главе које још имају шансу да ухвате корак са модерним трендовима. Дипломе и сертификати којим се потврђују потребна знања и вештине биће неопходан услов да се сачува радно место. До њих се сигурно неће долазити по моделу крагујевачког правног факултета, мада су лажне дипломе ранијих година откривене и у војној средини.

У клупама Војне академије наћи ће се и државни званичници, службеници Владе и народни посланици – чланови појединих одбора Народне скупштине, како би стекли потребна знања о систему одбране, боље разумели проблеме у тој области и доносили квалитетније одлуке. И то је део реформског процеса. ■

ДЕЛЕГАЦИЈА НОРВЕШКЕ У МИНИСТАРСТВУ ОДБРАНЕ СРБИЈЕ

Трочлана делегација Краљевине Норвешке у којој су били шеф мисије те земље при НАТОу, Ким Тровик, амбасадор Норвешке у Србији Хокон Блонкенборг и изасланик одбране потпуковник Терје Хаверстад, посетила је 2. марта Министарство одбране и Генералштаб Војске Србије.

У Министарству одбране делегацију су примили помоћник министра одбране за политику одбране Снежана Самарлић-Марковић, а потом и државни секретар Звонко Обрадовић. Разговори су одржани поводом завршетка норвешког мандата контакт амбасаде, који је оцењен као изузетно успешан. Министарство је захвално Краљевини Норвешкој на доследној и активnoj подршци Србији за улазак у Програм Партнерство за мир, те веома високо оцењује рад њене амбасаде у улози контакт земље за односе Србије и НАТОа, истакли су српски званичници. На састанцима су размотрени и билатерални односи са Краљевином Норвешком у области одбране.

Норвешку делегацију примио је и начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош. ■ С. Ђ.

ВОЈНИ ПОСМАТРАЧИ КОД МИНИСТРА ОДБРАНЕ

Министар одбране Зоран Станковић примио је капетана прве класе Илију Вујичића и капетана Бранислава Милетића пред њихов одласак у посматрачку мисију Уједињених нација у Либерии. Састанку је присуствовао и заступник начелника Центра за мировне операције пуковник Зоран Девић.

Двојица старешина су 2005. године завршила обуку у мултинационалном центру за мировне операције у Амерсдорфу у Холандији, а капетан Милетић је проглашен за најбољег старешину медијатора у генерацији.

Непосредне припреме за посматрачку мисију спроведене су у Центру за мировне операције.

Министар Станковић изразио је уверење да ће једногодишње ангажовање наших официра у Либерии протећи без проблема и нагласио значај искуства које ће тамо стећи за њихово будуће ангажовање и обучавање припадника наше војске који се, такође, припремају да стану под заставу Уједињених нација. ■ А. П.

СТРАТЕГИЈА МИРОВНИХ ОПЕРАЦИЈА

У организацији Европске команде САД, у Центру за мировне операције Војске Србије одржан је тродневни семинар о "Стратегији мировних операција и упућивању снага у мировне операције".

Полазници семинара припадници Министарства одбране и Војске Србије, из прве руке могли су да чују искуства америчких колега у процесу планирања и организовања припрема за ангажовање у мисијама у оружаним снагама САД, али и да добију информације о улози и функцијама Штаба, Стандардним оперативним процедурама, о стандардима НАТОа и кључним елементима који утичу на припреме и само обављање мисија, о обавештајној припреми зоне операција и односу Закона о оружаном конфликту и правила ангажовања у мисији.

Реч је о првом семинару који је ЕУКОМ САД одржао за припаднике српских оружаних снага из области мировних операција. ■ С. С.

ПРИЗНАЊЕ ЗА РЕЗУЛТАТЕ РЕФОРМЕ

Министар одбране Зоран Станковић састао се 8. марта у Београду са генералним секретаром НАТОа Јапом де Хопом Схефером. Разговор је био усмерен ка налажењу начина за унапређење постојећих облика сарадње и покретања нових у циљу изградње напреднијих партнерских односа.

Данас смо разговарали о сарадњи на два нивоа, војном и политичком. Осим признања за досадашње резултате реформе система одбране, од посебног је значаја да је сарадња Војске Србије и Кфора на највишем нивоу. Једино тако можемо да обезбедимо ефикасну улогу Кфора на Косову и Метохији: заштиту свих грађана и спречавање сваке евентуалне ескалације насиља. Зато поздрављамо изјаву генералног секретара да НАТОа неће смањити своје војно присуство на КиМ и решеност да одлучно реагује на све покушаје дестабилизације. У политичком погледу, озбиљан посао нам тек предстоји укључивањем у процесе доношења одлука у оквиру Партнерства за мир по питањима која се тичу безбедности наше земље, али и ширег региона. Сложили смо се да Србија географски и вредносно припада евроатлантској заједници. Министарство одбране и Војска Србије ће, преузимањем одговорног приступа у решавању два горућа питања Србије данас – решавања будућег статуса КиМ и хашког питања, потврдити себе као кредибилног партнера – рекао је у изјави за медије министар Станковић.

ВОЈНА САРАДЊА СА СЛОВАЧКОМ

ПОДРШКА ИНТЕГРАЦИЈАМА

Током дводневне посете Словачкој, министар Зоран Станковић, који је предводио делегацију Министарства одбране, састао се 12. марта у Братислави са министром одбране Франтишком Кашицкиком.

Разговарано је о могућностима унапређења билатералне војне сарадње, ситуацији у региону, реформи система одбране и евроатлантским интеграцијама.

На конференцији за новинаре која је одржана након састанка, министар Станковић је рекао да је постигнута сагласност о свим питањима о којима се разговарало. Он је истакао да је Словачка важан саговорник јер је прошла сличан пут као и Србија, успешно је окончала процес евроатлантских интеграција и члан је НАТО и Европске уније. Министар Станковић је као један од приоритета истакао школовање и усавршавање припадника система одбране на међународним војним школама.

Министар Кашички је рекао да је регион западног Балкана, у којем је Србија кључни фактор, спољнополитички приоритет Словачке Републике, као и да се његова земља ангажује у свим активности-

Генерални секретар НАТОа Јап де Хоп Схефер изјавио је да је са министром Станковићем и његовим сарадницима разговарао о томе шта је већ урађено на путу реформе српских оружаних снага и шта је неопходно да се уради.

– До сада је много урађено. Закључен је *Споразум о транзицији*, близу смо завршавања *Споразума о безбедности*, који наравно чека да га одобри нова Влада. Тражио сам од министра, а то ћу тражити и од председника и премијера, да Србија што пре да неопходне документе за Партнерство за мир и да развијамо интероперабилност. Мислим да смо на правом путу и надам се да ћемо ускоро видети амбасадора Србије за столом Евроатлантског партнерског савета – казао је генерални секретар НАТОа Јап де Хоп Схефер након састанка са министром Станковићем. ■ С. ЂОКИЋ

ма које доприносе стабилизацији и демократизацији овог региона. Исакао је пуну подршку Словачке даљим евроатлантским интеграцијама Србије и понудио помоћ на том путу. Министар Кашички је поновио принципијелни став своје Владе да решење будућег статуса Косова и Метохије не може бити донето без сагласности Београда.

У току посете потписан је План билатералне војне сарадње за 2007. годину, који обухвата осам планираних активности за текућу годину. ■

ПРЕВЕНЦИЈА ЗЛОУПОТРЕБЕ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ У ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

Стручна конференција “Сузбијање злоупотребе психоактивних супстанци у Војсци Србије”, у организацији Генералштаба Војске Србије и Војномедицинске академије (ВМА), одржана је 1. марта у Клубу Војске у Топчидеру. Циљ конференције је проналажење мера за ефикаснију превенцију злоупотребе психоактивних супстанци у Војсци.

– У Војсци Србије систематски се прате околности настанка и узроци који доводе до злоупотребе психоактивних супстанци, а предузимају се и превентивне мере – рекао је заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић, на отварању конференције. Он је додао да је превенција изузетно важна јер, поред осталог, злоупотреба психоактивних супстанци повећава могућност ванредних догађаја.

Начелник Управе за људске ресурсе у Генералштабу ВС генерал-мајор Петар Радојчић истакао је да је број корисника опијата у друштву у порасту и да се такво стање рефлектује и на војну средину. Генерал Радојчић је нагласио да Војска има обавезу да побољша посебно превенцију у својој средини како због своје ефикасности, тако и због одговорности према својим припадницима и њиховим породицама.

Учесници на Конференцији били су лекари Клинике за психијатрију ВМА, Института за ментално здравље у Београду, представници оружаних снага Велике Британије, Српске православне цркве, Министарства одбране и Војске Србије. ■

ГОДИШЊЕ САВЕТОВАЊЕ ВОЈНИХ ИЗАСЛАНИКА СРБИЈЕ

Од 26. фебруара до 2. марта у Београду је одржано годишње саветовање изасланика одбране Републике Србије, чији је циљ усмеравање наших војнодипломатских представника за рад у наредном периоду. Министар одбране Зоран Станковић, начелник Генералштаба генерал-потпуковник Здравко Понош и помоћник министра за политику одбране Снежана Самарџић-Марковић информисали су учеснике скупа о току реформи система одбране, плановима и одлукама од утицаја на активности војних изасланика у земљама где су делегирани. Указано је и на значај који војнодипломатски представници имају у процесу приближавања евроатлантским интеграцијама и подизању угледа наше земље и оружаних снага у свету.

Министар Станковић је изнео ставове Министарства у вези са актуелним безбедносним проблемима и начела којима се та институција руководи у односу на релевантне унутардржавне и спољнополитичке процесе. Методологија реформе наше војске у домену њене организационе и функционалне модернизације била је тема излагања генерала Поноша. Он је изнео податке о достигнутом степену реформи и очекивањима које Војска Србије у том погледу има у наредних неколико година. Снежана Самарџић-Марковић указала је на неопходност промоције актуелних процеса у систему одбране и безбедности, истакла неопходност активне улоге војних изасланика и затражила од њих интензивну комуникацију на билатералном плану. ■

А. П.

ЈЕДИНСТВЕН ОБРАЗО

Систем војног школства у будућности треба да постане део образовног и научног простора Републике Србије. У њему ће се образовати и усавршавати кадар у областима војних, безбедносних и осталих наука које су значајне за одбрану земље, Војску, али и друге институције државе и друштва. Потребно је усагласити школовање наших студената и старешина са захтевима болоњског процеса, али и са стандардима који се у образовању, обуци и усавршавању примењују у Партнерству за мир и НАТОу.

Пре 157 година, тачније 18. марта 1850, кнез Александар Карађорђевић одобрио је да се у Кнежевини Србији формира војна образовна установа – Артилериска школа. Рад је започела 6. септембра, а њена прва генерација имала је 23 питомца. Била је смештена у згради београдске *То поливнице*. У народу је од почетка названа – *Војна академија*. Убрзо је школа премештена у новоизграђену зграду на углу Немањине и Милоша Великог. Данас тај датум, када је званично утемељено војно образовање у Србији, обележавамо као Дан војног школства. То је повод да са пуковником проф. др Драгутином Јовановићем, начелником Управе за школство Министарства одбране, поразговарамо о перспективи и могућностима нашег војнообразовног система.

Шта, заправо, очекује наш војношколски систем у будућности?

– Систем војног образовања најпре треба да постане интегрални део образовног и научног простора Републике Србије. У њему ће се образовати и усавршавати кадар у области војних, безбедносних и осталих наука које су значајне за одбрану земље, Војску, али и друге институције државе и друштва.

Зато смо, у сарадњи са Министарством просвете и спорта, покренули иницијативу да се *Закон о високом образовању Републике Србије* допуни посебним чланом који се односи на војне високошколске установе. Тај предлог је, уз сагласност Националног савета за високо образовање, послат на скупштинско разматрање и, очекујемо да га надлежни ускоро усвоје.

Наш војношколски систем у будућности мора бити ефикасан и рационалан, али и усклађен са стандардима и принципима по коме се образује професионални војни кадар земаља које су чланице Партнерства за мир и НАТОа. У мери у којој то дозвољавају специфичности војног организовања, у образовни процес треба да уградимо и захтеве *Болоњске декларације*.

Да бисмо достигли такву визију потребно је да реализујемо бројне реформске задатке – од интегрисања система војног образовања у јединствени образовни и научни простор Републике Србије, смањења војног школства сходно пројектованим потребама система одбране, затим, да кадар оспособљавамо сагласно дефинисаним мисијама и задацима Војске и организујемо школовање припадника страних оружаних снага, првенствено из региона, па све до пријема жена у војне школе. Уз то, треба да осмислимо едукацију и припреме

ОДБРАНА

ОДБРАНА

будућих политичких и војних руководилаца за послове безбедности и одбране.

Најмлађе генерације студената Војне академије после завршетка школовања добиће уз војну и диплому појединих факултета у грађанству. Шта то значи?

– Закон о високом образовању Републике Србије предвиђа могућност да више високошколских установа, које имају дозволу за рад по одговарајућим студијским програмима, могу реализовати образовни процес и према моделу студијских програма за стицање заједничке дипломе.

Војна академија је у школској 2006/2007. години, на смеровима пешадије, ОМЈ, авијације, АРЈ ПВО, те ваздухопловно-техничке и техничке службе Копнене војске, започела такав програм са Факултетом организационих наука, Факултетом безбедности, Машинским факултетом, Електротехничким факултетом и Саобраћајним факултетом.

На тај начин, Академија се практично већ укључила у систем високог образовања Републике Србије. То ће јој знатно олакшати започету акредитацију установе и студијских програма.

Да ли ће такав модел – две дипломе допринети да из система одбране одлази стручан кадар?

– Ако се размишља да ће друга диплома допринети одласку кадра из Војске Србије, односно бити један од разлога зашто неко напушта професионалну војну службу, ваља нагласити да су и до сада старешине без друге дипломе напуштале систем одбране. Зна се да је већина на нова радна места одлазила због лоших материјалних прилика у Војсци. Без дугорочног решавања статусних питања припадника Министарства одбране и српске војске, тешко ће систем одбране задржати стручан и образован кадар, без обзира на то да ли он има само војну или и диплому цивилних факултета.

Цивилна диплома је значајна у ситуацијама када запослене старешине система одбране, данас због реформе Војске, а у будућности и нужне селекције током професионалне каријере, буду проглашене за вишак кадра. Јасно је да ће са дипломом факултета из грађанства моћи пронаћи ново запослење.

Хоће ли се у војним школама образовати и жене?

– Војна академија је планирала да наредне године на школовање за неколико родова и служби Војске прими 25 жена. За сада нам је познато да је интересовање жена за војни позив веће него мушкараца у неколико протеклих година. Наставни планови и програми по којима ће се жене школовати на Академији биће исти као и за мушкарце.

А цивили из грађанства?

– На основу искустава савремених армија света, најпре чланица НАТО и Партнерства за мир, схватили смо да је у војним школама потребно усавршавати и будуће највише војне и државне званичнике за област руковођења системом одбране земље. Војна академија има могућности да организује такве студије и студијске програме за чланове појединих одбора Народне скупштине, заинтересоване припаднике министарства Владе Републике Србије или иностране кандидате. На таквом нивоу стручног усавршавања предавали би домаћи и страни стручњаци, високи војни, државни и политички руководиоци.

Може ли се, у том смислу, очекивати и значајније отварање Војне академије према земљама региона, односно школовање странаца у њој?

– У претходном времену Војна академија је била прилично изолована и затворена институција. Реформом система одбране, а тиме и војног образовања, потребно је обезбедити да се Академија интегрише и у образовни простор Републике Србије и наметне земљама из окружења као регионални образовни центар. Томе ће допринети и њено укључивање у Конзорцијум одбрамбених академија и института безбедности Партнерства за мир.

У току је усклађивање наставних планова и програма Војне академије са стандардима земаља евроатлантских безбедносних интеграција. Бројни изасланици одбране у Србији исказали су интересовање да се припадници њихових војски школују код нас.

Војна академија има традицију у школовању официра страних оружаних снага, мада се последњих десетак година, сем старешина ОС Републике Српске, они нису школовали. За стручно усавршавање у нашим војним школама, поред Црне Горе, Босне и Херцеговине, Хрватске, заинтересоване су Италија, Турска, Аустрија и Украјина.

Планира се, такође, размена наших предавача и студената са иностраним војнообразовним установама, те заједничко ангажовање у научноистраживачким пројектима.

Управа за школство припрема *Каталог школовања и усавршавања у Министарству одбране* како би се потенцијални инострани партнери информисали о условима и врстама школовања или усавршавања на Војној и Војномедицинској академији.

Имате ли податке о броју наших старешина који се стручно оспособљавају у иностранству?

– На различитим нивоима и облицима школовања и усавршавања, те бројним конгресима или семинарима, током прошле године учествовало је око 400 припадника Министарства одбране и Војске Србије. У страним војним академијама, на командно-штабном, генералштабном усавршавању и специјализацији било је 31 лице, у осам земаља света. Тренутно се у војним академијама Италије и Грчке школује седам наших студената. Из Војне гимназије ће се упутити један ученик у америчку војну академију. Наше старешине налазе се на бројним стручним курсевима у Великој Британији, Француској, Грчкој, Италији, Немачкој, Кини, Естонији и Норвешкој.

Каква је перспектива Војне гимназије у систему средњег образовања Републике Србије?

– Промене у систему војног образовања подразумевају и реформу Војне гимназије. То значи да се и она мора укључити у систем средњег образовања Републике Србије.

Смањена потреба за војним кадром условила је да образовни процес и школовање у Гимназији нису довољно рационални, односно финансијски исплативи. Било је потребно пронаћи другачији модел како би Војна гимназија наставила са радом, али и даље била призната и верификована као средњошколска установа у земљи. Зато су надлежни из Министарства одбране сачинили план по коме се предвиђа да Војна гимназија, под одговарајућим условима, понуди вишак техничких и наставних капацитета Министарству просвете и спорта Републике Србије, а да за потребе Војне академије школује два до три одељења ученика. У том смислу, предвиђено је да образовна компонента школовања војних гимназијалаца буде у надлежности Министарства просвете и спорта, а васпитна Министарства одбране. Такав концепт може задовољити више захтева – Војна гимназија остаје поуздан извор квалитетног кадра за попуњу Војне академије и део је система средњег образовања друштва, а рационално користи расположиве материјалне и стручне потенцијале.

Колико је издавачка делатност Министарства одбране и Војске, за коју је надлежна Управа за школство, подршка систему војног образовања?

– Издавачка делатност Министарства одбране и Војске Србије обезбеђује припадницима система одбране, током школовања, обуке, усавршавања и професионалне каријере, потребну војну литературу, научне и стручне часописе, те наставне

мултимедијалне производе о одржавању и употреби наоружања и војне опреме, али и упутства за рад старешина на функционалним дужностима. Она је комплементарна са школством, обуком и научном делатношћу у систему одбране. Задатак јој је да обезбеди потребан ниво оспособљености кадра у Војсци и друштву за успешно извршавање наменских задатака. Систем је организован тако да, без посредника, рационално и ефикасно обавља управне и извршне функције.

У току прошле године, на пример, издавачка делатност одвијала се у складу са *Планом израде војне литературе, наставних филмова и мултимедијалних производа у Министарству и Војсци и Планом приоритета израде војне литературе* у периоду од 2005. до 2009. године. Динамика је била знатно боља у односу на претходну годину, али није на потребном нивоу, првенствено због непостојања ваљане законске регулативе, основних системских и доктринарних докумената.

Прошле године штампано је 28 наслова војностручне литературе – правила, упутстава, приручника и документа за евиденцију оспособљености свих састава Војске. Такође су објављена 32 наслова различитих студија, монографија, уџбеника, те збирки задатака, скрипти и лекција. Поред тога, јавности смо презентovali и шест публикација из области војне науке. Наши научни и стручни часописи писали су о теоријским проблемима и искуствима страних оружаних снага у области ратне вештине, логистике, оружане борбе и одбране земље.

Управа за школство и њена специјализована издавачка установа – Војноиздавачки завод, у оквиру Дирекције за издавачку, библиотечко-информациону и филмску делатност, прате резултате научноистраживачког рада и достигнућа јавног и културног живота који су значајни за систем одбране и његове припаднике.

Сопственим кадровским и технолошким ресурсима Војнофилмски центар *Застава филм* је у току прошле године снимао све активности у систему одбране ради информисања јавности и произвео три наставна, четири документарна и један информативни филм.

У Министарству одбране и Војсци Србије тренутно се користи око 6.500 наслова војне литературе, укупног тиража од око 3.800.000 примерака, који се налазе у мрежи војних библиотека и јединица. ■

Владимир ПОЧУЧ
Снимио Звонко ПЕРГЕ

ВОЈНА АКАДЕМИЈА АКАДЕ

Тек када школа буде акредитована за основне, мастер и докторске студије у области војних наука, побољша своје техничке и смештајне капацитете, те обезбеди наставне планове и програме интероперабилне са земљама евроатлантских безбедносних интеграција, Академија може постати регионални центар за образовање војног кадра

Реформа система одбране наше земље, али и опредељење да се укључи у евроатлантске безбедносне интеграције условили су бројне организационе и садржајне промене у школовању војног професионалног кадра. Томе су допринеле и новине у области високог образовања Републике Србије, односно усвајање *Болоњске декларације*. Сходно томе, Војна академија као једина и највиша образовна институција Министарства одбране и Војске Србије, у којој се оспособљавају, обучавају и усавршавају старешине у области одбране, у протеклих неколико година настојала је да одговори захтевима и образовног система земље и јединственог европског војнообразовног простора.

Академија је, у том смислу, већ променила своју унутрашњу организацију, започела акредитацију установе и студијских програма, а намерава да приступи и Конзорцијуму војних академија и института безбедности Партнерства за мир. Поводом 18. марта – дана војног школства, пуковнике ванредног професора др Владимира Грујића, продекана за наставу и доц. др Младена Вуруну, продекана за последипломске студије и научноистраживачки рад, питали смо о новим пројектима Војне академије и о дилемама са којима се свакодневно суочава.

Наставни план и програм за специјалност поморство на Војној академији усвојен је на Наставно-научном већу Саобраћајног

МСКИ РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТАР

факултета, а очекује се да га верификује и Сенат Универзитета у Београду. Он је осмишљен попут програма факултета у окружењу и омогућава школовање заинтересованих студената из грађанства, за потребе речних, морских и морско-речних бродова цивилних компанија.

– У Србији је изражена потреба за школовањем бродара, али тренутно за то не постоје услови ни на једном београдском факултету. Војна академија може у сарадњи са Саобраћајним факултетом успешно реализовати школовање бродара и бродомашинаца. Представници Речне капетаније у Београду, Речне полиције, Министарства за капиталне инвестиције Републике Србије и организација које се баве водним саобраћајем заинтересовани су за школовање бродара на Академији – истиче пуковник др Грујић.

Сви поморци од кадета до заповедника брода обавезни су да поседују лиценце за рад на бродовима. Република Србија је наследила 36 лиценци за поморце из различитих области – противпожарна заштита, прва помоћ, жилавост брода, затим, за трећег, другог, првог официра и заповедника брода одговарајуће тонаже, од Међународне поморске организације (ИМО). Прописи налажу да обуку поморца могу реализовати поморске школе и центри за обуку, а овлашћења за то издаје Министарство за капиталне инвестиције.

– Катедра морнарице на Војној академији, захваљујући техничким, материјалним и кадровским могућностима, али и дугогодишњем искуству у школовању старешина поморске и бродомашинске специјалности, може успешно изводити обуку за добијање овлашћења о способности и посебној оспособљености поморца. За то има и потребну наставну литературу на српском и енглеском језику. Уз то, потенцијалним кандидатима може понудити и смештајне капацитете – објашњава продекан за наставу пуковник др Владимир Грујић.

Како Војна академија испуњава прописане услове за едукацију у тој области, сходно важећим правилницима и међународним конвенцијама, Министарство за капиталне инвестиције овластило је Сектор за људске ресурсе Министарства одбране, у чијем је саставу Академија, да може изводити обуку за стицање овлашћења о оспособљености и посебној оспособљености поморца – *Овлашћење STCW 78/95 (по програму Б1 и Б2), Овлашћења о оспособљености за водитеља јахте, Оспособљеност за пружање прве медицинске помоћи, Оспособљеност за вођење медицинске бриге на броду, Овлашћења о мерама сигурности на ро/ро путничком броду, Овлашћења о мерама сигурности на путничком броду осим ро/ро и Овлашћења о оспособљености за управљање гашењем пожара.*

Према речима пуковника др Грујића, пројектом ECDL, чији се Центар недавно налази на Војној академији, проверава се ниво оспособљености запослених у систему одбране за рад на рачунарима. У првој фази реализована је факултативна обука и тестира-

ње 183 кандидата, а до сада је издато 140 сертификата за рад са захтеваним информатичким технологијама и информационим системима.

– Да би Војна академија постала регионални образовни центар треба да испуни три услова – да буде акредитована за основне, мастер и докторске студије у области војних наука, да понуди одговарајуће техничке услове и смештајне капацитете за будуће студенте, али обезбеди и интероперабилне наставне планове и програме школовања са земљама које партиципирају у Партнерству за мир и НАТОу. Академију нико неће прогласити таквим центром, већ се она мора окружењу наметнути својим квалитетом – каже пуковник доц. др Младен Вуруна, продекан за последипломске студије и научноистраживачки рад.

До пре неколико година Војна академија се није суочавала са проблемом академских и наставничких звања предавача. Њени наставници били су ангажовани на бројним факултетима у грађанству и у научним институцијама земље. Тешкоће су настале због акредитација образовних установа, односно својеврсне тржишне утакмице и, неадекватних законских оквира који нису пратили промену државне структуре, па је Академија остала изван јединственог академског простора Републике Србије. Слично се догодило и са војним наукама. Како тврди пуковник др Вуруна, квалитет наставника није споран.

Пуковник ванредни професор др Владимир Грујић, продекан за наставу

Пуковник доц. др Младен Вуруна, продекан за последипломске студије и научноистраживачки рад

Неопходно је зато, што пре, усвојити одговарајућу правну регулативу, која би отклонила сваку сумњу у успешност предавача. И однос наставничког и ненаставничког кадра Војне академије такође ће се прецизно дефинисати акредитацијом.

– Треба да водимо рачуна да је Академија установа типа колеџа, у којој су смештени студенти, те је административни апарат и логистика знатно обимнија у односу на остале факултете. Инострана искуства говоре да су многе војне школе логистику решиле уговорима са цивилним институцијама. Академија, за сада, због недостатка финансијских средстава то не може организовати на такав начин – појашњава продекан пуковник доц. др Младен Вуруна.

Једна високошколска установа не може се замислити без грба, имена и дана када обележава своје постојање. Војна академија за сада нема такве симболе, али су њихова идејна решења позната, а усвајање у току.

– У будућности планирамо да осмислимо и сајт Академије. Ипак, имиџ наше највише војне школе најбоље репрезентују њени студенти, али и старешине на својим радним местима, током учешћа у међународним мировним мисијама и иностраним усавршавањима. Само у сусрету богате традиције и савремених образовних захтева Војна академија ће бити препознатљив бренд и у земљи и у свету – истиче пуковник др Вуруна. ■

В. ПОЧУЧ
Снимио З. ПЕРГЕ

Саветовање у Ваљево

СРБИЈА И КАТАСТРОФЕ
– ИМАМО ЛИ ОДГОВОР

Саветовање "Србија и катастрофе – имамо ли одговор", које су поводом Дана цивилне заштите организовали Одељење за одбрану из Ваљева и Факултет за безбедност из Београда, окупило је представнике бројних републичких и општинских институција и органа који у тој области имају дефинисане надлежности.

Уводне реферате поднели су Милан Михајловић, начелник Одељења за одбрану Ваљево ("Стање система заштите и спасавања у Републици Србији"), и проф. др Владимир Јаковљевић, продекан Факултета безбедности у Београду ("Правци развоја цивилне заштите у Републици Србији").

Указано је да је због небриге државе у последњих петнаестак година урушен систем цивилне заштите, превазиђена је нормативна регулатива, неефикасан је и застарео систем обавештавања и узбуђивања, слаба је опремљеност органа и јединица, нема занављања кадрова, а од 1992. нема ни извођења организоване обуке становништва за ванредне ситуације.

Погрешном одлуком државе, надлежности локалне самоуправе у ванредним ситуацијама пребачене су на републички ниво, што се негативно одразило на ефикасност цивилне заштите на локалном нивоу, а драстично је смањен и број формацијских извршилаца у органима и јединицама цивилне заштите.

Решења су у доношењу новог закона о цивилној заштити и њеном уградњом међу институције при Влади Србије и враћању локалној самоуправи надлежности и дужности неопходних за функционисање у ванредним ситуацијама.

Порука са стручног скупа у Ваљево је да цивилну заштиту треба демилитаризовати, тј. да она буде самостална Агенција која ће обједињавати све расположиве људске и материјалне ресурсе и бити главни координатор активности у заштити и спасавању људи и њихових добара у природним катастрофама и техничко-технолошким несрећама, а иза свега тога држава мора чврсто стајати са својим законима и адекватним финансирањем. ■

Д. СТАНОЈЕВИЋ
Снимимо Ж. ЕМРЕКОВИЋ

АКТУЕЛНА ПИТАЊА
ЦИВИЛНЕ ЗАШТИТЕ

Поводом 1. марта – светског дана цивилне заштите, министар одбране Зоран Станковић примио је делегацију Управе за одбрану Републике Србије. Начелник Управе Милан Поподић информисао је министра о актуелним проблемима цивилне заштите и предлозима за њено унапређење.

Начелник Управе за одбрану говорио је и о недовољном ангажовању појединих државних органа у области цивилне заштите и изнео могућности квалитетнијег искоришћења свих ресурса, којих, како каже, има довољно, али се лоше координирају.

Министар Станковић је изразио спремност да помогне у решавању проблема запослених у систему одбране који су ангажовани у разминурању и санацији последица хаварија и елементарних непогода. Он је такође закључио да је могуће на бољи начин институционално решити питање цивилне заштите које по свом значају завређује више пажње и боље финансирање.

Обележавање Светског дана цивилне заштите установљено је 1990. године одлуком Генералне скупштине Међународне организације цивилне заштите. ■

"ПАРТНЕР 2007"

Политичка и привредна дешавања последњих неколико година, првенствено улазак Србије у Партнерство за мир, потврдила су потребу организовања специјализоване манифестације из области наоружања у Београду. Зато је већ донета одлука, а припреме су ушле у завршну фазу, да се Трећи међународни сајам наоружања и војне опреме "Партнер 2007" одржи од 26. до 29. јуна на Београдском сајму.

Покровитељ сајма је Министарство одбране, а суорганизатор Југоимпорт – СДПР.

Промотивни састанак потенцијалних излагача, стручњака и новинара, са представницима Министарства одбране, Југоимпорта – СДПР и Београдског сајма, на коме ће бити речи о циљевима, садржају и техничким детаљима предстојеће манифестације, одржаће се у уторак, 27. марта, у 12 часова, у свечаној сали на првом спрату управне зграде Београдског сајма.

Досадашње две сајамске манифестације привукле су најзначајније произвођаче наоружања и војне опреме из Србије, њихове иностране партнере и стручњаке из земље и иностранства. Ти привредни и стручни скупови били су повод и за посете високих војних делегација, које су Међународном сајму наоружања и војне опреме у Београду дале значај прворазредног догађаја у региону. Остварени су и бројни стручни, привредни и пословни контакти.

Концептом сајма "Партнер 2007" обухваћено је излагање технолошких новитета и производних могућности на штандовима излагача, размена стручних информација у оквиру пратећег програма, званичне посете високих војних делегација по позиву Министарства одбране Републике Србије, непосредни пословни контакти излагача и посетилаца и презентација производних и технолошких достигнућа широјој публици.

Досадашња успешна реализација тих јасно постављених презентационих, организационих и пословних циљева свакако ће и ове године привући излагаче на "Партнер 2007".

Велики број домаћих и страних фирми већ је најавио своје учешће, а детаљнији подаци могу се добити од пројектног тима Београдског сајма на телефоне (011) 2655 486, 2655 229, факс 3615 298 и e-mail: partner@sajam.co.yu ■

АНАЛИЗА ЛОГИСТИКЕ
СИСТЕМА ОДБРАНЕ

На анализи реализације задатака Сектора за материјалне ресурсе Министарства одбране и функционисања логистике система одбране у 2006. години, која је недавно одржана у Београду, закључено је да су сви постављени задаци током прошле године, упркос тешким и сложеним условима, у великој мери реализовани и да је обезбеђена непрекидност у функционисању логистике система одбране и Војске Србије.

Како су на анализи нагласили начелник Управе за општу логистику пуковник Перица Павловић и заменик начелника Управе за систем логистике Министарства одбране пуковник Драган Ђорђевић, прошле године остварене су планиране организацијско-формацијске промене у логистици, одржан је потребан степен функционалне исправности техничких средстава, посебно оних од значаја за борбену готовост и дневни живот и рад Војске и Министарства одбране, а обезбеђени су и приоритети у санирању и оправци објеката за смештај и исхрану војника и одржавања термоенергетских постројења.

Ове године у систему логистике највише ће се радити на обезбеђењу континуитета и подизању ефикасности логистичке подршке система одбране, затим на ослобађању од перспективног или сувишног наоружања, војне опреме и других покретних ствари, реформи и даљој реорганизацији подсистема здравствене заштите војних осигураника, наставку трансформације војнодоходовних установа и реструктурисању предузећа одбрамбене индустрије. ■

Д. К. М.

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

ИРАНСКИ СЛУЧАЈ

Ма јесте, знање је у Србији скупо. Свака школа се плаћа. Ђаци ђаволи – професори још гори. Дабог-да ти судио правник из Крагујевца. Хапсите, он и даље држи час!

Ове реченице из другог пасуса углавном су изреке. Неке од њих су духовите, а неке горке. Но, шта се ту може. Да нема купаца, не би било ни трговаца дипломама. Ко ме би часни професори узели паре да их није било на тржишту брзог учења?

Ипак, ово није прича о просветној мафији! Ионако нема имена којима се домаће подземље не би могло назвати. Него, замислите, о насиљу!

Пре десетак дана писац ових редова се затекао у једном радио-програму, где се о томе говорило. О насиљу, дакле, као "феномену модернога доба"! Тако је аутор крстио своју емисију, а у њој се, поред водитеља и назначеног Љ. С., затекао и један војни аналитичар.

Тако су га представили, а и он се лично тако ваби. У паузи, кад су оно били неки цинглови и музичка нумера, не одолех да га упитам: *Је ли, колега, аман-заман, шта имате од војног образовања?*

Он лепо рече да је пре петнаестак година успешно завршио десетарски курс, и да од тог дана за њега нема тајне у војничком занату. О насиљу (у емисији) казао је отприлике ово: ситуација је критична и уопште све је горе него пре, може се рећи суровије, и ниједан део света не може да буде сигуран. И безбедан, такорећи.

Чак и неке државе, каза захвалним слушаоцима он, прибегавају њему. Хтео је да каже насиљу. Тероризам је, рече тај аналитичар, посебно опасан, јер терористи не бирају мете. Ми нисмо угрожени, мада можда и јесмо. Више нисмо него што јесмо, ама ко би га знао?

Од глобалног насиља, које је баш такво као што експерт рече, поново се вратисмо на образовање. Сигурно је десетарски курс најнижи ниво, испод кога се не може бити војни стручњак. Јер, за разводнике ипак постоје неке тајне, посебно у области стратегије и логистике! То су појмови које експерти често користе.

Но, ево да се не шалимо претерано. Мада је овде шале сасвим мало. Војни аналитичар са курсом за десетаре је још и добар. Има, како би се рекло, изграђен "категоријално-појмовни апарат". Зна о чему је реч, може да учествује у јавној расправи!

Има један међу њима (аналитичар), који није учио ништа сродно. Него је завршио трговачку школу и доурао до бруцоша више економске. Мада одатле није мрднуо, пошто му се учинило да је војно поље сасвим слободно. Може да се дрљачи без ризика. И човек је врло успешан. Зову га стално, посебно кад су велике кризе. И он прича, не престаје, објашњава ситуацију као да је Жуков!

И сад, да не наљутимо Крагујевчане. Већина наставника (посебно они који још нису ухваћени) часно врше своју просветитељску мисију. Свака част оним студентима који су избегли професора Пурића и бившег вечног

декана Чејовића. О Емилији Станковић да не говоримо. Али, свако онај који није имао кад да учи, па је диплому купио, лажно се представља да је оно што није. Мада, ко зна шта је? Та ствар ионако није нова. Своју комедију "Др" Нушић посвећује брижном оцу, који је свом сину са-балебарошу купио диплому доктора чисте филозофије.

А шта онда бива са војним аналитичарима? Колико је познато, дипломе десетарских курсева се нису продавале. Него је кандидат морао да пролије кофу зноја док не окачи црвене ушивке. Муштрање које се на забравља за сва времена. Наука за ситну тактику и крупна стратешка питања која се пабирчи од десетара старије класе. Тако би се могло рећи да је првонаведени експерт поштено дошао до своје ћаге.

Други се, као трговачки помоћник и погонски економиста у покушају више бави "логистиком". И то је оно што га чини срећним, исто као и публику жељну добрих анализа.

Раније (пре тридесет-четрдесет година) говорило се овако: *војна школа и богословија морају се завршити*. Дакле, кад се упишеш, не бери бригу!

Али, хоћеш! Из 23. класе Војне академије (случај познат аутору) завршило је нешто више од 38 посто од уписаних. До осипања је дошло због различитих разлога, али највише је попадало на испитима (математика, филозофија, балистика), па изгубило право на школовање. Десетак њих је пропало због физкултуре! Важан предмет код Киће Јефтића и Ерцеговића!

Легендарни Миле Кеџман сам је напустио школовање, и то због пливања. Кића Јефтић га је стално бацао у базен, а четворица га вадиле одоздо. "Није мени тешко да пливам, само ми је тешко дисати"! Тако је говорио Миле кад више није пристајао да га фрљаче у воду. И отишао из таквог мучилишта у неприродној средини, разјаснивши до краја филозофију пливања.

Читава класа (ко је преживео) већ је у пензији. Из ње је настало петнаестак генерала, отприлике толико доктора наука и више од тридесет магистара. И сви одреда тврде да су им најтежи испити били у војним школама. За богословију не знамо, али распитаћемо се.

Е сад, да ове паралеле не испадну помало неумесне. Школа је школа, кад се запне – може да се заврши. Ни у војним ни у цивилним високим училиштима, аутор овог штива се никада није срео са корумпираним просветним бићима. О крагујевачкој афери могу да мислим само хипотетички, не знајући шта је теже преживети: бити купац или продавац испита.

Тако је немогуће замислити шта о себи мисли професор док узима паре од студента. И шта се ту купује: цео човек или само његов одраз?

Иначе су оног војног експерта (резервног десетара) питали и ово: "Хоће ли Америка напасти Иран?" А он је одговорио мудро, као што увек чини: "Можда хоће, можда неће. Видеће се!" ■

Аутор је коментатор листа "Политико"

У Крагујевцу су
продавали испите
и дипломе. Мада
је тога била и на
другим пијацама
науке.
А онда смо се
сви запрепастили:
*Људи моји, зар је
то могуће?*

ПАРТНЕРСКИ И ПРОФЕСИОНАЛНИ ОДНОСИ

САРАДЊА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ И КФОРА

Активности Војске Србије и Кфора у Копненој зони безбедности представљају најизразитији вид директне сарадње Србије и НАТО на терену. Сарадња је у сталном успону, а достигнути ниво се одликује високим степеном поверења, уважавања и међусобног разумевања. Чланови Комисије за примену Војно-техничког споразума, Тима Копнених снага за сарадњу са Кфором, команданти сектора и официри за везу уградили су и део себе у успостављање добрих односа са Кфором, као битним сегментом наше укупне међународне војне сарадње.

Очетком јуна 1999. године потписан је, у војној бази поред Куманова, Војно-технички споразум, којим је предвиђено и формирање Заједничке комисије (Joint Implementation Commission – ЈИС) за примену поменутог споразума, састављене од комисије Кфора и комисије коју чине представници Војске и МУП-а Србије. На тај начин успостављена је комуникација Војске Србије и Кфора, али над тим почетним односима лебдела је сенка неповерења. У протеклих седам и по година остварен је велики напредак, тако да се односи Војске Србије и Кфора данас могу описати као коректни, партнерски и професионални. Тај преокрет може се приписати променама у спољној политици наше земље и опредељењима за улазак у евроатлантске интеграције.

Јасно је да велике заслуге за позитивну промену у односима Војске Србије и Кфора имају и чланови Комисије за примену Војно-техничког споразума и Тима Копнених снага (Тим КС) за сарадњу са Кфором, али и команданти сектора и офи-

цири за везу који имају интензивну сарадњу са припадницима Кфора и успевају да реализују велики број заједничких активности са војницима и старешинама међународних снага на Косову и Метохији.

■ БЕЗБЕДНОСТ У РЕГИОНУ

Комисија за примену Војно-техничког споразума је стручни орган Генералштаба Војске Србије, који непосредно и стално комуницира с Кфором од јуна 1999. године. На челу Комисије је пуковник Миодраг Поповић, а у њеном саставу су и потпуковници Милош Никша и Војислав Миловановић, мајор Бранко Поповић и заставник Павле Павловић. Тежишни задаци које Комисија за примену Војно-техничког споразума извршава јесу војно-техничке природе и односе се на одржавање редовних састанака и сталних контакта са Заједничком комисијом Кфора, те анализирање и предузимање мера за правилно спровођење Војно-техничког и других споразума са Кфором. Комисија координира и сарадњу између војних и државних органа Србије и Команде Кфора или преноси захтеве и ставове државних институција и субјеката, који имају обавезе и потребе да решавају питања везана за Косово и Метохију, административну линију, Копнену и ваздушну зону безбедности. Неретко се на састанцима са Кфором разматрају и контрола ваздушног саобраћаја, могућност инсталирања радара на Копаонику, употреба противградних ракета у ваздушној зони, отварање железничке и аутобуске линије Ниш–Приштина, или пак фотограметријско снимање Коп-

ВРУЋА ЛИНИЈА

“Вруће линије” између јединица Војске Србије и Кфора намењене су за брзо, правовремено и поуздано преношење важних информација о дешавањима у зони административне линије према Космету. Крајеви “вруће линије” инсталирани су у оперативним центрима бригада Војске Србије и Мултинационалних снага Кфора. Директна веза функционише непрекидно и омогућава не само сталну комуникацију већ и ангажовање наших и међународних снага безбедности у случају откривања криминалних активности или угрожавања безбедности.

Примера ефикасне сарадње између војника Војске Србије и Кфора има доста, а овом приликом наводимо догађај који се одиграо у зони одговорности 125. моторизоване бригаде. Крајем 2005. године припадници чешког контингента Кфора су у близини Угљарског крша приметили групу од петнаестак лица, како немилосрдно уништавају шумско благо. Починиоци крађе су отворили ватру на чешке војнике и ранили једног од њих. Истог тренутка, припадници Кфора су, преко “вруће линије” са 125. моторизованом бригадом, затражили помоћ од наших војника како би спречили бекство наоружаних шумокрадица на нашу територију. Патрола са базе “Мрче” креће у акцију и успешно затвара све правце насупрот месту са кога се чула пуцњава. То је омогућило чешким војницима да ухвате седам Албанаца, код којих су пронађене три пушке и један пиштољ.

Начелник комисије за примену Војно-техничког споразума пуковник Миодраг Поповић и начелник Заједничке комисије норвешки пуковник Харалд Свен

нене зоне које изводи Републички геодетски завод.

Одржана су 273 састанка заједничке комисије, на којима је претежно разматрано стање безбедности на Космету и у зонама безбедности. На састанцима се размењују и информације значајне за обе стране, тако да је, на пример, Комисија редовно информисана о реорганизацији јединица Кфора и Унмика, трансформацији Косовског заштитног корпуса и Косовске полицијске службе и обнови порушених објеката и културно-историјских споменика. Редовно се расправља и о повредама административне линије и инцидентима у КЗБ. У прошлој години инцидента није било, док је 15 повреда административне линије класификовано међу ненамерне и настале углавном због непознавања терена после смене јединица.

Комисија је организовала и 21 састанак на високом нивоу, на којима су се министар одбране или начелник Генералштаба састајали са командантом Кфора. Ти састанци се, по правилу, догађају на свака три месеца, али је на последњем састанку у Нишу договорено да се сусрети на високом нивоу интензивирају због тренутне политичко-безбедносне ситуације.

– Активности Војске Србије и Кфора у Копненој зони безбедности – каже начелник Комисије за примену Војно-техничког споразума пуковник Миодраг Поповић – представљају најизразитији вид директне сарадње Републике Србије и НАТО на терену. Сарадња је у сталном успону, а достигнути ниво одликује се високим степеном поверења, уважавања и међусобног разумевања. Представници Команде Кфора истичу да Војска Србије представља поузданог партнера у спречавању терористичких и других криминалних активности, али и у стварању услова за несметано кретање припадника свих етничких заједница и побољшање општег нивоа безбедности. До сада реализоване активности исказују опредеље-

Година	САСТАНЦИ СА КФОР-ом						Једновремене патроле	Заједничка извиђања
	Локални ниво	Координациони ниво	Командни ниво	Заједничка комисија	Високи ниво	УКУПНО састанака		
1999. 2001.	61	14	8	120	1	204		20
2002.	226	46	19	45	2	338		8
2003.	233	52	23	36	3	347		6
2004.	204	55	29	29	5	322		19
2005.	150	56	23	21	6	256	207	19
2006.	119	53	24	20	3	219	255	15
2007.	20	6	4	3	2	35	42	1
УКУПНО	1013	282	130	274	22	1721	504	88

Заједничке активности Војске Србије и Кфора од 1999. године до данас

ност Војске Србије да допринесе јачању безбедносних и одбрамбених интереса и да са снагама Кфора активно учествује у стварању безбедносног амбијента на Космету и у региону Балкана.

ШИРОК СПЕКТАР АКТИВНОСТИ

Комисија за примену Војно-техничког споразума обавља значајне послове у контроли спровођења Споразума и координације активности, а пуковник Поповић тврди да је "успешан процес непосредне реализације споразума базиран, пре свега, на стручној, логистичкој и професионалној подршци Команде Копнених снага и квалитетном раду Тима Копнених снага за сарадњу са Кфором и официра за везу у бригадама". У прилог тој оцени иду и подаци који говоре о интензивним и инвентивним активностима Тима Копнених снага за сарадњу са Кфором, попут бројних састанака на командном, координационом и локал-

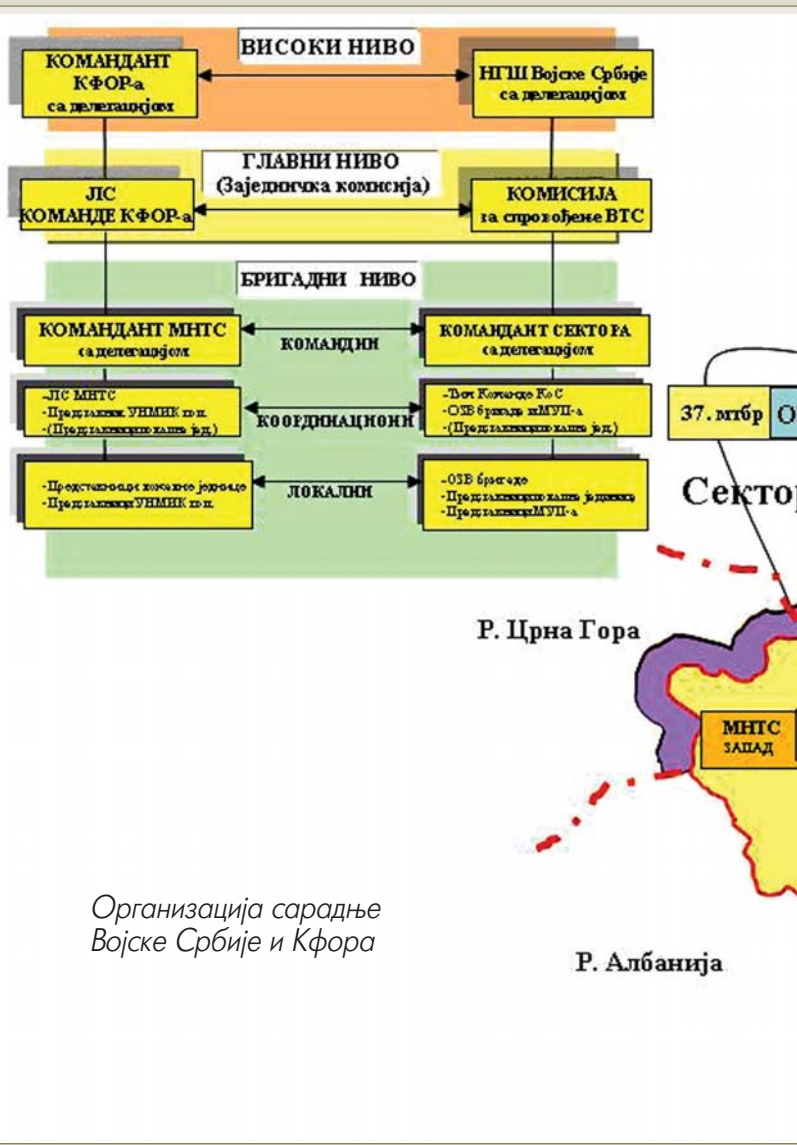
ЈЕДНОВРЕМЕНЕ ПАТРОЛЕ

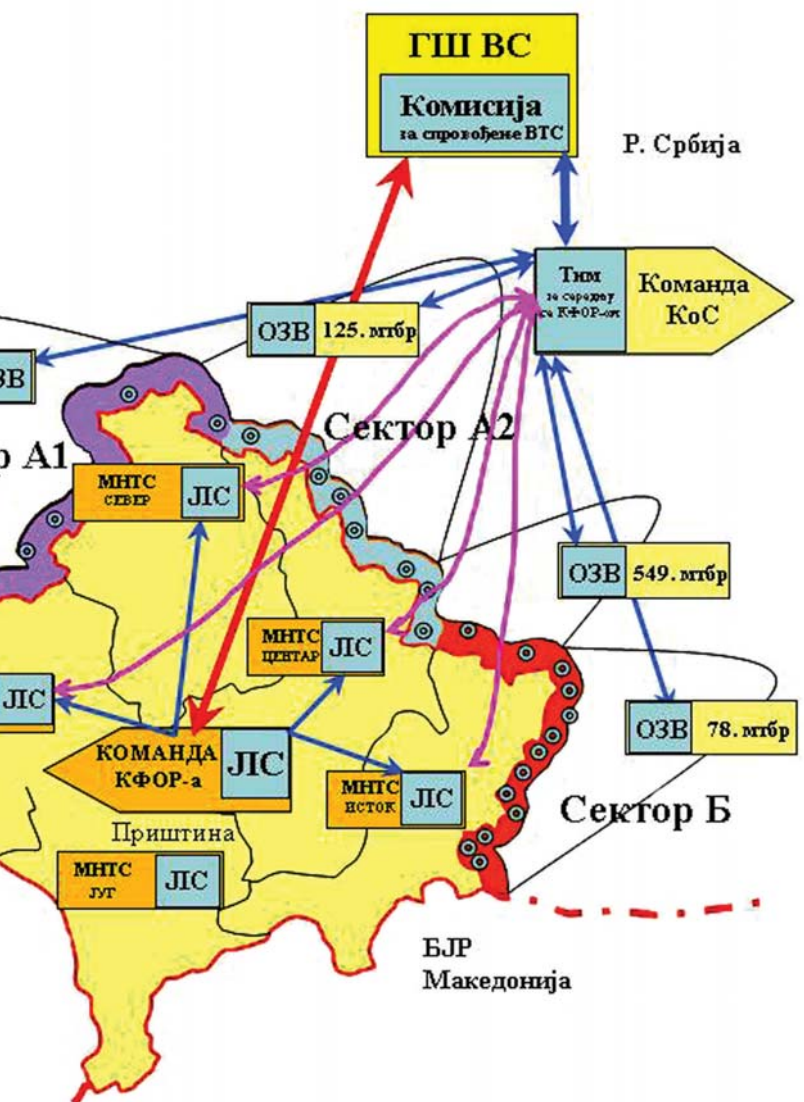
Једновремене патроле Војске Србије и Кфора почеле су да се организују од 2004. године, са основним циљем да се заједнички контролише административна линија према Космету и спрече криминалне активности, као што су трговина људима, шверц оружја, наркотика и разних роба и недозвољена сеча шуме. Већ прва једновремена патрола је била плодна, пошто су припадници америчког контингента Кфора том приликом лишили слободе лица под оружјем у близини села Добросин. Успешне акције једновремене патроле имале су и у региону база "Шушњак" и "Мрче", када су спречили бесправну сечу шума. Патроле се изводе у дневним и ноћним условима, уз размену средстава везе и подршку хеликоптера МНС Кфора.

ном нивоу, 225 једновремених патрола, 15 заједничких извиђања, две заједничке вежбе, четири спортска такмичења, већи број тактичко-техничких зборова и свакодневне кореспонденције са разним структурама Кфора. Тако је, на пример, Тим Копнених снага само у прошлој години примио од Кфора 565 факс докумената, а послао 521.

– Међусобна кореспонденција – наглашава руководилац Тима Копнених снага за сарадњу са Кфором пуковник Бранислав Павић – мора да буде јасна и садржајна, без уношења било каквих недоумица или недоречености, уз стално присутно знање да су за стицање поверења неопходни обострана доследност и уважавање.

Припадници наших оружаних снага и Кфора су се, све до маја 2001. године, налазили на супротстављеним странама. Веће промене догодиле су се после одобрења команданта Кфора да Здружене снаге безбедности уђу у Копнену зону, и то без фактора ограничења људства и технике, што несумњиво представља велики успех наше државне и војне дипломатије. Запоседањем Копнене зоне безбедности и потписивањем привремених оперативних процедура о сарадњи јединица Војске Србије и Кфора дуж административне линије, отпочела је реализација директних контаката на свим нивоима. Од тада почиње и плодотворни рад Тима Копнених снага, у коме су пуковник Брани-

ЗАЈЕДНИЧКЕ ВЕЖБЕ

У прошлој години реализоване су две заједничке вежбе Војске Србије и Кфора. Прва је изведена почетком јула, на простору у близини базе "Трмка" код Луковске Бање. Циљ вежбе био је провера оспособљености вођа патрола у организацији и извођењу једновремених патрола, увежбавање садејства једновремених патрола са снагама за брзо реаговање и унапређивање сарадње између патрола Војске Србије и Кфора. Вежбу су успешно извели припадници 125. моторизоване бригаде из Крушевца и Мултинационалних тактичких снага "Центар", а на њеном завршетку руководиоци вежбе пуковник Љубинко Ђурковић и чешки пуковник Мирослав Хлавач су нагласили: "Учесници вежбе су све задатке извршили професионално и ефикасно, док ће нам сама вежба помоћи да једни друге боље упознамо и разумемо".

Занимљива, садржајна и поучна вежба "Медицинска евакуација повређених припадника Кфора из КЗБ", изведена је у рејону базе "Добросин". На вежби су припадници 78. моторизоване бригаде и Тактичких снага "Хјустон" приказали да имају прави одговор на све инцидентне ситуације које могу искрснути. "Вежба је мала по броју учесника – рекао је пуковник Милосав Симоновић – али примењива у реалној ситуацији. Уједно, реализација заједничке вежбе доприноси већој безбедности региона и бољем односу локалног становништва према припадницима Војске Србије". Заменик команданта МНТС "Исток" амерички пуковник Вилијам Смит сложио се са таквом оценом и вежбу означио кључним тренутком једногодишње сарадње.

слав Павић, мајор Јовица Станковић, капетан Ненад Тодоровић, старији водник Дејан Смиљковић и десетар по уговору Срђан Лепоејевић.

Стечена искуства у сарадњи са Кфором наметнула су Тиму потребу да, због релативно кратке мисије појединих контингента Кфора, увек изнова инсистира на доследној примени потписаних протокола и процедура. Тако су представници Тима одлучно одбили покушаје појединих представника полиције Унмика и Кфора да припадници косовске полицијске службе учествују на састанцима свих нивоа.

Тим КС је оплеменио модалитете сарадње са Кфором, што се види и по достигнућима која нису децидирано предвиђена потписаним документима Војске Србије и Кфора. Заједничке вежбе, једновремене патроле, спортски сусрети и ТТЗ зборови представљају праву илустрацију успостављене сарадње, али не треба заборавити ни да је, рецимо, на захтев Тима КС први пут реализовано заједничко извиђање на делу наше територије, који контролишу снаге Кфора (рејон "Црвена земља"). Представници Тима су успели и да промене успостављени стереотип да се састанци са Кфором одржавају само у Копненој зони безбедности и већ су у више наврата одлазили на састанак у бази МНС Кфора на Космету (база италијанског контингента "Вилађи Италија" у Пећи, база шпанског контингента "Тизона" у Истоку, базе француског контингента "Белведер" и "Ново Село" и база чешког контингента "Шајковац" код Подујева).

Командант МНТС "Исток" упутио је позив делегацији Копнених снага да се следећи састанак реализује у бази америчког контингента "Бондстил" код Урошевца.

– На релацији Војска Србије и Кфор нема ни једног јединог инцидента нити спорног и нерешеног питања – наглашава пу-

Детаљ са вежбе 125. моторизоване бригаде и чешког контингента Кфора

ковник Бранислав Павић – а достигнути ниво сарадње ствара простор за ширење спектра активности и побољшање сарадње и комуникације са Кфором. То се може учинити унапређењем садржаја постојећих докумената и прилагођавањем структуре Копнених снага организацијско-формацијским променама које се дешавају код Кфора. Потписани документи са међународном заједницом дају могућност и да се размене официри између команди бригада Копнених снага и МНС Кфора, што би обезбедило још бољу сарадњу у реализацији свих активности. Тим за сарадњу са Кфором може послужити и као један својеврстан центар, а Копнена зона безбедности као практична учионица за обуку свих старешина у комуникацији и заједничком раду са припадницима међународних снага.

■ ОФИЦИРИ ЗА ВЕЗУ

Копнена зона безбедности подељена је на секторе А1 (од границе са Црном Гором до базе Боранце на Копаонику), А2 (од базе "Мрче" до базе "Медевце" код Медвеђе) и Б (од Медвеђе до државне границе са Македонијом), а овим секторима командују пуковници Љубинко Ђурковић, Мијодраг Ђуровић и Милосав Симоновић.

– Постулати и циљеви сарадње са Кфором – говори командант сектора А1 пуковник Љубинко Ђурковић – засновани су на дефинисању евентуалних проблема и њиховом решавању. Да смо на том пољу постигли успех, сведочи и то што смо на административној линији према Космету знатно смањили број криминогених радњи, попут недозвољеног преласка или недозвољене сече шума. Састанци командног нивоа организују се на свака два месеца, а последњи састанак пуковник Ђурковић имао је, почетком ове године, са командантом МНС "Север". Састанак је одржан у бази француског контингента у Новом Селу код Вучитрна и на њему су разматрана уобичајена питања. Очигледно је – тврди пуковник Ђурковић – да су превазиђене баријере дистанцираног односа са почетка са-

радње и да сада на састанцима влада много боља и приснија атмосфера.

О доброј сарадњи на терену говоре и официри за везу у 125. моторизованој бригади капетан прве класе Горан Марић и капетан Горан Иконић. Они се са припадницима Кфора сусрећу бар једном месечно на састанцима локалног нивоа, где сагледавају дешавања на административној линији, рад једновремених патрола, промене у саставу и јачини снага, вежбовне активности и друга актуелна питања. У неформалном делу састанака поведе се разговор и о спорту, женама, историји, начину живота и природним лепотама у земљама из којих официри долазе. Често се размене амблеми, значке, обележја држава и војни часописи попут магазина "Одбрана" и "Кфор Кроникла".

– Војници су у суштини исти – каже капетан прве класе Горан Марић – било да су српски, чешки или амерички. Све то ствара утисак да су наше жеље за учешће у евроатлантским интеграцијама не само могуће већ и лако оствариве.

Комисија за примену Војно-техничког споразума, Тим Копнених снага за сарадњу са Кфором, команданти сектора и официри за везу представљају јединствен тим Војске Србије, који у пракси реализује зацртане циљеве остваривања добре сарадње са припадницима међународних снага на Космету. С обзиром на то да ће међународне безбедносне снаге сасвим сигурно остати на Космету као гарант безбедности и мира у региону, са њима је потребно и даље одржавати добре, професионалне и партнерске односе. Уосталом, начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош и командант Кфора немачки генерал Роналд Катер сагласили су се, на фебруарском састанку у Нишу, да је мисија изградње потпуног поверења између две војске већ обављена и да је сада потребно само сагледавати даље могућности унапређења сарадње. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

УКРАТКО

ПРОЈЕКАТ ЕВРОАТЛАНТСКИХ БЕЗБЕДНОСНИХ ИНТЕГРАЦИЈА

Први састанак истраживачког тима научноистраживачког пројекта “Приступање Републике Србије евроатлантским безбедносним интеграцијама”, одржан је 7. марта у Институту за стратегијска истраживања.

Истраживачки тим састављен је од представника организацијских целина Министарства одбране и Војске Србије, а у пројекту ће учествовати и представници других министарстава, организација и институција које су компетентне за ту област истраживања.

Пројекат је започет са циљем да се научно опише правилност и законитости приступања Србије евроатлантским безбедносним интеграцијама и изградња њених политичких и војних способности за активан допринос колективној одбрани и новим мисијама које подразумевају евроатлантске интеграције, али и обезбеђење потребних анализа и информација државним органима надлежним за приступање евроатлантским безбедносним интеграцијама. Током истраживања обрадиће се сви облици сарадње које Србија може успоставити са НАТО-ом како би се добијени резултати могли користити у пракси.

У наредном периоду потребно је адекватно сагледати постојећу сарадњу током интеграционих процеса и расположиве способности Србије да одговори захтевима чланства, уз усклађивање започете реформе система одбране са захтевима евроатлантских безбедносних интеграција. ■

САРАДЊА ВОЈСКЕ И ФАКУЛТЕТА ЗА МЕНАџМЕНТ

Начелник Управе за одбрамбене технологије Министарства одбране пуковник мр Данко Јовановић и декан Факултета за менаџмент малих и средњих предузећа, 2. марта потписали су Уговор о пословно-техничкој сарадњи Војске и Института за стратешки развој, предузетништво и пословне процесе ФММСП.

Уговором се отвара могућност удруживања научних и техничко-технолошких потенцијала Војске и Министарства са приватним сектором, заједничког развоја истраживања и улагања ради остваривања обостране користи.

Развој сарадње између Војске и приватног сектора показује да је могуће квалитетније ангажовање научних и технолошких потенцијала којима располаже систем одбране. ■

Снимио Д. БАНДА

МИНИСТАР СТАНКОВИЋ У КРАГУЈЕВЦУ

ПРОБЛЕМИ НАМЕНСКЕ ИНДУСТРИЈЕ

Министар одбране Зоран Станковић, са сарадницима, посетио је 6. марта Фабрику оружја и Техничко-ремонтни завод у Крагујевцу.

У “Застава-оружју” министар је са директором Драгољубом Грујовићем и председником синдикалне организације Југославом Ристићем разговарао о актуелним проблемима тог предузећа и наше наменске индустрије.

Повод посете је конверзија дуговања “Застава-оружја” из 2005. и 2006. године које износи око 520 милиона динара. Такође је било речи и о помоћи Министарства одбране у исплати зарада запосленима, које је доведено у питање због актуелних проблема са пласманом производа крагујевачких оружара.

Према речима министра Станковића, Влади Србије у најкраћем року биће упу-

ћен предлог да се у складу са законом омогући продаја ускладиштеног наоружања. Он је на састанку са запосленима обећао да ће предузети све мере за решавање проблема у вези са исплатом њихових зарада.

У Техничко-ремонтном заводу “Ђурђе Димитријевић Ђура” у Крагујевцу, директор пуковник др Југослав Радуловић информисао је министра о пословању, оствареним резултатима, али и тешкоћама са којима се та установа суочава.

Разговарано је и о будућности Завода и повећању његових радних капацитета. Према речима министра Станковића, постоји потреба система одбране за постојањем техничко-ремонтних завода, чији ће статус и организација тек бити решени. ■

А. П.

УГОВОР МИНИСТАРСТВА ОДБРАНЕ
И НАФТНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ

ПРОШИРЕНА САРАДЊА

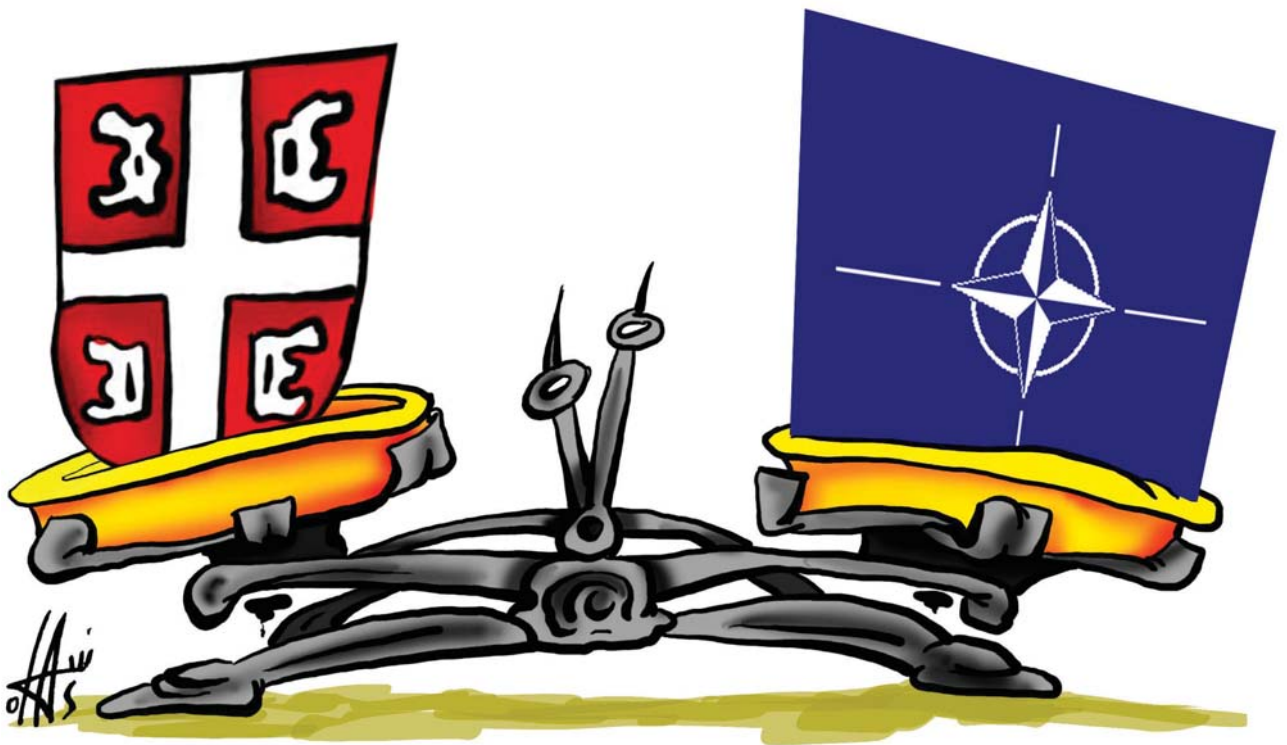
Министар одбране Зоран Станковић и генерални директор Нафтне индустрије Србије Срђан Бошњаковић, у присуству председника Управног одбора НИС-а Жељка Поповића, недавно су потписали уговор којим се унапређује и проширује пословање између ове две институције.

Поред квалитетнијег снабдевања Војске горивом ставиће се у функцију ремонтни и складишни капацитети у систему одбране који могу користити националној нафтної компанији. Представници НИС-а заинтересовани су и за сарадњу на пољу примењене науке.

Према речима министра Станковића, НИС ће помоћи у реализацији наших потраживања од Анголе, која износи око 20 милиона долара. Станковић је такође нагласио да је дуг Војске према Нафтної индустрији са око 800 милиона динара у прошлој години сведен на око 170 милиона и да ће ускоро бити у потпуности исплаћен.

Генерални директор НИС-а Срђан Бошњаковић изјавио је да је уговор корак у наставку успешне сарадње између две стратешке институције у држави, која ће се наставити на обострану корист. ■

А. П.

БЕЗ КОНСЕНЗУСА

Панел дискусија у Амбасади Чешке Републике у Београду о томе да ли смо за улазак у НАТО или нисмо потврдила је веровања да аргумената за и против има на претек. Преносимо најзанимљивије делове излагања учесника трибине, чиме се практично отвара својеврсна јавна расправа о овој за Србију и њен одбрамбени систем актуелној теми.

Невладине организације Београдска канцеларија Европског бироа за приговор савести – EBCO Balkan и Jagello 2000 – Чешки Евроатлантски савез, организовале су почетком марта, у Амбасади Чешке Републике у Београду, панел дискусију на тему “Партнерство за мир и НАТО: за и против”.

После поздравне речи чешког амбасадора у Београду господина Ивана Јестраба, представнице чешке невладине организације Кларе Братове и Петра Милићевића из EBCO Balkana, скупу се обратио новинар Дејан Анастасијевић из недељника “Време”, који је рекао да до сада нема озбиљне анализе шта би Србија тачно добила, а шта изгубила с уласком у НАТО, колико би то коштало земљу и какве бисмо, евентуално, бенефиције добили. Анастасијевић каже:

■ НОВА ДЕФИНИЦИЈА АЛИЈАНСЕ

– Када говоримо о уласку у НАТО, у Србији постоје две идеолошке супротстављене групације, које се, међутим, додирују у ставу да су против нашег уласка у тај савез. На једној страни су националистичке снаге, које су против уласка у НАТО, јер сматрају да, иако Алијанса данас можда није наш непријатељ, она није ни довољно поуздан савезник. Та групација се позива и на не тако давни сукоб и подсећа да је НАТО дејствовао против српских снага у Босни, на Космету, те да је, на крају, и хрватска акција “Олуја” у Крајини имала благослов Алијансе. То јесу, наравно, непријатне чињенице које се не смеју “гурати под тепих”... С друге стране, нашем уласку у НАТО супротстављају се и они који су на потпуно другом крају политичког спектра. То су антиглобалисти, за које се може рећи да су и антина-

ционалисти, али и да су, пре свега, антимилитаристи. Али те две групе додирују се у становишту, које је, по мом мишљењу, потпуно погрешно – да је НАТО, заправо, само пуко оруђе америчког империјализма.

Професор др Мирослав Хаџић из Центра за цивилно-војне односе сматра да је добро да се јавно поставља питање односа и става Србије и њених грађана према Алијанси и да је ова трибина само полазна тачка за ширу јавну расправу о тој теми. Професор је изразио и сумњу у то са ког становишта треба посматрати ту двоумицу, нагласивши да, за сада, нема јасног одговора ни српских владајућих политичких елита о том питању.

– Србија нема стратегију националне безбедности – каже професор Хаџић – према томе, немамо ни листу наших заштитних вредности и интереса, и то нам отежава озбиљно изјашњавање хоћемо у НАТО или нећемо. Залажем се за рационалан разговор са становишта државе и наших интереса националне безбедности. С једне стране носиоци власти код нас изјашњавају се јасно за улазак у Европску унију, али када је реч о НАТОу – ту немамо њихову јасну поруку, као да се не зна да пут у ЕУ иде преко НАТОа. Ми још немамо озбиљне економске, безбедносне и остале прорачуне о користима или штетама од нашег уласка у НАТО, мада се у Министарству одбране нешто ради на томе... Углавном, у јавности се произвољно барата са бројкама да ће нас улазак у НАТО коштати оvolико или онолико, док други говоре да нас то неће коштати ништа. Једноставно, ни после октобра

2000. ми немамо јасан, јаван и прецизан одговор продемократских снага и власти на ово питање, па се приче о ЕУ и НАТОу инструментализују и користе, пре свега, за унутрашњу употребу и за предизборне сврхе, мада не треба заборавити ни снажан идеолошки дискурс о НАТОу, у коме посебно предњаче квазипатриотске снаге које су нас, бранећи Србе и Србију последњих 15 година, и довеле ту где јесмо.

■ СУПРОТСТАВЉЕНИ ПОЛОВИ

– У расправи о нашем уласку у НАТО и ЕУ кристалишу се сада, заправо, све противуречности савременог српског друштва. Зато је јасно да о томе не постоји консензус, па се не зна куда хоће Србија и њени грађани, или боље, куда је воде њене политичке елите – сматра Хаџић.

Данијел Шунтер из Евроатлантске иницијативе нема никаквих недоумица у ком правцу Србија треба да се креће, а то је ка евроатлантским интеграцијама. Како каже, и ми треба да будемо тамо где су наши суседи и земље овог региона.

– Управо захваљујући НАТОу и западним земљама наше оружане снаге почеле су да се реформишу после демократских промена. Али мора да буде јасно да Србија неће моћи да уђе ни у НАТО ни у ЕУ без потпуно реформисаних ОС и својих служби безбедности. Ми то сами не можемо да урадимо, јер ниједна земља бившег комунистичког блока, пре уласка у НАТО, то није урадила сама. Уосталом, НАТО за то има најбоље алате и стручњаке, који у томе могу много да нам помогну, мада се већ пуно тога код нас урадило – каже Шунтер и наглашава да су управо земље Запада оне са којима Србија највише ради и сарађује, те би и зато било логично да и наша земља уђе у НАТО.

– Осим сарадње на економском, привредном, политичком и безбедносном плану, Србију са Западом повезују и европске цивилизацијске вредности, култура, спорт, стотине хиљада наших људи који живе у раде управо у земљама НАТОа и ЕУ. Међутим, одређену збрку у главама прави и наша површина информисаност о НАТОу, који није никаква наднационална творевина, већ војно-политички савез у коме се све одлуке доносе консензусом, па би и то била прилика да се чује и наш глас – сматра Данијел Шунтер, који заговара што хитнији пријем наше земље у чланство Алијансе.

Војнополитички аналитичар Милован Дреџун имао је другачије мишљење:

ОДЛУКА НА РЕФЕРЕНДУМУ

– Безбедност западног Балкана и Србије данас је изван озбиљне надлежности њених актера. Ту безбедност данас – свиђало се то нама или не – гарантују НАТО, ЕУ и САД, а који се, опет, у свему томе руководе својим интересима. Ако ствари гледамо у светлу реалне политике, Србија нема разлога да оклева; она треба да се припреми за то и направи бенџин-анализу, односно шта добија, а шта губи с уласком у НАТО, али о том крупном питању не би требало да одлучују само политичке странке и њихове елите, већ би о томе требало, после јавне расправе, да на референдуму одлучи и народ – сматра професор др Мирослав Хаџић из Центра за цивилно-војне односе.

Дејан Анастасијевић, проф. др Мирослав Хаџић и Данијел Шунтер

дости" у НАТОу, Србија и српски народ имали су изузетно негативно искуство са тим војно-политичким савезом, који је тада од једне дефанзивне прерастао у класичну офанзивну организацију.

Не би требало да заборавимо да је НАТО први пут изашао изван зоне своје одговорности, прекршио властити статут, без обзира на оправдање, онога тренутка када је бомбардовао положаје Српске војске у Босни. Затим, НАТО је на најгрубљи начин погазио Повељу УН која представља темељни принцип система колективне безбедности, који се градио од Другог светског рата наопако, онда када се, без сагласности Савета безбедности УН, нелегитимно извршио агресију на Србију и Црну Гору.

■ БЕЗ КОСМЕТА ТЕШКО У НАТО

Према Дреџуновом мишљењу, НАТО је на директан или индиректан начин помагао формирање сепаратистичко-терористичке Ослободилачке војске Косова (ОВК) на Космету и, коначно, војно интервенисао да би створио услове за реализацију сепаратистичких циљева те организације, а то је насилно одузимање дела територије од Србије и у тој нелегитимној агресији на Србију НАТО је починио бројне ратне злочине.

– Све те чињенице оптерећују односе Србије и НАТОа, али наравно, време не стоји, морамо да се окренемо будућности. Чињеница је да је НАТО данас безбедносни камен темељац не само у Европи. Међутим, право питање је како, поред тих чињеница, изградити партнерски, обојано користан однос између српског народа и Србије и НАТОа? С друге стране, ми смо већ увелико, непосредно и посредно, укључени у структуре НАТОа; примљени смо у Програм Партнерство за мир, који је у оквиру НАТОа, потписали смо Споразум о проласку НАТО снага кроз тадашњу СЦГ, потписан је Споразум

зум SOFA о статусу војних снага НАТОа и америчких војника... укратко, изражено је стратешко опредељење наше државе и релевантних политичких снага да је наш спољнополитички циљ улазак у ЕУ и евроатлантске интеграције – каже Дрецун и наставља:

– Али када се гради партнерство, оно мора да буде засновано на обостраном интересу. У супротном, ако се реализују циљеви само једне стране, онда то прелази у стратешко размимоилажење... Зато је за мене кључно питање како ће Србија да изгради партнерске односе са Алијансом ако Косово добије независност? Или: да ли је било могуће да Србија већ буде у НАТОу, ако се желела стабилизација прилика у овом делу Балкана и Србији? Хашки и многи други услови за улазак у НАТО и ЕУ нису били, видели смо, пресудно значајни када су потписивани споразуми о транзиту снага НАТОа кроз Србију и Споразум SOFA, али ни када смо примани у Партнерство за мир. Да ли је, можда, кључни разлог одуговлачења нашег пријема у НАТО био управо статус Космета? Да ли НАТО жели да дезинтегрише Србију и доврши реализацију својих ратних циљева из 1999, или жели да са њом изгради партнерство које ће бити основа за дугорочну и комплетну стабилизацију прилика на Балкану?

Милован Дрецун се такође пита да ли, на основу изјава неких званичника из Албаније, следи даља реализација плана о тзв. "природној Албанији", што је само синоним за "Велику Албанију" и како онда, на основу тога, помирити интересе Србије и НАТОа? Другим речима, каже Дрецун, све оно што се догађало, али се и сада дешава поводом статуса Косова, и што НАТО данас ради, већину наших грађана одвраћа од идеје о уласку у ту алијансу.

– Апсолутно сам убеђен да, уколико се, мимо њене воље, Србији одузме Космет, евентуални референдум о нашем приступању НАТОу засигурно неће проћи код грађана. Прећуткивањем онога што се десило и нерешавањем проблема, немогуће је градити партнерске односе, јер ће ти проблеми, кад-тад, испливати на површину. А ако дође до независности Космета, проблеми из 1999. ће се само мултипликовати, они неће нестати, нити ће тиме регион остати стабилан – сматра Милован Дрецун.

■ ДЕМИЛИТАРИЗАЦИЈА СРБИЈЕ

Следећи говорник на трибини, Милан Цолић Хумљан из кампање "Не у НАТО", каже да је њихова група не само против уласка Србије у НАТО већ и против те организације и милитаризма уопште.

НАТО НИЈЕ АМЕРИЧКИ СЕРВИС

– Боравећи у Пентагону имао сам прилике да чујем, у неформалним разговорима, од самих Американаца да је НАТО све друго само не њихова организација, чак и шале на свој рачун... И неки од њих мисле да је Алијанса непоуздан партнер, неефикасна и непотребна организација, да би и Америци било боље да иде сама... С друге стране, НАТО данас није више оно што је био у периоду *хладног рата*, тако да од његовог престанка Алијанса покушава да нађе за себе неку нову дефиницију. Дакле, није истина да је НАТО данас само амерички сервис, нити да су ствари у тој организацији црно-беле, као што често изгледају – напомиње Дејан Анастасијевић.

– Ми се залажемо за потпуну демилитаризацију Србије и целог региона, јер сматрамо да је то реална алтернатива процесима милитаризације друштва – каже Цолић Хумљан и напомиње да између евроатлантских интеграција и бољег живота не стоји знак једнакости, пошто у Европи има земаља, попут Швајцарске, Финске, Шведске и Аустрије, које нису чланице Алијансе, а и да предуслов за улазак у ЕУ није претходно чланство у НАТОу. По њему, код нас се често чује да за наш улазак у НАТО нема алтернативе и да је то наш национални интерес.

– Та парадигма националног интереса се појављује као главна пропагандна техника Владе и заговорника нашег уласка у НАТО, мада је потпуно нејасно ко то има мандат да просуђује шта је то национални интерес – каже Цолић Хумљан и пита каква је данас сврха гомилања оружја и најсофистициранијих војних система у земљама Алијансе у борби против динамитом опасних терориста самоубица, који све више делују управо у тим држава у мери у којој је рат НАТОа против тероризма интензивнији.

По његовим речима, НАТО заправо данас и нема непријатеља, али је он себи дао за право да војно интервенише и ван својих граница, где год осети да су му угрожени интереси, и то без сагласности СБ УН. Уз то,

Алијанса не осигурава земљама у транзицији поштовање демократије и људских права, већ ради, пре свега, на сопственом учвршћивању и проширивању, односно ширењу америчких политичких и економских интереса и утицаја у тим државама. Посредовањем НАТОа, светске корпорације и мултинационалне компаније потом остварују своју експанзију и велики економски утицај на мање развијене земље. Проширење НАТОа врло је уносан бизнис за његове чланице, јер око 80 посто светске производње оружја држе најбогатије чланице Алијансе, па зато усаглашавање са стандардима Алијансе не значи ништа друго него куповину тог оружја и опреме од њих.

– Иако 75 посто нашег становништва има негативан однос према НАТОу, пре свега због нелегалног бомбардовања, већина наших људи заправо и не зна шта би била алтернатива томе. А то су, ма колико некоме звучало романтичарско-утопистички, пре свега антимилиитаризам, изградња трајног мира, активна неутралност, солидарност, политика ненасиља и за неколико година постепено укидање војске као институције – каже Милан Цолић Хумљан и додаје да је мир процес, а не стање, те да би убудуће, можда, реч мир требало да буде глагол, а не именица.

Марко Ковачевић из Атлантског савеза Србије каже да је ово веома велика тема која не може да се заврши за једно поподне и да ће, свакако, и у будуће о томе бити речи. Он каже да се залаже за наш улазак у евроатлантске интеграције и НАТО, јер ствари морамо реално да посматрамо.

– Реалан пут успеха који може да донесе просперитет свима нама, без обзира ког смо политичког опредељења, јесте пут наших интеграција. Ми морамо да се упитамо и која је данас наша реална позиција и о чему можемо да преговарамо да би нам било боље сутра. Овим се не залажем за НАТО као једино решење, али мислим да свака критика мора да има и свој конструктивни предлог како даље и шта је то. Друго, који су нам циљеви, куда идемо? Ако смо се сложили да хоћемо у ЕУ, онда морамо преко Партнерства за мир и у НАТО, и на Западу нема никаквих недоумица да се тим путем мора ићи. Треће, то је стратешка пројекција. Без јасног плана и стратегије шта хоћемо тешко да ћемо доћи до циља, а нама је да то што пре схватимо, да више не губимо време, и да коначно почнемо на томе да радимо како би нам свима било боље – сматра Марко Ковачевић. ■

Душан МАРИНОВИЋ
Снимио Даримир БАНДА

НОВИ ЗАДАЦИ ПРЕД ЗАПОСЛЕНИМА У МО И ВС

ТЕСТОМ ДО ВЕРИФИКАЦИЈЕ РАДНОГ МЕСТА

Потпуковник
Жицица Милинковић

Добијањем сертификата о положеном испиту за ECDL, односно својеврсне Европске дозволе за коришћење рачунара, до краја ове године многи од 5.000 запослених у систему одбране, који сада у послу користе компјутер, највероватније неће морати да брину за сигурност свог радног места. Они други, без тог сертификата, могу лако бити проглашени за вишак и кадар неперспективан за Војску и Министарство одбране.

Процес рачунарског описмењавања и свеопште “дигитализације” у Европи је већ одавно одмакао, па је и у њиховим војскама на време схваћено да је увођење рачунара у одбрамбени систем не само неопходност већ и питање одговорности и ефикасности система. Тај императив био је, наравно, препознат и у Србији, али се тек средином прошле године, на државном, а одмах затим и на војном нивоу, почело са увођењем међународног стандарда, тзв. ECDL-а (European Computer Driving Licence), што у преводу значи – Европска дозвола за коришћење рачунара.

Према речима координатора Министарства одбране за ECDL потпуковника Жицице Милинковића, на недавно одржаној Другој конференцији о том свима неопходном основном стандарду познавања рада на рачунару, Војска Србије и МО су у том пројекту препознали један од три мерљива, међународно призната и стандардизована параметра, која се односе на руковање врхунском технологијом, познавање страних језика и физичку спремност, и неопходни предуслови да би припадници наших оружаних снага уопште могли да одговоре изазовима међународних војних интеграција.

■ ЕДУКАЦИЈА, ПА ТЕСТИРАЊЕ

– Данас је најлакше, у свим армијама света, обучити човека са пушком и послати га у неку од мировних мисија, али је прави проблем имати за то профилисан систем, који ће га логистички, технички и технолошки подржати у томе – каже Милинковић и додаје да је познавање рада на савременом рачунару неопходно свим припадницима ОС, поготову данас када смо на прагу многих, не само војно-политичких интеграција.

Да не бисмо остали само пуки посматрачи важних међународних догађања, МО је у ECDL-у препознало не само едукативни систем већ и прави начин међународног признања и верификације тог знања о савременим технологијама. Мотивација војног система за то налази се у командовању, али и у чињеници да ће се на тај начин најбоље искористити и људски и технички ресурси, да ће се позитивном селекцијом – тестирањем за ECDL, доћи до трансформације система безбедности, а њоме, свакако, брже и до жељених интеграција. Истовремено, каже потпуковник, код припадника ВС и МО мотивација је,

осим наређења, препозната и у чињеници да ће добијањем ECDL сертификата бити међународно потврђено њихово знање о рачунарима и да ће им, између осталог, и то омогућити опстанак у служби, пружити шансу бржег напредовања у каријери, а уз познавање и страног језика, и евентуални одлазак у иностранство. Наравно, појединци су одмах схватили и да на тај начин постају део међународног система и да је познавање рада на рачунару данас део опште културе. Уз све то, за официре и запослене у МО и ВС, обука за ECDL је бесплатна и одвија се у радно време.

Пројекат ECDL почео је у МО и ВС прво тестирањем најдоговорнијих, начелника одељења – одсека у разним секторима и управама, затим полазника Школе националне одбране и припадника високошколских и научних установа, Војне академије и Техничког опитног центра. Наиме, пошто је јуна прошле године формиран тест-центар, потом су верификовани испитивачи и подељен је материјал за припрему испита, наредног месеца уследиле су индивидуалне припреме кандидата. Прошлог августа организована је стручна обука кандидата, а септембра 2006. обављена су прва тестирања високих војних руководилаца. Тај тромесечни циклус едукације и тестирања за ECDL поновљен је од октобра до децембра прошле године и, према речима Милинковића, од укупно 245 кандидата ECDL тестове прошло је њих 203, или око 80 посто, што је, свакако – велики успех.

■ ХОЋЕ ЛИ БИТИ ОБУКЕ?

Јануара ове године у Управи за телекомуникације и инфраструктуру (Ј-6) ГШ ВС и у МО схватају да је тим пројектом покренута својеврсна ланчана реакција. Убрзо, војни информатичари формирају још пет нових кабинета и тест-центра, у МО, ГШ, ВА, ТОЦ-у и Управи за обавезу одбране (ВОЈЕВИД). Јер, како је планирано, до априла ове године, на тим местима требало би да се тестира од 450 до 500 припадника сектора и управа у ВС и МО, а потом и сва она лица која следује рачунар.

Према речима Милинковића, центри за тестирање ће се већ ових дана проширити ван Београда, односно најпре у Нишу. У мају и јуну тестираће се питомци завршне године ВА, а од септембра до новембра на ред ће доћи официри и цивилна лица високе стручне спреме из потчињених управа МО и ГШ по критеријуму следовања рачунара. Другим речима, пред војним информатичарима је велики посао, јер ће, до краја новембра, кроз поменуте тест-центре проћи до 2.000 људи, да би се већ почетком наредне године та бројка повећала на око 5.000 кандидата из МО и ВС. У све то, а по посебном плану, обавиће се овакво тестирање и на ВМА, а као трајни задатак Милинковић истиче и пружање услуга тестирања по овом пројекту и запосленим у државним и владиним институција у тест-центрима МО.

Хоће ли се тако амбициозан план рачунарског едуковања и верификације тог знања и остварити у том кратком року?

– Са повећањем броја кандидата за ово тестирање рашће и потреба за њиховом обуком, која не би смела да буде краћа од 30 дана. Међутим, људски и технички капацитети службе информатике за сада могу реализовати само тестирање поменутог броја кандидата, али не и обуку за толики број људи. Дакле, да би се тај проблем решио у току је набавка *on line* софтвера за обуку на даљину за ECDL стандард, односно тзв. учење на даљину (Distance Learning) преко Интернета. Кандидат би имао на располагању по пет демонстративних за сваки од четири модула, које може водећом методом, а то је поступак правилног решења задатка, да положи по три пута. Наиме, овај метод се у земљама са ECDL традицијом показао као најефикаснији и најјефтинији начин масовне едукације. Уз све то, предвидели смо да време за спремање испита кандидат сам планира, у зависности од свог предзнања, а доступност Интернета омогућава кандидату и спремање испита у слободно време, на послу и код кући. По нашем мишљењу, обезбеђењем обуке на тај начин заговорили бисмо цео процес ECDL стандардизације припадника МО и ВС, а то је едукација–тестирање–верификација – каже потпуковник Жицица Милинковић. ■

Душан МАРИНОВИЋ

ПРЕВЕНЦИЈА HIV/AIDS-А У ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

РИЗИК
БЕЗ ИЗУЗЕТКА

Током 2006. године Програм превенције HIV/AIDS-а у Војсци Србије помогле су САД са донацијом од 155.000 долара. На основу плана стручног тима ВМА за заштиту од те болести у војној средини, инострани партнер је у 2007. години одобрио и издвојио још 171.000 долара за куповину неопходне лабораторијске опреме и дијагностичке тестове, те програме едукативних тренинга и материјала за кампање. Пројектом су дефинисани приоритети превенције и примена различитих модела контроле HIV/AIDS-а у српској војсци. Попут развијених армија света, Војска ће у будућности изградити и стратешки план заштите припадника нашег система одбране.

Болест која је осамдесетих година прошлог века захватила планету, претворена у епидемију несагледивих размера, са трагичним последицама и завршетком – сида, не јењава. Упркос могућностима и достигнућима савремене науке и медицине, односно далеко јаснијем сагледавању аспеката и узрочника болести, она се и даље шири. Благовремена дијагностика и квалитетна терапија још не дају очекиване резултате. Једина могућа и права заштита од сида јесте превенција, мада и она често остаје немоћна пред кугом модерне цивилизације. Смањити ризик за ширење HIV-а или другачије речено избећи ризично понашање, несигурне сексуалне односе и интравенско коришћење дрога, модел је по коме у будућности морају живети становници глобалног села.

■ ГЛОБАЛНА СТРАТЕГИЈА

Војни контингент у свету данас броји око 25 милиона жена и мушкараца у активној служби, што је последица развоја савременог друштва и бројних безбедносних изазова са којима се суочавају све земље планете. У ту цифру се не убрајају припадници резервног састава, паравојне групе и милитантна герила. Било које заразне болести, посебно оне које се преносе сексуалним путем попут сида, неповољно делују на војну популацију. Епидемија HIV-а знатно смањује способност одбрамбеног система неке државе и води глобалној несигурности.

Према речима доц. др Весне Шуљагић, начелника Одељења за превенцију и контролу болничких инфекција ВМА, сматра се да је у периоду мира два до пет пута виша стопа инфекција које се преносе сексуалним контактом у војној него у цивилној средини. Она је 50 пута израженија у време ратних догађаја, што се може тумачити као последица стреса.

Различите студије и истраживања о сексуалним навикама стручњака из Велике Британије, Француске и САД показале су да у односу на цивиле припадници војске имају знатно већи ризик за инфекцију HIV-ом. Слични су резултати добијени и у осталим деловима света где су стопе инфекције у војној средини израженије у односу на цивилну три до четири пута. Такав тренд је очито последица војничког начина живота, који са собом носи неизвесност, усамљеност, високи ризик, али и већи број сексуалних партнера.

– Ризик од добијања HIV/AIDS-а се повећава и због честих промена сексуалних партнера, веза за једну ноћ, некоришћења кондома током сексуалног чина, те упражњавања комерцијалног секса. Такво понашање је карактеристично за припаднике војне популације који су распоређени на различите борбене дужности, посебно у току мировних мисија у којима се ангажују. Илустративан пример је истраживање које је спроведено међу припадницима мировних снага из Холандије током боравка у Камбоџи. Сексуалне односе са локалним становништвом имало је 45 одсто њихових војника. Да се заиста ради о глобалном проблему инфицира-

HIV/AIDS Treatment Programs

Доц. др Весна Шуљагић, начелник Одељења за превенцију и контролу болничких инфекција ВМА

ња HIV-ом или ширењу епидемије услед ризичног понашања говори и податак да је до краја маја 2005. године у 18 мировних или хуманитарних операција у свету учествовало око 66.000 професионалних војника из 105 оружаних снага света. Често су земље у којима су организоване мисије сиромашне, а мировњаци имају знатна новчана примања, па су чак и деца склона да им само за долар понуде сексуалне услуге – истиче др Шуљагић.

ПУКОВНИК РОН ХИЛ, ШЕФ КАНЦЕЛАРИЈЕ
ЗА БИЛАТЕРАЛНЕ ОДНОСЕ АМБАСАДЕ
САД У БЕОГРАДУ

ПОГЛЕД СА АМЕРИЧКЕ СТРАНЕ

Идеја о превенцији HIV/AIDS-а у војничкој средини у САД настала је с експлозивним развојем те болести у Африци, деведесетих година прошлог века. Данас тај програм обухвата многе земље у свету, како би се помогло оружаним снагама да се спремније суоче са тим проблемом.

О детаљима тог програма разговарали смо са пуковником Роном Хилом, шефом Канцеларије за билатералне односе амбасаде САД у Београду.

Који је смисао програма превенције HIV/AIDS-а у војсци, у односу на безбедносне изазове на глобалном и националном плану?

ШТА СУ HIV И AIDS?

HIV је скраћеница за вирус хумане имунодефицијенције. Он изазива болест сиду – AIDS. Када се особа зарази вирусом, он доспева у њено тело, где остаје у мирном стању. После дуже година вирус се размножава у одбрамбеним ћелијама организма, уништава их и чини организам неспособним да се сам бори против осталих инфекција.

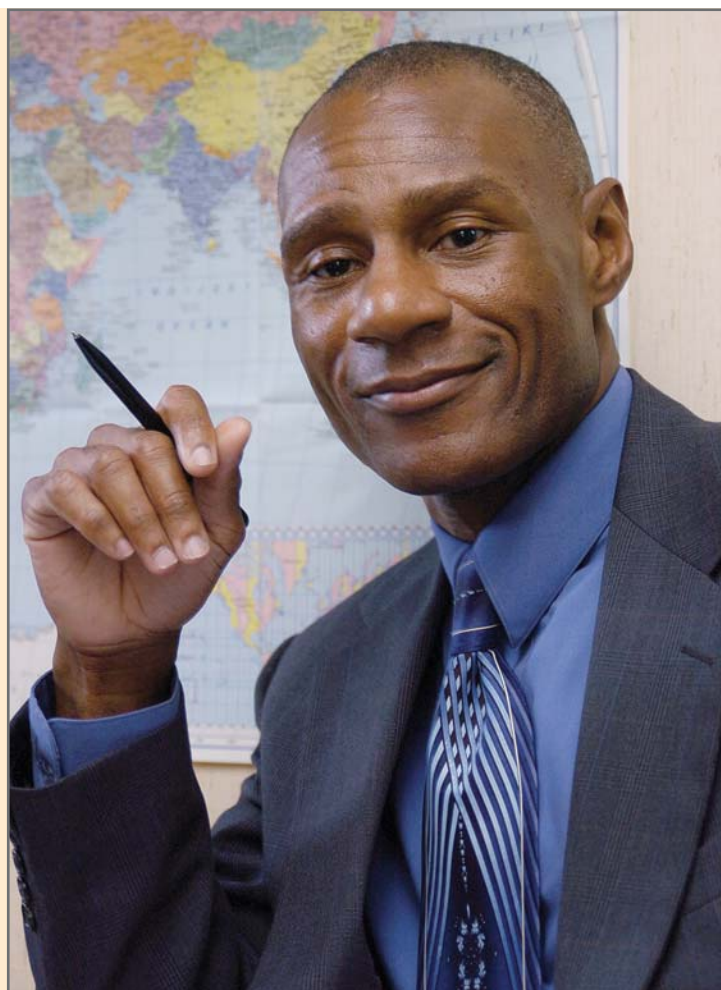
Сида је синдром стеченог губитка имунитета, последњи, најтежи и смртоносни стадијум инфекције HIV-ом. Код већине заражених особа симптоми болести јављају се 10 до 12 година после инфекције. Оне су потенцијални извор заразе, иако се здравствено добро осећају.

Највећи број HIV инфекција настаје током сексуалног односа без заштите – кондома. Алкохол и бројне психоактивне супстанце доприносе ризичном понашању. Интравенски корисници дроге су, такође, потенцијално врло ризична група за ширење сиде. Сперма, вагинална течност, крв и мајчино млеко заражених особа основни су извори заразе.

Због поменутих проблема, брзине којом се болест шири и броја инфицираних особа у свету, Савет безбедности Уједињених нација усвојио је, пре неколико година, после дебате о утицају епидемије на интернационалну безбедност, посебно у регионима ратних сукоба, Резолуцију 1308, у којој се наглашава да не постављањем препрека пандемијско ширење HIV/AIDS-а представља ризик за стабилност и сигурност. Основана је Канцеларија за AIDS, сигурност и хуманитарни одговор. Та организација је имала задатак да развије глобалну стратегију борбе против сиде у војној популацији. Уследиле су потом активности и на интернационалном и на националном нивоу.

ИНОСТРАНА ИСКУСТВА

Одељење за мировне операције УН и UNAIDS у протеклих пет година организовали су обуку за учеснике мировних мисија – о значају и превенцији сиде, о заштити од болести и правилном понашању на терену. За војнике су штампане брошуре са информацијама о HIV/AIDS-у, уз које су се делили кондоми. У току је

и израда нормативне регулативе о начину тестирања на HIV припадника мисија.

– Американци су на националном нивоу развили специфичан модел превенције HIV/AIDS-а, помоћу кога постижу знатно нижу стопу инфицираности припадника оружаних снага у односу на цивилну популацију. Њихов програм заштите један је од најефикаснијих у свету. Још од појаве болести, када су 1981. године регистровани први случајеви обољења, Америка је већ 1985. године увела обавезно тестирање на HIV свих запослених у војсци. Свако ко жели да уђе у њихов састав мора најпре обавити два теста на вирус. Професионални припадници могу постати само они који су HIV негативни. Надаље су дужни да се сваке две године поново тестирају док су у војној служби. Такав модел, међутим, не говори о дискриминацији према онима који су HIV позитивни, већ о заштити интереса њиховог система одбране од могућих економских губитака, јер се инфекција услед ризичног понашања може пренети на брачног друга, децу или ужу зајед-

ВОЈНА ПОПУЛАЦИЈА

Свако може да се инфицира HIV-ом без обзира на пол, узраст или расу. За настанак инфекције пресудно је понашање. Зашто су војници у повећаном ризику?

Војна професија и задаци често подразумевају одсуствовање из породице, па самим тим и израженију потребу да се савлада стрес, усамљеност или досада. Професионални припадници војске и војници су углавном млађе особе, у доби највеће сексуалне активности. Они су изузетно привлачни за комерцијалне продаваче сексуалних услуга, посебно током учешћа у различитим мировним или хуманитарним мисијама. Рат или избеглиштво, такође, доприносе порасту броја особа које секс користе као начин преживљавања.

На основу изгледа неке особе немогуће је закључити да ли она болује од сиде. Не постоји лек за излечење од те болести, нити вакцина која штити од ње.

– На глобалном безбедносном плану то значи да настојимо да не дозволимо да HIV/AIDS утиче на стратегијску употребу оружаних снага. На пример, ако желите да се укључите у неку мировну операцију, тада је то проблем, јер може угрозити мисију. Оружане снаге се крећу широм света, покретљивије су од осталог дела становништва, па уколико се војник зарази вирусом, због те мобилности може да га прошири на бројне људе и на различита подручја. Зато сви припадници војске треба да се упознају са начинима како да се заштите од те болести.

Да ли сте приметили страх од заразе код припадника војске?

– Нисам. Мислим да се не боје. Упркос томе, потребно је да што више сазнају о томе. Постоје бројни програми посвећени превенцији, који говоре шта је тај вирус, како може да се добије, како да се човек од њега заштити. Што више знате о том проблему, то боље.

Шта вас је мотивисало да овај програм подржите у Србији?

– Ово је једна од оних ствари које би могле да угрозе учешће у мировним операцијама српске војске. Стога желимо да употребимо сва средства како се то не би догодило. Сматрао сам да је превенција најбоља заштита.

Да ли је Министарство одбране САД донирало пројекте превенције HIV/AIDS-а и у другим армијама?

– Ти програми се спроводе у бројним земљама, а обухваћено је више милиона војника. Више од 22 земље укључене су у про-

ницу. У програм заштите укључују се и они припадници који су током војне каријере оболели. Професионалне дужности могу обављати само док им то дозвољава здравствено стање – наглашава др Весна Шуљгагић.

Сиде се одавно не везује за одређене ризичне категорије или групе, већ првенствено за ризично понашање. Данас је сексуални пут инфекције најдоминантнији. Више од 90 одсто инфицираних особа у свету оболело је управо на такав начин. Знатно је смањен број инфицираних интравенских наркомана, што је било карактеристично за источноевропске земље. Ипак је у многим државама света број оболелих од сиде процентуално већи у војној него у цивилној популацији. Поједине земље, из политичких, економских или безбедносних разлога, не желе да објаве податке о распрострањености сиде у својим оружаним снагама.

Како каже др Шуљгагић, на основу података са Интернета, у Русији је, на пример, током мобилизације у протекле две године због HIV инфекције одбијено око 5.000 регрута. Стопа инфекције је са 0,1 на 100.000 војника 1995. године у 2003. години повећана скоро на 40. Нажалост, јавности још нису познати подаци о броју оболелих у армијама Кине и

жање помоћи, дајући средства, возила, медицинску и другу опрему која може бити употребљена у програму превенције.

Имате ли податак колико то кошта САД?

– Сваке године Конгрес САД одобри одређену суму новца за тај програм. Сума је заснована на потраживањима земаља у којима се програм спроводи. Србија је прошле године, на пример, тражила 155.000 долара за програм који је желела да спроведе овде. Конгрес наравно, проучи све те програме и покушава да обезбеди средства.

А за уложени новац добијате...?

– На тај начин доприносимо глобалној борби против тероризма. Уколико немате војску која је у стању да функционише, она не може да подржи ту глобалну борбу. Поред тога, ако у њој постоје људи који су заражени, војска може бити ослабљена. Људство не може да се ангажује у мировним операцијама.

НОВАЦ

Прошле године уложено је 155.000 долара за програм превенције AIDS-а у Војсци Србије, док је за 2007. тражено 171.000 долара. Новац ће се потрошити на комбинацију обуке и набавку потребног материјала.

Прошле године донирано је 155.000 долара, док је за ову тражено 171.000 за програм превенције HIV/AIDS у Војсци Србије. Који пут треба да се прође да би се дошло до донације?

– Особа за контакт даје предлог који одлази у америчко министарство одбране. Моја је улога да помогнем да се предлози уобличи и пошаљу, а када се одобре, одобравају се и одређена средства за дату годину. У тој фази, помажемо особи за контакт у Србији у имплементацији програма, у набављању опреме, организовању обуке ван земље или у самој Србији ако је потребно. Уз то, ја сам у вези са канцеларијом за уговоре у Напуљу. Када се направе уговори, шаљу се финансијска средства неопходна за набављање опреме. Новац ће се потрошити на комбинацију обуке и набавку потребног материјала, како би се програм превенције остварио.

Да ли у региону постоје слични програми?

– Постоје у Грузији, Албанији, Русији, Украјини, Естонији. Они се остварују на сличан начин као и програм у Србији.

Колико је припадника оружаних снага САД оболелих од сиде?

– Немам тачне податке о броју оболелих војника САД, али истина је да постоји особље које је заражено. Зараженима покушавамо да обезбедимо медицински третман и помоћ, која укључује и саветовање како да се с тиме носе. Оболети од сиде значи не само бити телесно болестан, већ и имати велики мен-

СЛИКА БОЛЕСТИ У СРБИЈИ

Према званичним подацима Института за заштиту здравља Србије, у периоду од 1984. до краја 2005. године регистровано је 2.017 особа са HIV инфекцијом. Број евидентираних је, међутим, неколико пута мањи од стварно инфицираних. Током 2005. године заражено је још 102 особе. Највећи број оболелих је узраста од 20 до 29 година.

Подаци из новембра прошле године показују да је у Србији званично оболело 2.088 особа. Око 80 одсто их је из Београда. Сексуални пут преноса инфекције је и даље најизраженији – 63 одсто, од чега је 24 одсто хетеро, а 39 одсто би и хомосексуалаца. Око 11 одсто заражених су интравенски корисници дроге.

Тренутно не постоје званични подаци о броју припадника Војске Србије инфицираних HIV-ом или оболелих од сиде.

Индије, иако се ради о великим војним силама. Свесно проблема са којим се суочава, руско министарство одбране започело је сарадњу са Министарством одбране САД у борби против болести у војној средини. У Москви су до сада организовали и два тренинга за спречавање ширења HIV/AIDS-а у војној популацији

■ ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ

На предлог америчког министарства одбране, у септембру 2004. године, на једном од поменутих скупова у Москви, учествовали су и лекари из ВМА – епидемиолог и инфектолог. Тамо су направљени први кораци у сарадња са САД, али и осталим учесницима тренинга, у области заштите од сиде у војној средини, јер до тада нисмо имали организоване моделе превенције. Материјалну и стручну помоћ Војсци Србије, у којој је проблем сиде био годинама занемариван и табуизиран, понудили су лидери у заштити од те болести – Сектор за превенцију HIV/AIDS-а Министарства одбране САД. Србија је, на тај начин, као једна од земаља из региона, уз Русију, Естонију, Грузију, Украјину и Албанију, приступила Међународном програму превенције HIV-а у војној средини. Финансијска средства из Програма САД тренут-

У ПРАВИ ЧАС

Овај програм се одвија у право време, каже пуковник Рон Хил, шеф Канцеларије за билатералне односе Амбасаде САД у Београду. Сиде још увек није актуелни проблем у Војсци Србији. Програм треба да помогне да тако и остане. Стога је, по његовим речима, овај програм права ствар не само за српску војску, већ и за целу земљу.

тални проблем, имајућу у виду тежину болести и њене последице на личном и социјалном плану. Војска улаже велике напоре да те људе одржи у функцији у некој врсти посла у војсци, ако је то могуће. Уз то, сваке две године тестирамо своје људе како би знали тачно стање.

Како се ова болест одражава на војну популацију и уопште систем безбедности?

– Постоје четири главна начина на који HIV/AIDS-а погађа војну популацију. Као прво, смањује војну спремност за мисију. Друго, органишава могућност употребе: ако је војник заражен вирусом сиде, не може се употребити ван граница земље. Треће, болест утиче и на породицу заражене особе. Војник има жену, децу, родитеље. Они не могу остати недодирнути проблемом. Четврто, важан је и утицај на заједницу у којој живи војник.

Снежана ЂОКИЋ
Снимио Д. БАНДА

но ангажује у војскама 71 државе. У пројекат је укључено 6.815.200 војника широм света. Војсци Србије додељен је и национални координатор, који прати све активности домаћег стручног тима за превенцију HIV-а.

– Најпре смо у јануару 2005. године у Министарству одбране САД конкурисали са пројектом Превенција и контрола HIV/AIDS-а у Војсци СЦГ за фискалну 2006. годину. Тек када је пројекат прихваћен и одобрен, САД су нам доделиле средства за реализацију планираних садржаја из програма заштите, у висини од 155.000 долара. Све активности и финансијске трансакције надаље су се одвијале у сарадњи са америчком амбасадом у Београду, односно њеном канцеларијом за билатералне односе и војном базом Натоп у Напуљу, где је новац депонован – објашњава др Весна Шуљагић, координатор Пројекта превенције.

Затим су стручно усавршавање из области превенције – Military International HIV Training Program – завршила три лекара ВМА у Сан Дијегу. Тренинг је трајао месец дана. Део новца утрошен је и за куповину рачунарске и лабораторијске опреме, те 2.500 тестова за дијагностику HIV-а.

– У Војсци смо потом организовали едукацију трупних лекара и психолога, јер се читав програм заснива на едукацији едукатора. Крајем септембра 2006. године у јединицама српске војске спровели смо кампању *Смањи ризик, превенција је примарна*. Том приликом војници су информисани о моделима заштите од болести и начину њеног преношења. Такође су добили и пропагандни материјал – флајере о HIV-у и кондоме са упутствима за употребу. Лекари са ВМА написали су и приручник о превенцији HIV/AIDS-а, који старешине користе током наставе са војницима, али и за даље образовање едукатора. Професионалном саставу Војске Србије о болести су говорили трупни лекари и психолози – наводи др Шуљагић.

Војници и старешине Војске Србије, који посумњају да су у протеклом периоду имали било какве ризичне сексуалне контакте, могу се на вирус HIV-а добровољно тестирати на ВМА. У са-

У децембру 2005. године Уједињене нације објавиле су да у свету од сиде болује 40,3 милиона особа. Од тог броја је 2,3 милиона деце млађе од 15 година. Током 2005. године HIV-ом је заражено око пет милиона људи. Упркос напретку који је постигнут у лечењу оболелих, умро је 3,1 милион инфицираних. Последњих неколико година бележи се пораст броја заражених особа у свим регионима света. Протекле године дневно се инфицирало више од 11.000 људи, од чега је око 40 одсто старости од 15 до 24 године. Сваких 15 секунди од сиде умре једна особа у свету, док се сваких пет секунди HIV-ом зарази једна особа. Од појаве болести, осамдесетих година прошлог века, до данас умрло је око 25 милиона људи широм планете.

Више од 95 одсто инфекција настаје у неразвијеним земљама света или земљама у развоју. Подсахарска Африка се и даље сматра наугроженијим регионом, у коме је две трећине особа од укупног броја заражених HIV-ом. Пораст броја инфицираних вирусом је посебно изражен у земљама источне Европе, Централне и Источне Азије. У том делу света број инфицираних порастао је скоро за петину.

У Русији су 1987. године хомосексуалци били доминантна група заражених. Према проценама Уједињених нација, 2005. године у тој земљи било је 800.000 оболелих од сиде, док директор руског Анти AIDS центра Вадим Прокровски тврди да је број инфицираних око 1,5 милиона. Очекује се да у Русији током 2007. године буде пет милиона заражених особа, а да од сиде 2015. године умре од пет до десет милиона инфицираних.

радњи са микробиолозима и трансфузиолозима обављају се и сва стручна саветовања о болести. За припаднике наше војске који одлазе у мировне мисије организују се предавања о сиди. Стручне лекарске екипе ВМА тестирања изводе и на теренима приликом добровољног давања крви.

– У Србији је број инфицираних HIV-ом приближно једнак у војној и цивилној популацији. Идеја да се на случајном узорку тестирају старешине и војници на служењу војног рока обезбедиће нам почетне податке о броју оболелих у систему одбране. Улазак наше земље у Партнерство за мир подразумева да усвојимо, али и са осталим чланицама те безбедносне интеграције ускладимо законску регулативу о превенцији HIV-а. Она тренутно у Војсци не постоји. Још се суочавамо и са проблемом нерадог тестирања наших припадника. Томе доприносе бројне административне тешкоће и недовољна заштита њихове приватности. Програм заштите од HIV/AIDS-а не обухвата лечење оболелих, већ само превенцију и дијагностику. Он је у сваком случају значајан за наше породично окружење, националну безбедност, али и обимније учешће Војске у мировним мисијама УН у будућности. Ипак, едукација сваког појединца и развијање свести о болести која се догађа нама, а не некоме другом, усмерена је најпре на причу о препознавању ризика и заштити од ризичног понашања. Ширење болести се не спречава изолацијом инфицираних, већ правилним суживотом са њима – напомиње доц. др Весна Шуљагић.

Стручни тим за заштиту од HIV/AIDS-а у српској војсци намерава да од финансијских средстава, која су према Програму превенције одобрена у висини од 171.000 долара за фискалну 2007. годину, уз неопходне тестове на HIV и лабораторијски материјал, трошкове које издвоји за кампање и едукацију персонала, купи и додатну опрему за рад у области експерименталне медицине. ■

Владимир ПОЧУЧ
Снимио Даримир БАНДА

У ВАЉЕВСКОЈ КАСАРНИ "ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ"

УМЕСТО БРИГАДЕ НАСТАВНИ ЦЕНТАР

У складу са организацијским променама у Војсци Србије, 28. фебруара и формално је престала да постоји 20. моторизована бригада из састава Оперативних снага Војске Србије, популарна Ваљевска бригада. Уместо ње, у ваљевској касарни "Војвода Живојин Мишић" функционисаће Четврти наставни центар за обуку војника пешадије, потчињен новоформираној Команди за обуку и доктрину.

У Четвртом наставном центру за обуку војни рок претежно ће служити регрути са територије Западне Србије, а у мањем броју и из осталих места Србије. Досадашњи командант Ваљевске бригаде пуковник Милан Недељковић постављен је за команданта новоформираног наставног центра.

Ваљевска моторизована бригада формирана је 1992. године у процесу трансформације тадашње 2. механизоване бригаде из састава Механизованог корпуса Војске Југославије. До почетка 2001. била је у саставу Дринске дивизије Прве армије, након њеног гашења улази у састав Београдског корпуса, а касније у Оперативне снаге Војске Србије.

Пуковник Милан Недељковић, командант Четвртог наставног центра за обуку војника

Новоформираном наставном центру и његовим припадницима остаје обавеза да чувају борбене традиције Петог пешадијског пука "Краља Милана", као што је то чинила Ваљевска бригада. ■

Д. СТАНОЈЕВИЋ
Снимио М. ШИЉКОВИЋ

"ОДБРАНА" НА НОВОСАДСКОМ САЛОНУ КЊИГА

На новосадском сајму од 8. до 13. марта одржане су три сајамске манифестације – 6. сајам медија, 13. међународни салон књига и 12. изложба уметности "Арт експо". Већ традиционалне сајамске манифестације отвориле су писац Љиљана Хабијановић-Ђуровић и Дина Вранешевић-Курбатвински, директор Радио-телевизије Војводине.

Уз велики број страних и домаћих излагача, у оквиру Салона књига, своја издања представили су и војни издавачи, Новински центар "Одбрана" и Војноиздавачки завод. ■

Б. М. П.

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА ХОТЕЛА "БРЕЗА" У ВРЊАЧКОЈ БАЊИ

У хотелу "Бреза" у Врњачкој Бањи одржана је свечаност поводом три деценије од када је хотел пуштен у рад, марта 1973. године. О резултатима рада хотела "Бреза" довољно говори податак да је до данас у њему боравило 565.837 гостију, који су остварили 2.446.342 ноћења и да је хотел у протеклих тридесет година добио бројне награде и признања.

"Време иза нас" – нагласио је пуковник Владимир Јевтић, директор Војне установе "Врњачка Бања" – "испуњено је великим прегалштвом, стицањем угледа препо-

знатљивог објекта са три звездице, савременим развојем и знањем заснованим на новој информационој револуцији и укључивањем у велике технолошке промене".

Свечаности су присуствовали заступник директора Дирекције за туризам и производњу потпуковник мр Сафет Муратовић, чланови борда директора војних установа, заменик председника СО Врњачка Бања др Раша Ердоглић, и бројни представници јавног и политичког живота. ■

З. М.

УКРАТКО

УСКРО ПРЕКВАЛИФИКАЦИЈА ПОДОФИЦИРА

У просторијама Центра за преквалификацију у Београду 9. марта одржан је мотивациони курс намењен делу професионалних припадника Војске Србије који би своје подофицирске дужности ускоро заменили пословима у цивилству.

Уговором између Министарства одбране и организације "Нордијска иницијатива", чије се потписивање очекује крајем марта, стећи ће се услови за почетак преквалификације вишка подофицирског кадра у оквиру програма Присма.

Управа за кадрове Министарства одбране у сарадњи са Привредном комором Београда организовала је презентацију средње машинске школе "Радоје Дакић" и техничке школе "Нови Београд". Две београдске средњошколске установе представиле су програм обуке за техничка занимања која би подофицирима Војске Србије могла бити занимљива. Настава ће, према речима предавача, у највећој мери бити практична, како би будуће занатлије што ефикасније савладале потребне вештине.

Курсу су присуствовали пуковник Милан Мићановић, начелник Дирекције за преквалификацију Управе за кадрове, и Ђанлука Росо, заменик шефа мисије ИОМ – поверилачког фонда НАТОа, намењеног за помоћ вишку војног кадра. Та организација нуди програм новчане помоћи и бескалатног кредита заинтересованим подофицирима који, након преквалификације, испуне услове одређене конкурсом. ■

А. П.

ЗАПОСЛЕЊЕ ПОЛАЗНИКА ПРИСМЕ

У оквиру реализације програма Присма, недавно је у фабрици делова од алуминијума за потребе аутомобилске индустрије "Le Belier" у Кикинди, између представника ИОМ (Међународне организације за миграције, која је извршни менаџер за реализацију финансијске подршке поверилачког фонда НАТО/ПЗМ) и фабрике, потписан уговор о запослењу корисника услуга Регионалног центра за преквалификацију у Новом Саду.

Потписивању уговора присуствовали су и Ненад Перковић у име ИОМ Нови Сад, Зоран Јовић, руководилац људских ресурса у "Le Belier", Сандра Моро, шеф пројекта Повераличког фонда НАТОа, и пуковник Живота Николић, начелник Другог регионалног центра за преквалификацију Дирекције за преквалификацију Министарства одбране. ■

Б. М. П.

ДЕВЕТ ДЕЦЕНИЈА ОД ТОПЛИЧКОГ УСТАНКА

СКУПО ПЛАЋЕНА СЛОБОДА

Откривање Спомен-плоче у Разбојни крај Бруса

У Прокупљу, Гргуру, Куршумлији и Разбојни, народ и Удружење ратних добровољаца 1912–1918. бројним манифестацијама обележили су деведесетогодишњицу Топличко-јабланичког устанка, који је подигнут крајем фебруара 1917. године. Свечаност је организовало Удружење ратних добровољаца 1912–1918, њихових потомака и поштовалаца из Београда, под покровитељством Министарства за рад, запошљавање и социјалну политику, сектор за борачку заштиту. У одавању почasti топличким јунацима учествовали су и Друштво за неговање традиција ослободилачких ратова до 1918. и Савез удружења бораца ослободилачких ратова и потомака до 1920. године.

КЊИГА О УСТАНКУ

У Куршумлији, у препуној сали Скупштине општине, одржана је промоција монографије "Устанак у Топлици и Јабланици 1917", аутора Новице Пешића, Добросава Туровића и Предрага Павловића, у издању Удружења ратних добровољаца 1912–1918. из Београда. Промотер тог у слици и речи најкомплетнијег дела о збивањима у југоисточној Србији током Првог светског рата био је историчар проф. др Живан Стојковић. Промоцији су присуствовали и ученици из Куршумлије и београдских гимназија, који су, под покровитељством Министарства за рад и запошљавање, присуствовали свим манифестацијама посвећеним Топличком устанку.

Манифестација је започела у Прокупљу у централном парку, где су, уз војне почасте, делегације положили венце на споменик толичким јунацима, а настављена је у Гргуру, селу поред Блаца. Пред споменик војводи Кости Војиновићу Косовцу положени су венци и одата је пошта, признатом вођи устанка, који је недалеко од тог места, у напуштеној воденици, после пропасти устанка, 23. децембра 1917. одузео себи живот и тако испунио завет дат себи и непријатељу да се жив неће предати.

У селу Разбојна у општини Брус, уз присуство мноштва народа, пуштена је у употребу чесма, а на њој је постављена Спомен-плоча посвећена свим јунацима тога краја који су пали у ратовима за ослобођење од 1912. до данас, рад академског вајара Љубише Манчића из Београда. Спомен-чесму су открили председник општине Брус Милутин Јеличић и одборник Радисав Предолац. Споменик и живу изворску воду освештали су јеромонах Василије Вељковић и ђакон Александар Миличић.

У школи "Бранко Радичевић", где су ученици дочекали госте са традиционалним погачом и сољу, организована је трибина о Топличком устанку, на којој су говорили Милорад Манић, председник Удружења ратних добровољаца, професори Милен Кнежевић и Аранђел Јеличић и пуковник у пензији Милисав Ђорђевић.

Ученици основних школа из брушке општине том приликом обавестили су се о борбама својих предака за слободу њиховог краја и на крају извели су богат културно-уметнички програм. ■

Новица ПЕШИЋ

УКРАТКО

ТРАНСПЛАНТАЦИЈА БУБРЕГА У КЛИНИЧКОМ ЦЕНТРУ НИШ

Хирушка екипа Војномедицинске академије обавила је у Клиничком центру у Нишу трансплантацију бубрега. Операција је изведена у оквиру усвојеног дугорочног програма стручне сарадње.

"Циљ је" – каже пуковник проф. др Сидор Мишовић, начелник Клинике за васкуларну хирургију – "да омогућимо нишком Клиничком центру да постане четврти центар у земљи за трансплантацију солидних органа". ■

ГУСЛЕ УЗ ДАН ВОЈНОГ ШКОЛСТВА

Народни гуслар Владимир Бељкаш из Београда поконио је гусле начелника Војне академије генерал-мајору Видосаву Ковачевићу, поводом Дана војног школства и успешног завршетка школовања свог сина Слободана Бељкаша, који је после Војне гимназије завршио и Војну академију, Одсек морнарице и постао официр Војске Србије 2006. године.

Генерал Ковачевић је захвалио на поклону и пожелео господину Бељкашу да још дуго чува традицију гусларског певања у српском народу. ■

ЈУБИЛЕЈ У ЗНАКУ УСПОМЕНА

Вредан јубилеј, педесет година успешног рада, недавно је обележио Орган за народну одбрану Тител. Била је то прилика за окупљање око 30 радника који су, мањи или већи део свог родног века, провели на пословима одбране и цивилне заштите у тој општини.

Из сачуване архиве види се почетак рада 1957. године и доцније организационе и друге промене на пословима који су били део ондашње концепције Општенародне одбране и друштвене самозаштите. Најразвијенији рад био је почетком осамдесетих година прошлог века, када су у Органу за народну одбрану била 23 запослена. Данас је то Реферат за одбрану Тител и има само једног запосленог. ■

Специјални прилог

АРСЕНАЛ

3

АУТОМАТСКА ПУШКА М 21
КАЛИБРА 5,56 mm

**ХВАЉЕНА И
ОСПОРАВАНА**

ИСКУСТВА СА ИРАЧКОГ РАТИШТА

**ХЕЛИКОПТЕРИ
НА УДАРУ**

АМЕРИЧКА НУКЛЕАРНА
ПОДМОРНИЦА КЛАСЕ
VIRGINIA

**БЕШУМНИ
МОРСКИ
ЛОВАЦ**

ХВАЉЕНА И ОСП

САДРЖАЈ

АУТОМАТСКА ПУШКА
М 21 КАЛИБРА 5,56 mm

ХВАЉЕНА И ОСПОРАВАНА 32

ИНТЕЛИГЕНТНА АРТИЉЕРИЈСКА
МУНИЦИЈА

**ТРАСИРАН ПУТ ДАЉЕГ
РАЗВОЈА 38**

ОПРЕМА ЗА НОЋНА ДЕЈСТВА
**РАТ У ИНФРАЦРВЕНОМ
СПЕКТРУ 42**

ИСКУСТВА СА ИРАЧКОГ РАТИШТА
**ХЕЛИКОПТЕРИ
НА УДАРУ 46**

АМЕРИЧКА НУКЛЕАРНА
ПОДМОРНИЦА КЛАСЕ VIRGINIA
**БЕШУМНИ МОРСКИ
ЛОВАЦ 50**

Уредник прилога
Мира ШВЕДИЋ

Пре неколико година крагујевачка *Застава* је на захтев Војске израдила нову аутоматску пушку у калибру 5,56 mm. О њој су се ломила копља и на јавној и политичкој сцени више су причали они који су је видели на сликама новина или магазина од стручњака и људи из војне професије. А шта ту пушку чини посебном?

Водеће земље света увелико развијају и усавршавају борбене комплете пешадинца 21. века како би задовољиле најважнији елемент на савременом ратишту – преживљавање. Да би то постигле улажу у свог војника велике суме преко неколико подсистема: оружје, програмска подршка, оптоелектроника, заштитна опрема, лична опрема и друго. Када је реч о подсистему оружја, захтева се већа ватрена моћ, прецизност, једноставност руковања, мањи габарити и тежина, коришћење што већег броја помоћних

средстава и уређаја (оптоелектронски дневно-ноћни нишани, ласерских обележивача циљева, тактичке лампе, предњи јуришни рукохват итд.) и могућност да војник носи што већу количину муниције. Ни ми нисмо изузетак.

ОРУЖЈА СМАЊЕНОГ КАЛИБРА

Већина држава је за оружје свог пешадинца за 21. век одабрала калибар који је стандардан у НАТО – 5,56 mm SS 109. Енглези имају програм интегрисане технологије војника будућности (FIST – Future Integrated Soldier Tehnology), Французи комплет SC (Sistem Combattant) под којим је и AIF (Arme Individuale Future) који подразумева увођење нове модернизоване аутоматске (јуришне) пушке FAMAS 2 у калибру 5,56 mm. Немачки систем SIZ (Sistem Infanterist der Zukunft) предвидео је у почетку нову радикалну пушку G 11 у калибру 4,75 mm, али су од ње одустали и прихватили нову пушку G 36 у калибру 5,56 mm SS 109. Развијајући програм војника за 21. век, Руси су предвидели чак неколико пушака, али у провереном калибру 5,45 mm.

Код нас се почетна идеја о оружју са смањеним калибром јавила давне 1979. када је на Главном војнотехничком савету одлучено да почну истраживања и развој стрелачког оружја малог калибра а велике почетне брзине. Тада су у свету постојала два

5,56 mm

ОРАВНА

таква метка – 5,56 mm SS 109 који се користио на Западу и источни 5,45 mm M 74. Године 1985. одуштаје се од калибра 5,45 mm због немогућности развоја тог метка и тежиште се баца на 5,56 mm SS 109. *Застава* израђује три прототипске партије оружја у том калибру – аутомат, аутоматску пушку и пушкомитраљез.

У периоду од априла до јула 1991. године трупно је испитивана друга прототипска партија пушке у Средњој војној школи КоВ Сарајево. Том приликом констатован је већи број недостатака. Потом је *Застава наменска* извршила корекције и израдила трећу прототипску партију. Били су то модели М 85 аутомат, М 90 АП и М 90А ПМ. Ипак, на завршним испитовањима 1993, када је испитивана функција поузданости, примећено је да аутоматска пушка прави више од два одсто застоја, а да пушкомитраљез после испалених 3.800 метака на 300 метара добија неприхватљиво велико растурање погодака. Зато је пројекат прекинут, али уз констатацију да су досадашњи резултати добра основа за даљи развој и да их треба доградити. "Први партизан" је те проблеме премостио 1996. када је успешно завршено испитивање нулте серије муниције за извоз у калибру 5,56 mm SS 109.

У другој половини 1999. године и наша земља креће у развојни пројекат Модела опремања војника пешадинца 21. века.

ГОДИНЕ РАЗВОЈА И ТЕСТИРАЊА

Приликом конципирања идејног решења нове аутоматске пушке (АП), закључено је да постојећи аутомат М-85 представља добру основу за развој, али га треба модификовати и побољшати. Управа пешадије поставила је полазне тактичко-техничке захтеве за ту нову пушку. А то су: калибар 5,56 mm, домаћа муниција која одговара стандардима НАТО, маса пушке са празним оквиром не сме прећи 3,5 kg, могућност монтирања потцевног бацача граната (ПБГ) калибра 40 mm, тежина са ПБГ не сме бити већа од пет килограма, цев тврдо хромирана (класичне и полигоналне цеви), корак увијања жлебова

НАМЕНА

Пушка М 21 предвиђена је за уништавање незаштићених и балистичким прслукотом заштићених циљева на даљинама до 500 метара. Коришћењем потцевног бацача гранате обезбеђује се ефикасна ватрена подршка на појединачне и групне циљеве на даљинама до 400 m, а на лако оклопљена борбена и неборбена возила на даљинама до 350 метара. Користећи димне гранате успешно прави димну завесу на даљинама до 400 метара.

178 mm, почетна брзина пројектила 900-920 m/s, растурање на 300 m јединачном паљбом у границама до 9 cm по Vv и Vp, јединачна и рафална паљба, теоретска брзина гађања 600+ 50 мет./мин., одвођење барутних гасова типа *калашњиков*, примена композиционих материјала и код оквира, кундак хоризонтално преклапајући у десну страну, без климања, основни нишан оптички – једноставне конструкције и увећања два пута, помоћни нишан механички са два поделе – 300 и 500 m, могућност монтирања пасивних ноћних нишана, ласерског обележивача циља, тактичког светла итд.

Програм реализације и развој нове пушке разматран је и прихваћен половином 2001. године. *Застава-оружје* је успела да, иако у отежаним условима у рекордном времену, са својим кооперантом (предузећем "21. октобар", Крагујевац) изради до краја септембра 2002. нову аутоматску пушку М 21.

На завршним испитивањима, које је организовао ТОЦ, пушка је са свим предвиђеним конфигурацијама нишанских справа задовољила функционалност и прецизност, али је у ТОЦ-у регистровано и неколико недостатака. Најзначајнији је одступање од тежине – уместо дозвољена 3,5 kg има 4,1 kg. У покушају да се отклони тај недостатак приликом поновне дораде маса пушке је смањена на 3,84 kg. Међутим, то прекорачење у тежини показало се као предност на међународним тендерима. Наиме, због те карактеристике наша пушка је боља од других познатих модела на свету јер је издржала

тест гажења тешким теретним возилима. Произвођач је без икаквих устручавања дозволио и тест хлађења цеви који многи светски познатији произвођачи избегавају, а наша пушка га је положила.

Испитивачи у ТОЦ-у, поред замерке на тежину, нису могли да се одлуче ни за врсту цеви – класичну или полигоналну. Полигонална се показала као прецизнија, али је код ове врсте приликом експлоатације израженији пад прецизности, те је због тога решено да се одлука о избору цеви донесе тек када се изради нулта серија пушке. И поред тога, ТОЦ је предложио да се М 21 усвоји у наоружање, што је и урађено. Предвиђено је да се убудуће пешадијске јединице опреме пушком са домаћим оптичким нишанима и ласерским обележивачима циљева, а специјалне јединице ће добити сложеније и скупље нишанске справе које ће се набављати од Израелаца – фирме ITL.

ОПТОЕЛЕКТРОНСКИ УРЕЂАЈИ

Пушка располаже са механичким нишаном, иако је предвиђено да основни нишан буде оптоелектронски дневно-ноћни нишан. Механички нишан има конструкцијске новине. На пример, код задњег нишана избегнута је превелика преклапача на којој се заузимала даљина од 0 па све до 10. Новост је и то да сада има само два тела која се преклапају по потреби јер су обележена са бројевима 3 и 5. За коришћење ноћу и у условима ограничене видљивости механички нишани опремљени су трицијумским цевчицама. Две се налазе у телу са леве и десне стране зареза и једна се налази у самој мушници. Међутим, показало се као проблем коришћење механичког нишана у тамној ноћи. Наиме, цевчице на задњем нишану тако јако светле па се кроз У зазор не види трицијумска цевчица на мушници јер се у оку стрелца ствара слика да су спојене две трицијумске цевчице на задњем нишану.

Основни нишани су оптоелектронски уређаји који се користе за нишањење дању, у условима ограничене видљивости и ноћу. Нишан дневни интегрисан са ласерским видљивим обележивачем циља (НИД М 21), који је изradio *Телеоптик*, јесте оптоелектромеханички инструмент са ласерским интегрисаним обележивачем циља

Рефлексни колиматорски нишан MARS

MINI N/SEALS уређај за ноћно осматрање

(ОЦЛИ) намењеним за непосредно нишањење при гађању покретних и непокретних циљева у дневним условима, сумраку и видљивој ноћи. А оптички нишан ОН М 21 који производи Зрак намењен је за нишањење у дневним и ноћним условима са АП 5,56 mm М 21.

Рефлексни колиimatorски нишан MARS дневно-ноћни који производи ITL International Technologies Lasers из Израела је специфичан, јер се успешно може комбиновати и користити и у дневним и у ноћним условима. Има могућност ласеровања циља са видљивим и невидљивим ласерским зраком. Приликом употребе рефлексног нишана стрелцу се показује црвена тачка, која се види и на циљу, а при томе може да користи оба ока. Код нас је овај систем познат као *брзи нишан*.

Приликом гађања ноћу, у сумраку, те у условима ограничене видљивости, користе се ласерски обележивачи циља – ЛОЦ. Израелски ЛОЦ AIM 2000 намењен је за брзо обележавање циљева ласерским снопом ласерског зрака у ноћним условима. И Институт за физику из Земуна развио је за потребе АП 5,56 mm М 21 ласерски обележивач циља ЛОЦ ИНФИЗ који исто има видљиви и невидљиви начин рада, попут AIM 2000.

Пасивни нишан 3 x 50 (ЕИ *Сова*) јесте оптоелектронски уређај који се искључиво користи за нишањење, а може послужити и за осматрање. То је уређај треће генерације пасивних нишана и домаће је производње. А уређај за ноћно осматрање MINI N/SEALS користи се као монокулар причвр-

шћен на шлем стрелца или на дугачку шину позади и тако ствара комбинацију нишана.

ДВЕ ВАРИЈАНТЕ ЦЕВИ

Аутоматска пушка 5,56 mm М 21 има исте делове као и њен претходник 7,62 mm М 70, само су они прилагођени величини и тежини новог калибра. Код неких делова примењена су нова, боља решења, или су израђени од других материјала. Цев се израђује у две варијанте и то класична и полигонална. Код класичне цеви постоји шест жлебова и шест поља, док су код полигоналне само четири жлеба и четири поља. Цев код АП М 21 је тврдо хромирана. Решење полигоналне цеви је први у историји понудио енглески инжењер Џозеф Витворт 1854. године када је на захтев Вр-

ОСНОВНИ ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКИ ПОДАЦИ

Дужина пушке са расклопљеним кундаком износи 1.020 mm, а са склопљеним 750 mm. Код класичне цеви има шест жлебова, а код полигоналне четири. Корак увијања цеви је 177,8 mm, смер увијања надесно. Дужина цеви је 460 mm, а почетна брзина зрна 914 m/s. Теоријска брзина гађања је већа од 550 мет/мин., борбена 120 метака у минути, или четири до пет граната. Маса пушке без оквира и ремника је 3.795, а са пуним оквиром 4.539 грама. Пуни се оквиром од 30 метака. Поузданост пушке је 8.000 метака, а издржљивост 16.000.

ховне команде британских снага понудио да усаврши серијску производњу и побољша балистичке перформансе, тада иначе изврсне пушке Enfield. Он је цилиндрично водиште са пет жлебова заменио са полигоналним или хексагоналним профилем са заобљеним прелазима. При томе је смањено калибар, корак увијања жлебова, а повећао дужину зрна. На тестирању је нова пушка постигла много боље резултате. И конструктор М 21 пуковник Маринко Петровић послужио се Витвортовом идејом. Пошао је од чињенице да данашња технологија ковања водшта пројектила омогућава израду оптималне геометрије. Определио се управо за полигонални облик водшта и профиле без конвексних промена између жлебова и поља. Таквом конструкцијом добијено је знатно боље заптивање, већа прецизност, смањено хабање и бакарисање, а продужен је век трајања цеви за око 60 одсто. Постигнуто је одржавања скоро исте групе погодака за време трајања цеви и олакшано чишћење и одржавање. Хладно ковање полигоналних цеви до сада је применило само неколико фирме у свету а то су *Glock, Stayer* и *IMI*.

Цев је спојена са сандуком пресовањем и осигурана је од уздужног померања утврђивачем цеви. На цев је навучена и чврсто спојена гасна комора са предњим нишаном. На доњој страни налази се зуб помоћу кога се утврђује бацач граната на пушци, затим зуб за утврђивање ножа и гривна полимарске облоге. На делу где је навучена гасна комора налази се коси отвор за пролаз барутних гасова у гасну комору и на клип. До сада се М 21 производи са две врсте дужине цеви.

ПРОБОЈНОСТ

Стрелац не може бити сигуран да ће преживети три метка испалена из М 21 ако се сакрије иза 40 см и 60 см набијеног песка, зида од цигала поређаних у један или два реда, шест поређаних печених црепова, сирових и сувих пањева од чамовине дебљине 30 и 40 см, па чак и иза челичне плоче дебљине 0,5, 0,7 или 1 см. Нико није сигуран ни иза сандука од муниције набијеног песком, јер су на испитивању од три улазна метка са друге стране изашла два, док је један остао у дрвету од сандука.

Нико није сигуран иза челичне плоче 0,7 см и цигала поређаних у два реда

Скривач пламена или разбијач гасова навијен је на предњи део цеви и он комбинује улогу скривача пламена и компензатора трзаја. Главна намена је да разбије барутне гасове и тако умањи трзај оружја и светлосни ефекат. То је решено са пет уздужних прореза који се налазе са горње и обе бочне стране, док са доње стране тога нема, јер би они приликом дејства из лежећег става били демаскирајући фактор.

Гасна комора је још један део који се разликује од старијег модела. Разлике су у неким додатним деловима, али је функционалност гасне коморе остала иста – да преузме и усмери део барутних гасова клипа и тако обезбеди аутоматски рад делова код М 21. Новина је у томе да је са горње стране гасне коморе монтиран носач предњег нишана. Са доње стране има још један испуст за утврђивање ножа, а код ове пушке тај утврђивач је предвиђен да утврди потцевни бацач гранате.

Гасни цилиндар служи за смештај и вођење клипа. Предњим делом налаже на испуст на гасној комори а задњим на спој цеви са сандуком, где се утврђује помоћу чивије. На предњем делу, дуж цилиндра, постоје четири уздужна удубљења која су намењена за чвршћу везу клипа са цилиндром и протока вишка барутних гасова. Једна од мана је што је са горње стране гасни цилиндар отворен (незаштићен) и проблем је прихватање оружја непосредно после дејства јер је гасни цилиндар врућ.

Доња облога обухвата цев и предњим делом ослања се на гривну која је навучена на цев, а задњим на сандук. У доњем делу облоге, најближе цеви, налази се лучни сегмент од челичног лима који умањује преношење топлоте са цеви на облогу. Облога је израђена од црног композит-

ног материјала и са спољне стране је наредкана ради сигурнијег држања оружја у руци. Са доње стране је довољно широка тако да не представља проблем ни за стрелце који имају мање шаке. Висока је толико да штити стрелца да не ухвати гасни цилиндар, али је са горње стране гасни цилиндар отворен, што обезбеђује његово брже хлађење, али представља и проблем при држању оружја.

ПРОМЕНЕ НА КУНДАКУ

Процес убацивања метка у цев, бравање, опаљење и избацивање чауре остао је исти, са малим дорадама. Једноставно, задржан је систем *калашњикова* – који савршену функционише у свим временским, метеоролошким и земљаним (песак, прашина, блато итд.) условима.

Затварач је по функцији и изгледу идентичан као на АП М 70, само је смањен и прилагођен новом калибру. Носач затварача са клипом служи за вођење затварача и помоћу њега се забрављују, односно одбрављују цев и затварач, односно обезбеђује аутоматски рад делова приликом кретања кроз сандук. Носач је идентичан као и код АП М 70 7,62 mm, с тим што је смањен и прилагођен величини сандука М 21. Разлика је једино у клипу, пошто је и код овог носача затварача са предње стране клип отворен – удубљен, с циљем да растерети главу клипа. Тако се остварује расподела барутних гасова и отицање кроз два бочна отвора која обезбеђују боље искоришћавање барутних гасова.

Поклопац сандука има исту намену, али је код нове пушке физички спојен са комором гасног повратника. Приликом затварања сандука са горње страна, поклопац сандука својим челом потискује утврђивач гасног цилиндра у предњи положај. На поклопцу сандука налази се и

Полуга са три поделе

Кундак

Потцевни бацач граната

носач са задњим механичким нишаном.

Сандук са рукохватом намењен је за смештај затварача, повратног механизма, механизма за окидање и обједињује све ове делове у једну целину. Цев је са сандуком са предње стране фабрички упресована, а на задњој страни је закивцима причвршћен носач утврђивача кундака. Са доње стране налази се причвршћен рукохват (анатомски прилагођен шакама стрелца, израђен од полимера и шупаљ са унутрашње стране ради смањења тежине оружја) са механизмом за окидање, а испред заштитника обараче налазе се утврђивач оквира и отвор за смештање оквира. Горњи изглед сандука идентичан је као код пушке М70 7,62 mm. Са спољашње стране сандука, са леве стране, налази се носач *виверове* шине за оптоелектронске уређаје за нишањење. Испод тог носача је регулатор палбе (двострука команда), док је десна страна идентичан као код АП М 70 7,62 mm, а са леве стране, на самом споју пиштољског рукохвата са сандуком, налази се полуга која има три положаја: У – укочено, Р – рафална и Ј – јединачна палба.

Полугом се успешно рукује палцем десне руке, али је руковање отежано у случају да је војник леворук. За њих постоји класичан регулатор са десне стране сандука. У том случају треба пушку спустити десном руком и променити режим ватре. Редослед команди је иденти-

чан као и код М 70 и није се мењао, иако се очекивало да ће се узети западни логични редослед – први положај укочено, други јединачна палба и трећи рафална палба.

Као и код сваког аутоматског оружја оквир је намењен за смештај муниције. У овом случају пуни се са 30 метака и постоје две врсте оквира. Метални, као код аутомата М 85 5,56 mm, и од композитног материјала истог капацитета који треба да се уведе у наоружање са овом пушком. Имају идентичне делове као и код старије варијанте АП М 70 7,62 mm.

Намена кундака је да омогући лакше руковање приликом гађања из оружја. То је део који је претрпео највише промена у односу на пушку М 70. Да би се избегао стари проблем са климањем затварача као код модела М 70, примење-

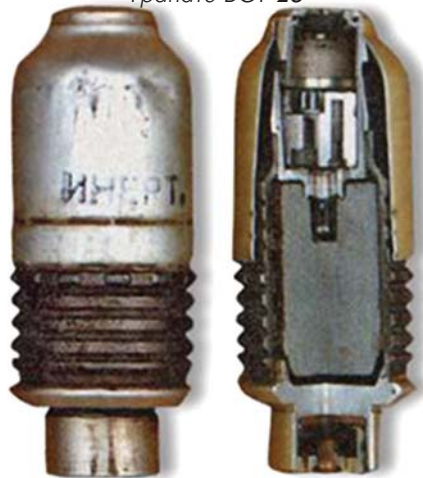
но је решење профилисаног кундака који се преклапа на десну страну.

ПОТЦЕВНИ БАЦАЧ ГРАНАТА

Потцевни бацач граната 40 mm ГП 25 искључиво је намењен за уништавање и неутралисање непријатељске живе силе, те неоклопљених и лако оклопљених борбених и неборбена возила. Успешно дејство остварује од 50 до 350 m непосредним гађањем и од 200 до 400 m посредним гађањем. За гађање ПБГ користи гранате са пројектилима парчадног дејства, кумулативног дејства, запаљивог дејства, димне пројектиле и вежбове пројектиле.

На западу тренутно постоји неколико савршених бацача граната али и они имају по неку ману – вишак потребних радњи при њиховом пуњењу. Тако на пример, да би се напунио амерички М 203 потребно је цев

Гранате ВОГ 25

гу са њим носити и стрелци са скромним физичким предиспозиција, а друго, када стрелац жели да гађа из потцевног бацача граната на већим даљинама, нишањење га условљава да кундак постави и зароби под пазух, а не да га ослони на раме. У случају да стрелац инсистира на ослањању кундака на раме, он не може да види нишане бацача и циљ који гађа. Иако неки сматрају да по облику није најприлагодљивији јер представља проблем код нишањења, то је само знак да је стрелац прениско ослонио кундак. Када је стрелац

ње је зрнастог облика идентичне величине која само олакшава брзо и једнообразно сагоревање барута. Зрно споља изгледа као и свако друго. Пресвучено је легуром томбака, а унутра се налазе два језгра. Са доње стране је оловно које се приликом удара и притиска кошуљице лако деформише. Испод самог врха налази се прво језгро, израђено од високо квалитетног челика, довољне тврдоће и пробојности.

МЕДИЈСКА КАМПАЊА

Пушка М 21 се појавила у јавности можда у најнезгоднијим политичким тренуцима. Нажалост, прву медијску презентацију доживела је у критикама некомпетентних људи, који су тврдили да је лоша, непрецизна, да сваки једанаести метак "закива" итд. Народ је то слушао, а стручњаци су ћутали и нису демантовали оцене и закључке, све до момента када је М 21 почела да се појављује на разним сајмовима, скуповима и изложбама код нас и у свету. На свим тим местима где је излагана изазивала је интересовање. На сајму наоружања и војне опреме "Партнер 2005", промотери пушке су били студенти ВА – Смера пешадије и њихове старешине који су били и у саставу јединице за трупно опитовање пушке. Тај део Југоимпортвог штанда увек је био посећен. Посетиоци разних узраста тражили су информације о М 21, многи су се сликали са њим, а било је и случајева да су хтели да им се "спакује за понети". Они који су долазили са предрасудама одлазили су са уверљивим подацима који су демантовали тврдње неупућених људи. После ове изложбе уследила је друга у Абу Дабију где су неке реномиране светске фирме похвалиле квалитет М 21 пушке. Након тога, у нашој јавности полако је почела да се мења клима и војнополитички коментатори почели су да хвале нашу пушку.

За то време у *Застава-оружје* стижу заинтересовани купци и већ је из фабрике изашла позамашна количина пушака како за неке војске у ближем и ширем окружењу, тако и за разне приватне фирме које широм света, данас нарочито у Ираку, обезбеђују нафтоводе и гасоводе. А истовремено, ниједна јединица тадашње Војске СЦГ, а ни садашње Војске Србије, још није наоружана са аутоматским пушкама 5,56 mm М 21.

Нема на свету ничега за шта се може рећи да је савршено. Није ни М 21, али је и са наведеним ситнијим примедбама одлична пушка у својој категорији. Ту оцену стекла је једноставношћу у руковању, поузданошћу рада у свим временским, метеоролошким и земљаним условима и, на крају, својом прецизношћу. ■

Иштван ПОЉАНАЦ

повући напред и тек тада убацити гранату. Да би се Хеклеров модел напунио потребно је цев изврнути на леву страну и са задње стране напунити ПБГ. На истоку је то једноставније решено тако да је цев фиксирана, а пуњење се врши са врха цеви што смањује број радњи пре опаљења. Граната је ожлебљена на водећем прстену, па се вођење гранате кроз цев врши преко ожлебљења на гранати и цеви. Наш ПБГ конструисан је на основу источних бацача граната, уз додатна побољшања и осигурања, нарочито од превременог опаљења или приликом пуњења ПБГ гранате ако је ударна игла остала у предњем положају.

Приликом гађања са потцевним бацачем граната, на кундак се поставља гумени заштитник (компензатор) који треба да ублажи трзај на стрелца, мада за тим не постоји потреба. Два су разлога. Најпре, приликом гађања са ПБГ трзај није много велик и готово је идентичан трзају ловачке пушке калибра 12, тако да се мо-

опремљен са балистичким прслук, а преко њега носи и борбени прслук, у лежећем ставу нема где да ослони кундак осим у проrezу између штитника за раме и за груди, а тамо се тачно налази згиб рамена.

Ремник је по многима једна од битнијих елемената за дуге и исцрпљујуће маршове. Познато је да се уски ремници после одређеног броја пређених километара усецају у раме, око врата и представљају проблем за издржавање марша. Код наше пушке покушано је нешто ново – широки и мекани ремник. Проблем међутим наступа када такав ремник желите да држите у шаци јер је предвиђен за качење на раме. Многи су против тог решења па се опредељују за тактичке ремнике као што је на аутоматима MP 5 Heckler & Koch. Сматрам да ће то на крају бити најмањи проблем јер ће фабрика изаћи у сусрет сваком купцу који жели другачији ремник.

Муниција коју користи AP 5,56 mm М 21 израђена је такође у домаћој фабрици "Први партизан" из Ужица. Појава на светском тржишту наоружања метка из *Првог партизана* није остала неопажена, тако да се велика количина муниције овога калибра извози у западне земље. Метак из Ужица је толико добар да се понекад поставља питање да ли су Ужичани премашили и саме Белгијанце у квалитету SS 109 метка.

Чаура метка је дужине 45 mm и флашастог је облика. На самом дну налази се лежиште у које се смешта иницијална капсила и која се заптива бојом. Барутно пуње-

ТЕСТ ХЛАЂЕЊА

Произвођач, *Застава-оружје*, без икаквог устручења дозволио је тест хлађења цеви који се састоји од интензивног испалења 150 метака, а онда потапања у хладну воду. Многи светски познатији модели овај тест избегавали јер је цев код тих пушака толико танка да би се деформисала приликом тестирања. А М 21 се одлично показала.

ТРАСИРАН ПУТ ДАЉЕГ РАЗВОЈА

Наредних неколико година очекује се све више вођених артиљеријских пројектила у наоружању водећих светских армија који ће омогућити поуздано гађање широког спектра циљева у дубини непријатељске територије. Велика прецизност ће се постизати захваљујући робусним системима вођења који комбинују инерцијалну навигацију са пријемницима глобалног сателитског позиционирања.

Разматрања о масовнијем коришћењу вођених артиљеријских пројектила датирају с краја седамдесетих година прошлог века, као једном од могућих одговора на стратегијска предвиђања оклопних борби великих размера између два супротстављена војна блока на европском војишту где би их користили за ефикасно уништавање оклопне технике, првенствено тенкова и борбених возила пешадије. Имајући у виду тадашњу технологију, али и трендове развоја средстава НВО, америчка компанија *Мартин Маринџета* (данас део глобалног гиганта *Локид Мартина*) у то време започела је развој ласерски вођеног артиљеријског пројектила у калибру 155 mm, под ознаком *M712 CLGP* (*Cannon Launched Guided Projectile*), познатог под називом *коперхед*. Уговор о развоју потписан је са америчким Министарством одбране 1975. године, а 1980. године пројектил је уведен у наоружање америчке војске и јединица маринског корпуса. Претпоставља се да је до 1990, када је завршена производња, корисницима испоручено око 28.000 пројектила.

Према расположивим подацима, у склопу овог пројекта развијена је и варијанта под називом *Deadeye*, намењена за употребу из бродских топова, калибра 127

mm, коју, међутим, америчка морнарица није прихватила. Пројектил *коперхед*, класичне аеродинамичке конфигурације са крилима у средини и крмилима у задњем делу, има масу до 62,6 килограма, од чега 22,5 kg заузима кумулативна бојна глава. Процедура лансирања пружа извесну флексибилност планирања напада јер омогућава избор режима лета (балистички или "планирајући", односно "једрећи"), у складу са ситуацијом на бојишту и метеоролошким ограничењима. Наиме, "планирајућа" путања, поред повећаног максималног домета, представља боље решење и у ситуацијама ниске облачности која може угрозити ефикасан захват циља детектором ласерског озрачења.

У поређењу са класичним артиљеријским пројектиlima, уочавају се два значајна недостатка пројектила *коперхед* – мањи максимални домет проузрокован мањим почетним брзинама услед ограничења дозвољених убрзања током лансирања (јер би могли да оштете електронику) и усложњавање процедуре лансирања уз неопходно постојања сталне комуникације између батерије и осматрача који има задатак да ласером "осветли" изабрани циљ. Уколико се користи пуњење *M4A2* са почетном брзином од 468 m/s, у балистичком режиму лета постиже се максимални домет од 9.900

Пројектил екскалибур који у америчкој војсци носи ознаку *XM982*

ДВЕ КАТЕГОРИЈЕ

У поређењу са класичном артиљеријском муницијом, вођени пројектили сврставани су у две категорије: ласерски вођени у последњој фази лета и пројектили који имају корекцију путање након достизања апогеје, односно захваљујући повећаној прецизности, смањују количину утрошене муниције неопходне за жељени ефекат на циљу и умањују могућности колатералне штете, што је од великог значаја у савременим операцијама у урбаним срединама.

т, а у “планирајућем” режиму лета износи 13.400 метара. Са јачим пуњењем (M119A1) одговарајући максимални домети су 11.600, односно 16.000 метара.

Координација представља један од основних предуслова за успешан напад пројектилама *коперхед* на средства оклопне технике, јер се ради о покретним циљевима који могу напустити свој положај. Смањује се и ефикасност осматрача, услед ограничења могућности осветљавања циљева, односно, аквизиционог поља детектора ласерског озрачења у глави за самонавођење пројектила *коперхед*. Иако је првенствено развијен за напад на оклопна средства, према доступним подацима *коперхед* је показао завидну ефикасност и у нападима на ирачке бункере и друге утврђења у операцији “Пустињска олуја” 1991. године.

КРАСНОПОЉ И КОПЕРХЕД

Совјетски одговор на пројектил *коперхед* носи ознаку ЗОФ39, а много је по-

ПРОЈЕКАТ У РАЗВОЈУ

Америчка морнарица развија за потребе топа AGS, који ће се уграђивати на новим америчким разарачима класе DD(X), пројектил у калибру 155 mm за нападе на циљеве у дубини непријатељске територије. Тако решење је пројектил LRLAP (Long Range Land Attack Projectile) кога развија компанија *Локид Мартин*. Пошто се овај пројектил налази у фази развоја, на основу расположивих података може се закључити да је реч о активно-реактивном пројектилу масе 118 килограма, који ће коришћењем INS/GPS вођења и модуларном концепту бојне главе моћи да гађа широк спектар циљева на дометима до 185 километара.

Коперхедов лет ка циљу

знатији под називом *краснопољ*. Концептуално, ова два пројектила доста су слична – код оба се користи слична филозофија борбене употребе. Пројектил *краснопољ*, развијен у тулском КБП-у, једном од водећих руских центара развоја вођених пројектила различите намене, уведен је у наоружање совјетске армије крајем осамдесетих година 20. века. Данас се у понуди налазе стандардни пројектил *краснопољ* и новије решење *краснопољ-М*.

Особеност овог решења огледа се у томе што се пројектили израђују у два калибра – 152 и 155 mm. То довољно говори о тржишној оријентацији руске војне индустрије, односно, општеприхваћености калибра 155 mm као основног “великог” артиљеријског калибра. *Краснопољ* у калибру 155 mm носи ознаку КМ-1 и представља активно-реактивни пројектил, масе 51.5 kg од чега 20.5 kg заузима разорна бојна глава. Максимални домет је 22 km. Вођење је инерцијално на средњем делу трајекторије, а у завршној фази полуактивно, ласерско. Избор разорне бојне главе указује на већу тактичку флексибилност пројектила у погледу ефикасног уништавања ширег спектра циљева на бојном пољу, укључујући зоне концентрације живе силе, оклопљену и неоклопљену борбену технику, бункере и друга пољска утврђења.

Одговарајући на захтеве тржишта, биро КБП развио је нову варијанту под ознаком КМ-2, такође у калибрима 152 mm и 155 mm, која се разликује од претходне у повећаном броју крилаца на задњем делу (са четири на шест), али не и крила, и по томе што је због смештаја у аутоматске пуњаче уведено једноделно решење – уместо ракетног мотора који се раније пунио као посебан део, уведен је гасогенератор као саставни део пројектила. На тај начин је, поред смањења дужине са 1.305 mm на 955 mm, умањена и маса на 44,6 kg, без жртвовања ефикасности на циљу (бојна глава има масу 20 kg од чега је 6,2 kg експлозива). Максимални домет пројектила КМ-2 износи 17. 000 m. Као и код америчког *коперхеда*, процедура лансирања омогућава флексибилност у погледу избора времена откривања детектора ласерског озрачења, балистичког или “планирајућег” профила лета, те режим рада упаљача.

Саставни део система представља осматрачка станица намењена ласерском обележавању циљева, чија је особеност даљинско аутоматско активирање ласерског обележивача са батеријског командног места, на основу прорачуног положаја пројектила на трајекторији. Недавно је представљена нова осматрачка станица под називом *Малахит*, која се од претходне 1Д22 разликује по томе што омогућава дневно-ноћна дејства захваљујући уграђе-

ној термовизијској камери која функционише у спрези са дневним нишаном, ласерским обележивачем циља и комуникационим опремом за везу са командним местом. Ради бољег позиционирања, саставни део станице *Малахит* је пријемник глобалног сателитског позиционирања (ГПС). Према подацима произвођача, максимални домет станице у односу на циљ типа тенка је пет километара дању, односно четири ноћу.

Пројектил *квитњук*, концепцијски веома сличан *краснопољу*, нуди украјинска индустријска групација *Точност*. Има масу 48 kg, са бојном главом масе 8 kg. Према подацима произвођача направљен је у калибрима 152 и 155 mm, намењен уништавању покретних и непокретних непријатељских оклопних средстава, и осталих циљева као што су вишецевни бацачи ракета, вучна и самоходна артиљеријска оруђа, елементи командно-комуникационе инфраструктуре, мостови, вијадукти и др.

ПОВЕЋАЊЕ ДОМЕТА

Као резултат модерних разматрања, данас се под термином пројектили повећане прецизности готово аутоматски подразумевају пројектили повећаног домета. Тежња ка повећању домета, одвајкада присутна међу артиљерцима не јењава ни данас, с том разликом што су захваљујући динамичном напретку науке и технологије сада на располагању различите методе које воде ка остварењу овог циља. Поред уградње гасогенераторских јединица, које су ушле у “моду” средином осамдесетих година прошлог века, а чијој је популаризацији знатно допринела и војна индустрија бивше СФРЈ, као метод повећања домета данас се користе ракетни мотори и хибридна решења као што је уградња погонске јединице у кућиште на задњем делу пројектила (при чему се након престанка рада ракетног мотора активира гасогенераторска јединица која додатно смањује базни отпор, односно повећава домет).

Овакав концепт, према расположивим подацима, први су применили Јужноафриканци. Они су стекли светску славу постигавши максимални домет од 75 km на локалном полигону *Оверберг* који се налази на 1.000 метара надморске висине, са пројектилом који носи ознаку V-LAP, пуцајући из самоходног оруђа G-6 са цеви дужине 52 калибра. Јужноафриканци су светску јавност изненадили и пројектом *про-рам*, у коме се ради постизања домета већег од 80 km користи као погонска група набојно-млазни ракетни мотор. Ипак, изгледа да су радови на том пројекту прекинути.

Политичке и војне промене на глобалној мапи трасирале су даљи пут развоја

Руски ласерски вођени пројектил краснопољ КМ-2

артиљеријске муниције велике прецизности. Распадом источног војног блока нестала је претња масивних совјетских оклопних снага а ратови су изврсно медијски покривени па сваки инцидент повезан са “кола-тералном штетом” наноси значајан медијски и политички пораз. Свеprisутна је и тактика асиметричног ратовања у коме се користи широк спектар дозвољених и недозвољених мера у борби са боље наоружаним непријатељем. Као што се и очекивало, одговор на нове изазове прва је пружила једина глобална суперсила лансирајући неколико развојних пројеката за три вида својих оружаних снага, који у себи поред нових тактичко-техничких захтева обједињују и нова технолошка решења. Наиме, и поред изузетне прецизности полуактивно ласерски вођених пројектила (која се мери вероватним кружним одступањем од три до пет метара), неопходно је да осматрач нишанија поуздано идентификује и “осветли” ласерским снопом циљ на који се наводи пројектил. Због ограничења оптоелектронске опреме, ови осматрачи су смештени у непосредној близини циља, чиме је ниво њихове безбедности значајно компромитован.

У савременим борбеним операцијама, које војни аналитичари често називају “флуидним”, без јасне линије разграничења између сукобљених страна, слање осматрача у дубину непријатељске територије представља више него ризикант потез. С друге стране, гађање циљева на великим дометима и до 150–200 km, отежава коришћење ласерски вођених пројектила. Поред компликованог задатка слања осматрача на тако велико растојање које подразумева сложу логистичку операцију, ограничење представља и неопходност

одржавања сталне, поуздане везе између осматрача и командног места, те координација у смислу тренутка “осветљавања” циља, имајући у виду његово положај на трајекторији, односно његову близину циљу.

Одговор је пружила савремена технологија у виду компактних, поузданих инерцијалних платформи које су поред класичних сензора опремљене и ГПС пријемницима. На тај начин, познајући координате лансираног места и циља, што је данас лако изводљиво, уз избор жељене трајекторије, добијају се прецизни пројектили типа “испали и заборави” са вероватним кружним одступањем од прихватљивих 10–30 m.

Један од пионира на пољу увођења у наоружање пројектила овог типа је аме-

РУСКИ ПРОЈЕКТИЛ КОРИСТЕ ФРАНЦУЗИ

Муницију *краснопољ* користе поред Русије и Украјина, Белорусија, Кина и Индија. У Индији се пројектили *краснопољ* користе са шведским хаубицама FH-77В, а питање њихове набавке актуелизовано је током сукоба са пакистанском армијом током 1999. године. Тулски оружари постигли су још један значајан извозни успех скорим потписивањем уговора о продаји 500 пројектила *краснопољ-М* француској армији. Специфичност тог посла огледа се не само у чињеници да је реч о извозу руског наоружања у једну важну чланицу Натоа, већ и томе што ће се пројектили *краснопољ КМ-2* наводити на одбијено зрачење које емитује ласерски обележивач реномираног француског произвођача *Cilas*.

ричка морнарица, која муницију тог типа види као централни елемент ватрене подршке јединицама маринског корпуса (USMC) у њиховим експедиционим мисијама дубоко у копненој територији. На тим основама покренут је пројекат EX-171 (ERGM Extended Range Guided Munition) или вођени пројектил великог домета. Реч је о пројектилу калибра 127 mm, намењеног за употребу из бродских топова нове генерације, са цеви дужине 62 калибра. Пројектил масе 50 kg има погонску групу на бази ракетног мотора, који обезбеђује максимални домет од 76 km у балистичком профилу лета, односно 115 km у режиму “планирања”.

Инерцијалној платформи придодат је поуздани ГПС пријемник тако да се остварује вероватно кружно растурање мање од 20 метара. Бојну главу масе 20 kg активира близински упаљач. Произвођач тог пројектила, америчка компанија *Рејтион*, иначе највећи светски произвођач вођених ракетних пројектила, планира правце даљих модернизација. Иначе, пројектил ERGM је у фази увођења у наоружање.

ЕКСКАЛИБУР

У ред нових пројеката иде и *екскалибур* – америчко-шведски пројекат муниције 155 mm за артиљерију нове генерације. Његов развој започет је 1998. године у Америци, да би му се 2002. године, на основу одобрења америчког Конгреса, придружили и Швеђани који су до тада радили на сличном програму TCM (Trajectory Correctable Munition). Створен је заједнички пројектни тим кога сачињавају амерички *Рејтион* (системски интегатор) и шведски *Бофорс*.

Екскалибур је замишљен као фамилија модерне артиљеријске муниције, са заједничким основним подсистемима у домену погона и система вођења, а са различитим бојним главама и то: *екскалибур-У* са разорном бојном главом; *екскалибур-С* са сензорски активираним пројектиlima намењеним за борбу са оклопним возилима и *екскалибур-Д* са бојном главом нове генерације и детектором ласерског зрачења. Након испаливања пројектил лети по балистичкој путањи са пасивним методом повећања домета коришћењем гасогенераторске јединице, да би се након постизања апогеје активирала крилца на предњем делу којима се, на основу информација од система вођења (користи инерцијалну платформу спрегнуту са ГПС пријемником) управља летом. Посебна пажња посвећена је избору поузданог пријемника ГПС сигнала.

Занимљиво је да је један од шведских захтева преточених у оперативне карактеристике пројектила био могућност ажурирања координата циља током лета пројектила коришћењем даталинк везе, чиме се

УСПЕШНЕ ТЕСТ ПРОБЕ

Новембра 2004. године свечано је објављена вест о успешном премијерном гађању “првим сателитски вођеним пројектилом у калибру 155 mm у светским размерама” на домету од 20 km. Према речима представника *Рејтиона*, ово тестирање *екскалибура* има додатну тежину јер је опаљење извршено у условима ветра брзине до 120 km/ч. Завидна прецизност (мања од 4.5 m) у првих дванаест тест опаљења, иако је остварена без било каквог ометања ГПС сигнала, довољно говори о потенцијалу тог пројектила – да се успешно суочи са мисијама гађања циљева од велике важности скривених дубоко у непријатељској територији, уз мали утросак муниције.

екскалибур додатно прилагођава околностима бојног пољу – у смислу могућности напада на приоритетан циљ који је постао “дозвољен за напад” или скретања са путање због могуће “коллатералне штете”, тачније удара по сопственим снагама. Ради ефикасног дејства по широком спектру циљева, пројектил је опремљен вишережимским упалачем који омогућава ударно дејство, дејство са кашњењем или близинско дејство, у зависности од профила циља. Програмирање *екскалибура* пре опаљења врши се коришћењем уређаја EPI-AFS, којим се у пројектил уносе координате лансираног места и циља, трајекторија и режим рада упалача.

Поред америчких и шведских оружаних снага, у ред корисника овог “интелигентног” пројектила иде и Канада која планира да га употреби у оквиру мировне мисије у Авганистану са новом лаком хаубицом LW 155 mm. Сем ове хаубице, која се поред канадске армије налази и у инвентару америчког моринског корпуса, и самоходног оруђа *паладин*, у ред потенцијалних платформи из којих ће се испаливати пројектил *екскалибур* иде и артиљеријски систем нове генерације америчке војске који носи развојну ознаку NLOS-C (дужина цеви 38 калибара који би са *екскалибуром* требало да постигне максимални домет од 40 km), али и нови шведски самоходни систем *Archer* са оруђем дужине 52 калибра које ће моћи да гађа циљеве на дометима до 60 km. Иако је рано говорити, прелиминарна тржишна предвиђања говоре о могућој производњи до 62.000 пројектила *екскалибур* у укупној вредности близу три милијарде долара. Увођење у наоружање, планирано за крај претходне и почетак ове године, убрзано је услед “хитних оперативних захтева” америчких јединица у Ираку.

ЕВРОПСКИ ПРОЈЕКТИ

О атрактивности интелигентне артиљеријске муниције, како са тактичког тако и са тржишног становишта, говори и ангажовање готово свих важнијих европских произвођача муниције на неколико развојних пројеката. Конзорцијум *Импакт*, формиран 2004. године, окупља крем европске војне индустрије са компанијама које имају завидне референце на пољу вођене муниције. Ту су поред *Бофорса* и паневропски ракетни концерн MBDA, реномирани француски произвођач муниције ЖИАТ и позната британска компанија *Кинетик*, иначе веома активна на пољу вођених пројектила првенствено ваздух-земља. За сада је конзорцијум *Импакт* ангажован на два развојна пројекта, Mk1 и Mk2 која спонзоришу француско односно британско министарство одбране.

Пројектил Mk1 пројектован је са максималним дометом од 60 km и модулалним концептом бојне главе, која прихвата разорни корисни терет и два сензорски активирани потпројектила *бонус* – заједнички немачко-шведски развојни подухват. Британци форсирају пројектил већег домета, до 100 km који ће бити у стању да понесе корисни терет од три сензорски активирани потпројектила *бонус*. Вођење на оба пројектила је заједничко, реализовано коришћењем INS/GPS платформе, која осигурава вероватно кружно растурање не веће од 10 метара на било ком домету. Занимљиво да се и поред овако великих домета не користи ракетни погон, већ се као основни метод повећања домета наводе “оптимизована аеродинамичка конфигурација као и коришћење лаких материјала”, док се ракетни погон наводи као евентуално даље унапређење пројектила Mk2 заједно са главом за самонавођење и даталинком за пренос података.

Значајно ангажовање на пољу вођене муниције, како за бродску тако и за пољску артиљерију, показује и позната италијанска компанија *Ото Мелара* која је у последњих неколико година започела развој вођене муниције за бродске топове 127 mm са Холандијом, односно артиљеријске муниције 155 mm са Шпанијом. Иначе, пажљиви посматрачи памте и раније италијанске радове на овом пољу који су укључивали бродску муницију 76 mm у оквиру пројекта *Davide*. У сегменту артиљеријске муниције калибра 155 mm *Ото Мелара* данас ради на два пројекта и то: *вулкан* ПД (повећаног домета) и *вулкан* ВД (великог домета). За разлику од верзије повећаног домета (до 50 km, уколико се испалије из цеви дужине 39 калибара, односно 70 km, уколико се испалије из цеви дужине 52 калибра), *вулкан* ВД је вођени пројектил великог домета са аеродинамичком конфигурацијом “патка” односно два пара крмила на предњем делу која му обезбеђују потребна маневарска својства. Пројектовани максимални домети су 80, односно 100 km при коришћењу из оруђа са цеви дужине 39, односно 52 калибра.

Систем вођења се, као и код осталих савременика, заснива на инерцијалној платформи спрегнутој са ГПС пријемником од које се очекује постизање вероватног кружног растурања од 20 метара, чак и у условима ометања сигнала ГПС пријемника. Бојну главу активира упалач који, у зависности од околности на бојном пољу, пружа неколико режима рада: ударни, са или без кашњења, и близински. Развојне активности на програму *вулкан* су у току, са очекиваним почетком серијске производње 2011. године. ■

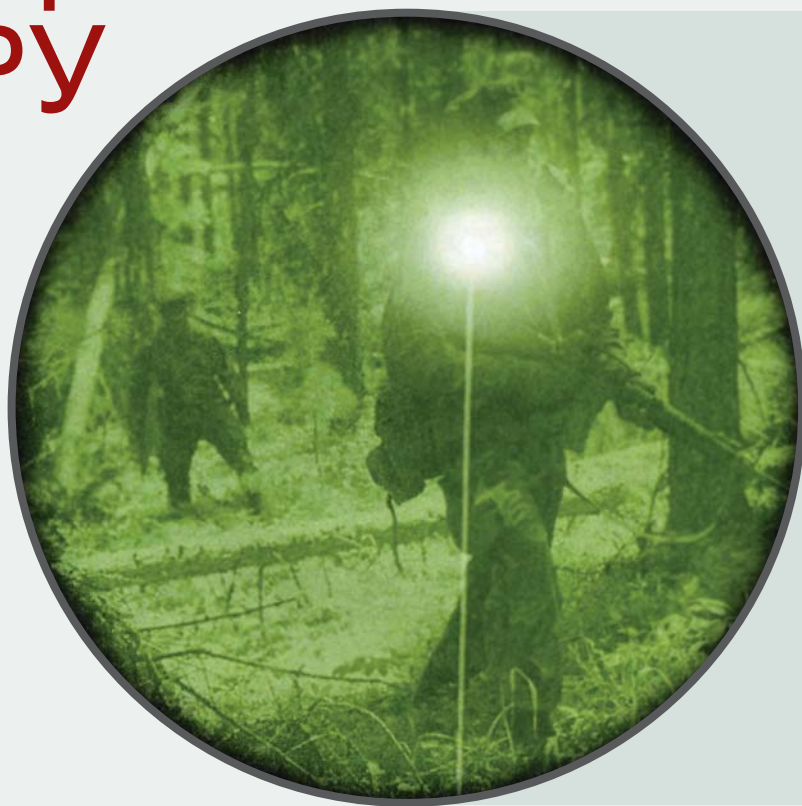
Предраг МИЛИЋЕВИЋ

Импакт Mk1 се развија за потребе француског министарства одбране

РАТ У ИНФРАЦРВЕНОМ СПЕКТРУ

Савремено бојиште захтева ефикасно дејство у свим временским условима, дању и ноћу. Опрема за ратовање ноћу јесте саставни део комплета војника за 21. век. Осим осматрања, нишањења и гађања, важна је и прецизна идентификација циљева. Применом уређаја за дејство ноћу умногоме се мења тактика борбе.

Рат у Ираку и Авганистану војни стручњаци описују као "отворено двадесетчетворочасовно бојиште", док репортери радије користе синтагму "рат у инфрацрвеном спектру". У оба случаја тврдње се заснивају на сазнањима да су америчке и савезничке снаге у Ираку, без обзира на временске услове, дању и ноћу, током размењивања ватре са побуњеним талибанима, терористима Ал каиде и међусобно завађеним шиитима, користили савремене уређаје за ноћно осматрање, нишањење и гађање. Њима су били опремљени сви борци. Такви уређаји су саставни део борбеног комплета војника копнене војске за 21. век.

Да би се ефикасно употребило оружје у борбеним дејствима ноћу, војници треба да су опремљени средствима за осматрање, нишањење и гађање у условима када на бојишту влада мрак и када се не примењују вештачки извори светлости. Сlike које нам преко малих екрана свакодневно стижу са попришта борби у Ираку и Авганистану јасно показују да су амерички вој-

ници и њихови савезници добро опремљени средствима која бојиште чине "отвореним" двадесет четири часа. Таква средства, осим осматрања, нишањења и отварања ватре на уочене циљеве, омогућавају и сигурно препознавање својих и непријатељевих јединица. На тај начин елиминише се појава отварања "пријатељске ватре" и спречавају непотребни и нежељени губици у сопственим редовима.

ПРИЈАТЕЉСКА ВАТРА

Појава отварања "пријатељске ватре" (Friendly Fire) у савременим ратним дејствима у укупним губицима на бојном пољу (повратним и неповратним) учествује са више од два одсто. На пример, у операцији "Ирачка слобода" (Iraqi Freedom), у првих месец дана, од "пријатељске ватре" погинуло је 138 америчко-британских војника (107 америчких и 31 британски). У операцији "Трајна слобода" (Enduring Freedom) у Авганистану, од укупних губитака чак 10,8 одсто приписано је отварању "пријатељске ватре".

Феномен "пријатељске ватре" најчешће се дешава током авионске и артиљеријске ватрене подршке (Close Air and Artillery Support) јединицама копнене војске. Проблем се усложио због развоја нових борбених система који имају већи домет и убојитији учинак. При томе се визуелна борбена идентификација примењује само код блиских сукоба зараћених страна.

Првенство отварања ватре по уоченим циљевима противника после њихове прецизне и тачне идентификације јесте основно начело савременог ратовања. Карактеристике борбених сукоба новијег датума – брза промена ситуације на бојишту, повећана маневарска покретљивост јединица, спорост преноса наређења средствима везе, примена застарелих података о распореду сопствених и снага противника, те недовољна обученост војника и старешина у усмеравању ватрене подршке, по правилу доводе до губитака од "пријатељске ватре".

Почуени искуствима Заливског рата 1991. године, али и бројним примерима током операција у Ираку и Авганистану, Аме-

риканци и њихови савезници посветили су посебну пажњу прецизној идентификацији, односно препознавању својих и противничких војника на бојном пољу, у ноћним борбеним дејствима.

ПРЕПОЗНАВАЊЕ ВОЈНИКА

Савремени рат, који се изводи у изузетно стресним и брзо променљивим условима, у којима се одлуке о дејству по уоченим циљевима доносе за неколико секунди, захтева примену савремених интегрисаних система борбене идентификације – BCIS (Battlefield Combat Identification System). Помоћу таквих техничких капацитета успешно се повезују војници различитих нивоа и јединица, родови и видови оружаних снага. Електронски склопови и енергетски извори малих габарита омогућавају војницима копнене војске лакше и ефикасније препознавање својих, савезничких или непријатељских војника на бојишту, што уједно смањује и учинак феномена “пријатељске ватре”.

Најједноставнија опрема за идентификацију војника пешадије јесте инфрацрвена рефлектујућа трака. Поставља се на потиљачну страну шлема. Голим оком се види само као црна трака. У ситуацијама када припадници савезничких снага користе инфрацрвене ласерске нишанске уређаје, за прецизну идентификацију употребљавају се изолационе лепљиве траке, које не рефлектују зраке под видном светлошћу. Уколико су осветљене са инфрацрвеним зрацима могу се уочити са велике удаљености. Такође, уобичајено је да се ознаке које су пришивене на војничку униформу производе од инфрацрвених рефлектујућих материјала.

Осталу идентификациону опрему у блиском инфрацрвеном спектру, у којем и раде уређаји за осматрање ноћу, чине инфрацрвени рефлектујући (светлећи) штапићи, инфрацрвена идентификациона средства која емитују слабу инфрацрвену светлост и инфрацрвене трепћуће сигналне (батеријске) светиљке, чија се светлост може уочити и са десетак километара. Сем поменутих средстава, припадници америчких, енглеских и аустралијских специјалних снага на оружје постављају уређаје за борбу у дневној светлости, који су најефикаснији за борбу на блиским одстојањима у урбаним срединама, посебно у зградама када се не употребљавају уређаји за ноћна дејства.

Електронски системи идентификације *свој-туђ* (IFF-Identification Friend or Foe), савремене информатичке технологије за сателитски пренос различитих података, системи GPS, AN/PSN-11 FLGR и FBCB2, те рачунарски системи за праћење сопствених снага (Force Tracking System) и аутоматски идентификациони системи (Holy Grail), обезбедили су прецизнију борбену идентификацију и смањење губитака услед “пријатељске ватре”. Томе су допринели и уређаји попут батеријске лампе budd phoenix light и панел табле за борбену идентификацију возила.

НОЋНО ОСМАТРАЊЕ

Амерички војници опремљени су са неколико типова уређаја за осматрање и нишањење ноћу – AN/PVS-7 и AN/PVS-14. Оба уређаја имају појачивач слике, а разликују се по томе што је први бинокуларног, а други монокуларног типа. Последњих неколико година све више се употре-

бљава монокуларни уређај AN/PVS-7B са појачивачем слике треће генерације. Помоћу њега може се препознати циљ величине човека при светлости звезда на даљини до 100 метара, а по месечини на удаљености до 300 метара. Британски војници употребљавају амерички уређај AN/PVS-14, док су аустралијски опремљени израелским стандардним мини монокуларним уређајем N/SEAS.

Средства за осматрање ноћу могу бити у облику ноћног нишанског осматрачког уређаја монтирани на оружје – AN/PVS-4, AN/PVS-5 и најновији AN/PVS-17. Таквим високоефикасним нишанским уређајем опремљени су припадници америчких специјалних морнаричких снага. Снајперисти употребљавају дневно-ноћни нишански уређај AN/PVS-10.

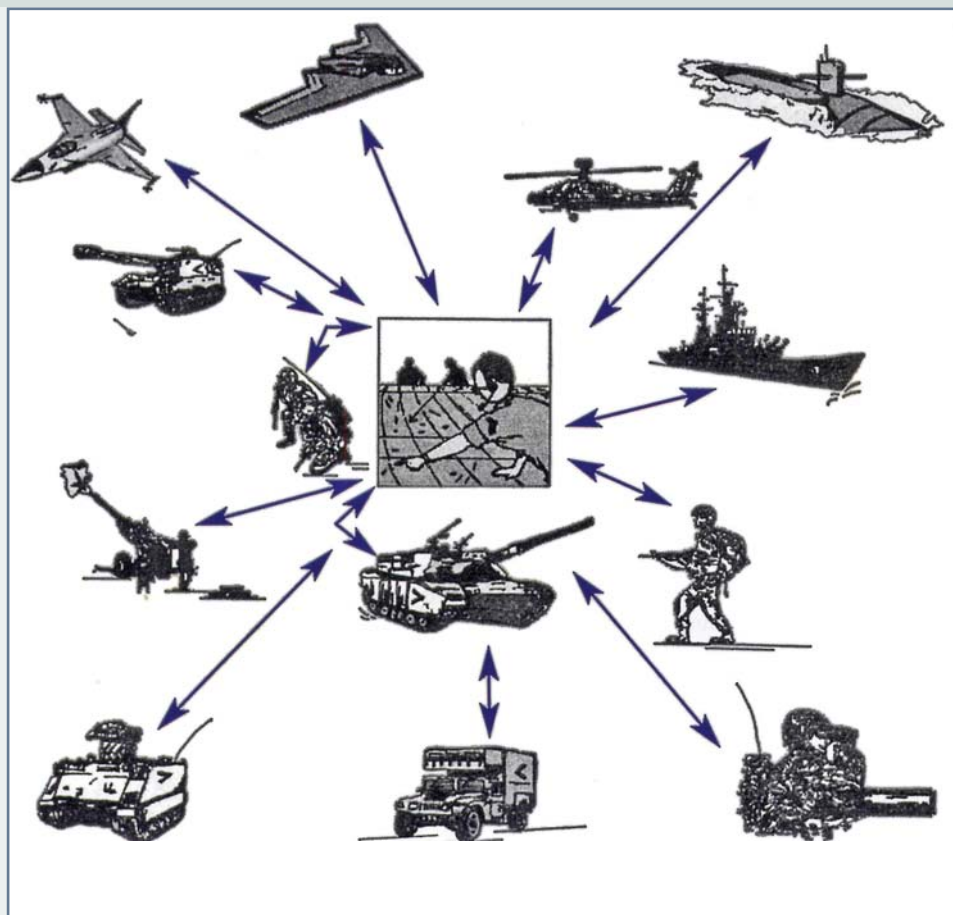
Подаци са бојишта у Ираку указују на то да се све више употребљавају термални (термовизијски) осматрачко-нишански уређаји AN/PAS-13. Они се производе у две верзије – тешкој и средњој, а могу се монтирати на различите врсте наоружања – митраљезе, пушкомитраљезе или аутоматске бацаче граната. Због превелике масе неподесни су за јуришне (аутоматске) пушке. Најчешће се користе у условима када је бојиште прекривено димом, прашином или маглом.

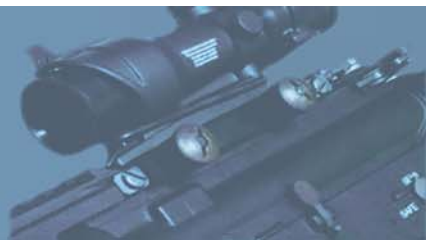
Да би повећали ефикасност и прецизност оружја у дејствима ноћу, Американци и њихови савезници употребљавају и ласерске нишане који раде у инфрацрвеном спектру – AN/PAQ-4 и AN/PAQ-2. Нишани емитују танак титрајући или континуирани ласерски зрак који се може видети само уз

ОПРЕМАЊЕ

Програми опремања војника копнене војске за 21. век обухватају развој и увођење у оперативну употребу уређаја за дејство ноћу – ручни ласерски даљиномери са дигиталним компасом, GPS, системи за идентификацију *свој-туђ*, термални информатички системи, вишенаменски ласери за осветљавање и означавање циљева. Такве техничке капацитете посебно развијају Британци – FIST (Future Integrated Soldier Technology), Немци – SIZ (System Infanterist der Zukunft) и Французи – FELIN. Немци су израчунали да ће цена једног интегрисаног система за војника износити око 40.000 евра.

Архитектура интегрисаног система борбене идентификације америчке армије – BCIS

употребу одговарајућих уређаја за осматрање ноћу. Први тип нишана је ласерски, а други обједињава функције ласерског нишана и инфрацрвене светилке. Помоћу инфрацрвених ласерских нишана олакшава се употреба ручних противоклопних средстава у ноћним дејствима – SMAW, MAAWS или AT-4. Нишанције могу да виде тачку на циљу коју ће погодити пројектил без употребе пројектила означивача за проверу нишанске тачке. На тај начин повећава се вероватноћа изненађења непријатеља, а смањује опасност од дејства његове ватре.

ОТКРИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА

Ефикасна употреба уређаја за дејство ноћу подразумева добро познавање тих средстава, односно правилно руковање са њима, али и одговарајућих тактичких поступака који се примењују у борби дању – покрет на бојишту, отклањање застоја, читање карата, употреба различитих врста наоружања, напад на бункере или утврђене зграде, те евакуација рањеника или садејство са хеликоптерима.

Уобичајено је да у ноћним дејствима сваки пети метак буде обележавајући како би нишанција могао да прати нишанску линију. Током ноћних борби у инфрацрвеном

Шлемови са монокуларним двогледом за ноћ AN/PSV 14 и ласерски нишански уређај на оружју AN/PAQ-4

Идентификациона светилка phoenix light

спектру не користе се обележавајући меци да не би одали положаје војника и јединица. Они се замењују мецима са инфрацрвеном обележавајућом смесом или обичним мецима, јер се ватра управља помоћу инфрацрвених ласерских нишанских уређаја или ручних означивача циља. Приме-

ИЗОШТРАВАЊЕ

Средином деведесетих година прошлог века америчка армија проверавала је оспособљеност војника за борбу у ноћним условима. Том приликом уочено је да већина припадника војске не користи правилно уређаје за дејство ноћу и не уме да изоштри слику у окулару.

на ласерских нишанских уређаја захтева додатну дисциплину. Војници ласерске уређаје треба да употребе само када тачно уоче циљ, пошто у маси нишанских тачака више нису у стању да препознају своје. Коришћење инфрацрвених ласерских нишанских уређаја и означивача треба што више ограничити како непријатељске јединице, уколико имају средства за дејство ноћу, не би открили борбене положаје. Свако осветљавање бојног поља инфрацрвеним светлећим ракетама, минама или гранатама може користити и противнику.

Посебан проблем јесте логистичка подршка јединица које користе уређаје за дејство ноћу. Уобичајено је да електронски уређаји за борбу ноћу и нишанске справе имају по две батерије од 1,5 волти. На основу тога, потребе батаљона достижу око 4.000 батерија. Пар батерија довољан је за око 40 сати рада. Осим допремања батерија војницима на борбене положаје, проблем представља и њихово чување и одлагање искоришћених, јер батерије спадају у еколошки опасан отпад.

Може се закључити да нови системи за дејства у ноћним условима смањују губитке од отварања "пријатељске ватре". Потешкоће настају због лоше координације дејстава и техничке некомпатибилности борбених снага у заједничким војним операцијама. ■

Станислав АРСИЋ

ИЗВИЉАЧКИ РОБОТ TALON

Примена робота у војне сврхе посебан значај добила је у операцијама у Авганистану и Ираку где су коришћени у више од 20.000 различитих мисија, најчешће за откривање и уклањање мина и других експлозивних средстава. На основу већ познате серије малих, покретних робота Talon, различите намене и могућностима деловања у свим временским условима, дању и ноћу или као амфибије, америчка компанија Foster-Miller, Inc. урадила је још један тип ових робота намењених за осматрање, извиђање, патролирање на одређеној територији и формирање контролног или пункта за прислушкивање. Сходно намени овај тип Talona има могућност уградње митраљеза М 249 калибра 5,56 mm, или М 240 калибра 7,62 mm или прилагођену снајперску пушку. За ове функције опремљен је системом за нишањење и управљање ватром и може гађати јединачном паљбом или рафалима од шест до девет метака. На себи носи стандардни добош са 200 метака за митраљез М 249 или 300 метака за митраљез М 240. За осматрање и извиђање робот је снабдевен камерама за снимање у боји, црно-белој техници, са ИЦ и топлотним зрацима. Покреће га литијумов акумулатор, брзином од 7 км/час за време од шест сати, са једним пуњењем. Робот има систем за управљање и кретање ноћу, по свим врстама терена до удаљености од један километар. ■

Б. Н.

НОВО ОКЛОПНО ВОЗИЛО ДОЗОР-Б

Украјинска фирма Морозов из Харкова представила је нову варијанту лаког оклопног возила дозор-Б, погонске конфигурације 4x4. Реч је о оклопном транспортеру кога је фирма развила на сопствену иницијативу и нуди га, домаћем и међународном тржишту, као занимљиву алтернативу. Возило има три члана посаде: командира, возача и механичара, а може превести још осам војника. Конструктори су настојали да постигну виши ниво оклопне заштите па тако оклопно тело штити посаду од дејства стрељачког оружја и од шрапнела. Велика пажња посвећена је заштити од мина. Наоружан је митраљезом 12,7 mm. Дозор-Б има посебан облик, двоструки под, побољшана седишта, појасеве за војнике у путничком делу, климу и уређаје за централно пумпање гума, а предњи точкови су постављени далеко напред да би се смањила опасност по путнички део у случају експлозије, а између моторног и путничког простора постављена је челична плоча. Опремљен је и системом за АБХ заштиту и гашење пожара. Покреће га нови мерцедесов мотор типа Deutz BF 4M 1013FC снаге 190 kW (258 KS) који задовољава EURO III норму о чистоти гасова. Мењач је аутоматски са пет брзина – Allison 1000LCT. ■

Б. Н.

СЛОВЕНИЈА КУПУЈЕ СИСТЕМ НЕМО

Словеначко министарство одбране потписало је уговор с финском Патриом и домаћим Ротисом о куповини 135 оклопних возила точкаша у четири варијанте, међу којима је и варијанта самоходног минобацачког система НЕМО. Словенија је први купац система НЕМО који би се најједноставније могао описати као једноцевни куполни беспосадни систем калибра 120 mm и тежине од само 1.500 kg па се може лако монтирати на различита возила, било точкаше или гусеничаре али и на лака брза пловила. Систем је спреман за паљбу у року од 30 секунди, а промена ватреног положаја је могућа одмах након испалења прве гранате. Циљеве може гађати и непосредном ватром. Пуни се полуаутоматски док је заузимање елемената циљева у потпуности аутоматизовано. Минобацачки систем НЕМО има могућност погађања истог циља са шест граната испалењених по различитим путањама.

Укупна вредност уговора за набавку ових возила је око 278 милиона евра. Ради се о офсет уговору којим је дефинисано да словеначка индустрија непосредно учествује с 30 одсто његове вредности, док ће осталих 70 одсто бити покривено извозом разних словеначких роба и услуга. Производња возила требало би да се у целини пресели у Словенију током 2007. и 2008, у чему би осим компаније Ротис требало да учествује и Горење. ■

Б. Н.

ХЕЛИКОПТЕРИ НА УДАРУ

Хеликоптер, као доказано ратно средство, од његовог настанка непрекидно се технички усавршава и унапређује како би преживео све опасности које вребају на бојишту.

И поред свега, те летелице су остале осетљиве на све врсте ватре са земље. О томе сведоче и последња искуства са ирачког ратишта.

Савремене армије, посебно америчка, у својим војним ангажовањима увелико се ослањају на хеликоптере. Хеликоптерске јединице интегрисане су у велике саставе копнене војске како би се што брже и успешније искористиле све предности које савремени хеликоптери пружају.

Евидентно је, да се хеликоптерска флота у Ираку ни најмање не штеди. Према речима америчких генерала ваздушни транспорт је данас најбезбеднији вид транспорта у Ираку. Тако се бар мислило донедавно. А онда је, за само месец дана оборено осам америчких хеликоптера, а 28 људи изгубило живот.

Број изгубљених савезничких хеликоптера се тиме попео на 94.

За америчку команду, али и јавност, то је био својеврстан позив на узбуну. Њихова прва сумња да су у питању технички откази на летелицама, брзо је демантована видеоснимцима постављеним на веб-сајтовима које контролишу побуњеници. То је био доволан разлог за озбиљну полемику.

ДОКТРИНА ПРЕВЕНЦИЈЕ

Заборављајући на властите губитке у Вијетнаму, који су се мерили хиљадама хеликоптера, Американци данас као пример наводе совјетско ангажовање у Авганистану, односно губитке које је совјетска хели-

коптерска флота тамо претрпела. Наиме, када је ЦИА муџахединима дотурила савремене преносне ракетне системе типа *стингер*, совјетски губици порасли су неколико пута. Западни извори процењују да је само *стингерима* у периоду од 1985. до 1988. године оборено више од 270 совјетских летелица, чиме је знатно умањен совјетски фактор превласти у ваздушном простору. Премда не одлучујући, и ово је, како Американци наводе, био један од разлога зашто су Совјети одлучили да се повуку из Авганистана.

Премда Американци у Ираку још нису у таквој ситуацији, чињеница је да кабинет председника Џорџа Буша свакодневно губи подршку за војно ангажовање – не само јавности већ и представника Конгреса и Сената, за које је сваки пораст губитака недопустив.

Амерички здружени генералштаб први је реаговао када је, 7. фебруара, издао доктринарни документ Joint Publication 3-01 о супротстављању претњама из ваздушног простора и претњама од ракетних пројектила. Тим документом се, између осталог, уопштавају мере и поступци ради смањења губитака од ракетних пројектила (документ је јавно доступан на сајту http://www.dtic.mil/doctrine/jel/new_pubs/jp3_01.pdf). Међутим, у том документу има мало ствари које хеликоптерске посаде у Ираку (и не само тамо) већ не знају.

Најчешће општеприхваћене мере заштите на терену јесу лет ноћу (кад год је то могуће), избор различитих маршрута и различитих профила лета, лет максималним брзинама изнад зона високог ризика, употреба наоружања из прогресивног лета, са што већом брзином, и слично. На бочним вратима транспортних хеликоптера, у складу са околностима, постављају се осматрачи, односно митраљесци који упозоравају посаду на претњу са земље, а по потреби и противдејствују. Када за то

Око пет одсто погинулих војника у Ираку (172)
настрадало је у срушеним хеликоптерима

МЕРЕ ЗАШТИТЕ

Најчешће општеприхваћене мере заштите на терену јесу лет ноћу (кад год је то могуће), избор различитих маршрута и различитих профила лета, лет највећом брзинама изнад зона високог ризика, употреба наоружања из прогресивног лета, са што већом брзином, и слично. На бочним вратима транспортних хеликоптера се, у складу са околностима, постављају осматрачи, односно митраљесци који упозоравају посаду на претњу са земље, а по потреби и противдејствују. Када за то постоје услови, транспортни хеликоптери имају пратњу борбених хеликоптера. А на сваки од хеликоптера, без обзира на намену, интегрисана је одређена опрема за активну и пасивну заштиту.

постоје услови, транспортни хеликоптери имају пратњу борбених хеликоптера.

На сваки од хеликоптера, без обзира на намену, интегрисана је одређена опрема за активну и пасивну заштиту. Независно од њеног технолошког нивоа, ти уређаји се максимално употребљавају. Хеликоптери који лете у Ираку су накнадно опремљени новим оклопљеним седиштима, а додатно су заштићени и витални делови мотора. Међутим, та мера има низ ограничења, пре свега у повећању масе хеликоптера. Тренутно се на хеликоптере интензивно уграђују и уређаји за заштиту од ИЦ вођених ракета, који припадају новим технолошким генерацијама, а и разне врсте сигнализатора претњи. Ранија заштита од ИЦ ракета темељила се претежно на испљивању топлотних бакљи, које су збуњивале самонаводеће ИЦ главе лансираних пројектила. Иако је та метода с временом усавршавана, она, сама по себи, више није довољна када су у питању самонаводеће ИЦ главе модернијих ракета. Стога се све више употребљавају ласерски уређаји, чији

сноп дезоријентише систем вођења савремених ракета. Ти последњи системи уграђују се накнадно, тако да сви хеликоптери још нису опремљени њима. Број хеликоптера који је опремљен тим уређајима, а и темпо њиховог опремања је, због разумљивих разлога, непознат.

ДОДАТНО ОПРЕМАЊЕ

Додатно модификовање хеликоптера захтева и додатна финансијска средства. Да би се она обезбедила Американци су морали да се одрекну неких веома скупих пројеката, који су се показали као неперспективни с обзиром на савремене захтеве и околности. Тако је прекинут програм развоја хеликоптера *RAH-66 команч*, на који је утрошено око седам милијарди америчких долара!

Добри познаваоци ситуације тврде да ни то додатно опремање неће имати великог ефекта, уколико су се побуњеници добили већих количина савременијих преносних ракетних пројектила, као што су то *СА-16 (9К39)* и *СА-18 (9К310)*. Систем навођења тих ракета је много савременији, прецизнији и отпорнији на ометање него што је то случај са широко распрострањеном *стрелом СА-7*, која се појавила пре више од 30 година.

Увиђајући опасност од таквих система, САД су у многим државама финансирале уништавање преносних ракетних пројектила како би се избегло њихово неконтролисано ширење и препродаја. У појединим случајевима коришћени су и политички притисци да би се то постигло. Управо то је недавно забележено у Никарагви,

ГУБИЦИ

Према речима представника америчке армије, број оштећених хеликоптера у просеку до сада достиже 17 месечно. Највећа оштећења хеликоптери трпе од ватре пешадијског наоружања, против које не постоје ваљане противмере. Статистика такође наводи да је током јануара интензитет напада на хеликоптере повећан за приближно 20 одсто. Најчешћа мета су најсавременији и најопремљенији – *апачи АН-64*. Американци су признали да су до сада у Ираку, због разних разлога, изгубили 24 хеликоптера тог типа.

Апачи у Ираку трпе највеће губитке, јер су током ватрене подршке најизложенији ватри са земље

Американци убрзано раде на додатној заштитној опреми хеликоптера, која се уграђује и на класичне транспортере, као што су марински СН-46

ДНЕВНО НАПРЕЗАЊЕ

У Ираку данас лети око 600 америчких хеликоптера. Њихово дневно напрезање износи, у просеку, нешто мање од два лета. Изражено у сатима налета, та бројка је за 2005. годину износила око 250.000 сати налета, док се у 2007. години очекује око 400.000 сати.

где је тамошњи председник Данијел Ортега одбио да уништи такве пројектиле. Ипак, у случају Сирије, а нарочито Ирана (за које се сматра да су главни снабдевачи побуњеника оружјем), такав потез нема претерано велики значај.

УБИТАЧНИ РПГ-7

Опасност за савезничке хеликоптере у Ираку нису само противавионске ракете већ и обични ручни бацачи, од којих је најпознатији РПГ-7. Неки од тих бацача показали су се као веома ефикасни, без обзира на старост на основу које би, сасвим сигурно, могли да буду делови музејских поставки.

Претпоставља се да су у одређеним случајевима гранате тих бацача у "кућној радиности" опремане близинским упалачима. Ирачки герилци то оружје користе на тачкама на којима уоче чест прелет хеликоптера на екстремно малим висинама (које се примењује ради избегавања ИЦ вођених пројектила). За разлику од стандардног пројектила легендарног бацача РПГ-7, импровизирана граната не захтева директан погодак, већ се распрскава на неких 15 метара испод трупа хеликоптера. Поједине стручне ревије тврде да је управо тим средством оборено више *апача*, најмодернијих америчких борбених хеликоптера.

Иако најсавременији и најпремљенији, управо су *апачи* АН-64 најчешћа мета. Американци су признали да су до сада у Ираку, због разних разлога, изгубили 24 хеликоптера тог типа. Комплетна листа хеликоптера изгубљених у Ираку и Авганистану може да се пронађе на веб-адреси http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Coalition_aircraft_crashes_in_Iraq#Helicopters.

Број оштећених хеликоптера, према речима представника америчке армије, знатно је већи и он је у просеку до сада износио 17 хеликоптера месечно. Највећа оштећења хеликоптери трпе од ватре пешадијског наоружања, против које не постоје ваљане противмере. Међутим, оно што америчке пилоте највише забрињава јесте чињеница да постоје докази да се напади на хеликоптере све чешће изводе плански и организовано. У великом броју случајева направљене су заседе, а забележено је и пет напада на спасиоце који су притекли у помоћ посадама оборених хеликоптера.

Статистика такође наводи да је током јануара интензитет напада на хеликоптере повећан за приближно 20 одсто. Имајући у виду све наведено и чињеницу да ће с доласком појачања од 21.500 војника интензитет налета хеликоптера у Ираку бити повећан, губици хеликоптера ће и даље бити сурова свакодневица. ■

Мр Славиша ВЛАЧИЋ

ЛИБИЈА (НЕ)КУПУЈЕ РАФАЛ

Француски лист *Le journal du dimanche* објавио је недавно да Либија и Француска преговарају о испоруци између 13 и 18 вишенаменских борбених авиона *рафал* (Rafale) вредности од око две и по милијарде евра. Уколико би се испорука реализовала, Либија би тиме постала први инострани купац *рафала*. *Дасо* (Dassault), произвођач *рафала*, негирао је писање листа оградивши се да би "свака понуда авиона морала ићи преко владе Француске". Као индикацију заинтересованости Француза да продају *рафал* Либији, наведен је и податак да су два авиона овога типа учествовала на недавној ваздухопловној изложби у Триполију. Министарка одбране Марија Алиот такође је негирала да су у току преговори са Либијом. Либија је прошле године уговорила са француском ваздухопловном индустријом модернизацију својих 12 ловаца *мираж* F1 (Mirage) за око 100 милиона евра који ће обавити *Дасо*, произвођач мотора *Снекма* (Snecma) и авионике *Талес* (Thales). ■

И. С.

Још увек у очекивању иностраног купца: *рафал*

ШПАНИЈА НАБАВЉА 45 НХ90

Шпанска влада је у јануару потписала уговор о набавци 45 *еврокоптер* NH90 (Eurocopter) хеликоптера. Нова *Еврокоптерова* фабрика у Шпанији испоручиће од 2010. године прве примерке наручене варијанте ТТХ (тактички транспортни хеликоптер). Истовремено, та земља је наручила и четири мања ЕС135 за новоформирану јединицу за спасавање и решавање кризних ситуација УМЕ (Unidad Militar de Emergencias) која делује у оквиру Министарства одбране. Са шпанским хеликоптерима, број наручених NH90ТТН и NH90NFH достигао је 445 ваздухоплова. ■

И. С.

После више од 18 месеци кашњења НХ90 коначно улази у употребу

БРИТАНСКИ TORNADO У НОВОЈ УЛОЗИ

Краљевско РВ Велике Британије ангажовало је јуришни авион *Ранавиа* Tornado GR 4 за потребе извиђачких мисија како би прикупило податке о операцијама побуњеника и исламских екстремиста у Ираку. На тај начин делимично је промењена уобичајена улога тј. основна намена тог авиона – лоцирање и дејство по одређеним циљевима. Тренутно је Tornado GR 4 средство које се највише користи за потребе нетрадиционалних тактика у прикупљању обавештајних података, осматрања и извиђања (non-traditional intelligence, surveillance and reconnaissance, NTISR), током мисија подршке коалиционих трупа. Од нове електрооптичке опреме, намењене за извршење наведених мисија, која је уграђена на подвесни контејнер, очекује се да пружи бољу ситуациону обавештеност и свесност војника на терену и превентивно детектује постојеће претње на земљи. ■

Г. К.

БЕШУМНИ МОРСКИ ЛОВАЦ

Измењена ситуација у свету и изазови са којима се америчке оружане снаге суочавају наметнуле су им обавезу да стандардним улогама које имају подморнице придодају и могућност противминске борбе и подршку поморским диверзантским тимовима. Резултат свих тих напора је класа Virginia, означена и као NSSN.

Трка у наоружању између САД и СССР-а током хладног рата посебно се рефлектовала на подморничке снаге чији је значај порастао појавом нуклеарних подморница, наоружаних интерконтиненталним балистичким ракетама. Сходно томе, обе суперсиле су схватиле да је најделотворније оружје против нуклеарне подморнице са балистичким ракетама друга нуклеарна подморница ловац, тако да је и на овом плану испољено жестоко ривалство. Свака страна је настојала да изгради што је могуће више нуклеарних подморница ловаца, са што снажнијим наоружањем и перформансама, које су, поред веће брзине и дубине роњења, имале и, што је посебно важно, смањени ниво буке.

Концепција развоја знатно се разликовала. Американци су тежили градњи великих серија код којих су током дугих година градње настојали да исправе евентуалне слабости и, повременим модернизацијама, доводили већи број подморница на

исти или виши технолошки ниво, док су Совјети градили већи број класа подморница са поступним побољшањем карактеристика, али у мањим серијама. Било како било, Американци су крај хладног рата дочекали са свега две класе нуклеарних подморница ловаца – Sturgeon и Los Angeles, с тим што су подморнице класе Los Angeles два пута модификоване и израђено их је укупно 85! Те подморнице намеравали су да замене новом, знатно већом класом Seawolf која је имала битна побољшања на свим пољима, али и знатно вишу цену. Вероватно су због тога изграђене свега три подморнице те класе што је изузетно мало за америчку праксу.

Крај хладног рата и драстично смањење руске подморничке флоте, а и финансијски проблеми и учестало ангажовање америчких снага у локалним оружаним сукобима, натерали су Американце да промене захтеве који се постављају пред будуће флоте нуклеарних подморница ловаца нове генерације. Улози борбе против других нуклеарних подморница, придодата је и могућност противминске борбе и подршке

поморским диверзантским тимовима. Резултат свих тих napopa je класа Virginia, означена и као NSSN.

Нуклеарне подморнице класе Virginia производе се у два америчка бродоградилшта која су за то оспособљена – GD Electric Boat и Northrop Grumman Newport News. Постоје индикације да је производња подељена из простог разлога како би се спречило да једно од тих бродоградилшта финансијски пропадне или се на било који начин онеспособи (евентуалним нуклеарним ударом или терористичким нападом). А стратешки је недопустиво да САД остане само на једном бродоградилшту за нуклеарне подморнице.

СМАЊЕЊЕ БУКЕ

При пројектовању класе Virginia обилато су коришћени рачунари, а посебно програми за компјутеризовано пројектовање CAD/CAE (Computer Aided Design/Computer Aided Engineering). Подморница је конструисана спајањем прстенастих сегмената, а сва унутрашња опрема је пречника 483 и 610 mm (19 и 24 инча), тако да је максимално поједностављена замена елемената током поправки или модернизације.

Према депласману, који износи 7.800 тона у зароњеном стању, подморнице класе Virginia су између класа Los Angeles и Seawolf (6.927 и 9.137 тона). Међутим, задржан је класичан, изразито цилиндричан облик трупа са заобљеним прамцем и вретенастом крмом, карактеристичан за све америчке подморнице. Тачније, труп им је продужена варијанта трупа класе Los Angeles (115 у односу на 110,3 m), али са многим технолошким решењима са класе Seawolf. Споља гледано, једина новост је додатни сегмент у корену командног моста, што је преузето са класе Seawolf, чиме се у одређеној мери побољшава хидродинамичност и смањују шумови.

Императив при конструисању савремених нуклеарних подморница јесте максимално смањење буке. Томе је код класе Virginia посвећена велика пажња и процењује се да ове подморнице производе акустични одраз сличан оном код класе Seawolf, који је нижи него код иначе врло цењених и у том погледу најбољих руских подморница ловаца класе акула и акула 2. То се постигло применом различитих мера: сви елементи који производе вибрације постављени су у изоловане коморе, које су са основном конструкцијом повезане преко еластичних амортизера, коришћењем спољашњих хидроизолационих облога нове генерације и коначно, применом водомлазног пропулзора уместо пропелера. Погонски систем је базиран на нуклеарном реактору General Electric S9G снаге 29.840 kW (40.000 KS), пројектован да траје колико и

Крстарећа ракета UGM-109 Tomahawk

подморница, који покреће две турбине, повезане на један водомлазни пропулзор.

Према објављеним подацима, максимална брзина подморнице у подводној војњи износи више од 25 чворова, док је највећа дубина роњења преко 240 метара. Наведене вредности максималне брзине и дубине роњења треба условно прихватити јер је то брижљиво чувана војна тајна. Познати су подаци за старију класу Los Angeles – 35 чворова и 450 m – тако да је мало вероватно да је класа Virginia слабија у том погледу, тим пре што се за израду трупа користи јачи челик (уместо HY80, HY100), снага мотора је приближно про-

НАОРУЖАЊЕ

Наоружање подморницама те класе није као на другим типовима. Из четири торпедне цеви, стандардног пречника 533 mm, може се лансирати укупно 26 најсавременијих торпеда Mk48 ADCAP (домета 39–50 km, брзине 40–55 чворова и са бојном главом масе 267 kg), одговарајући број противбродских ракета UGM-84F Sub-Harpoon (домета 146 km, брзине 0,85 маха и са бојном главом масе 220 kg) или “интелигентних” мина Mk60 CAPTOR, опремљених погонским системом домета 8 km, сензорима и противподморничким торпедом Mk46. По узору на касније серије подморница Los Angeles, Virginia има 12 вертикалних лансера за крстареће ракете UGM-109 Tomahawk, које се, уколико постоји потреба, могу лансирати и из торпедних цеви. Такође, из торпедних цеви моћи ће да се лансирају и роботизоване противминске ронилице типа LRMS (Long-term Mine Reconnaissance System).

порционална повећању депласмана (код Los Angeles 6.927 t и 26.600 KW), а коришћењем водомлазног пропулзора боље се искоришћава снага турбина. Примера ради, класа Seawolf има максималну брзину од 35 чворова и дубину роњења 610 метара. Посада се састоји од 134 људи, од чега 14 официра.

КОМПЛЕКСНИ СЕНЗОРИ

Врло занимљива особина класе Virginia је решење перископа. Он више није класичан оптички, већ се користе два перископа Kolmogorov AN/BVS-1, опремљена

Позиција бочних сонара

Дејство торпеда Mk48 ADCAP на разарачу. Бојна глава експлодира испод брода, чиме се брод дословце преполови.

камерама са ниским нивоом осветљаја (LLLTV-Low Light Level TV), термалном камером и ласерским даљиномером. Слика са ових сензора се оптичким кабловима преноси у командну собу. А та соба више личи на кабину борбеног авиона: подморницом се управљања путем два тзв. цој-стика, док се информације приказују на компјутерским тач-скрин (touch-screen) екранима. Они добијају податке од интегрисаног бродског система, који обједињава сензоре, противмере, наоружање и навигацију. Тај систем има тзв. отворену архитектуру, или модуларну конструкцију, тако да је максимално поједностављена

замена и додавање појединих нових и савременијих компоненти. Сензорски систем се састоји од више активних и пасивних сонара: у правцу се налазе активни и пасивни сонар, на сваком боку су по три широкоугаона пасивна сонара (израђених на бази оптичких влакана по најновијој технологији), а у задњем делу су активни сонари високе фреквенције и два тегљена сонара.

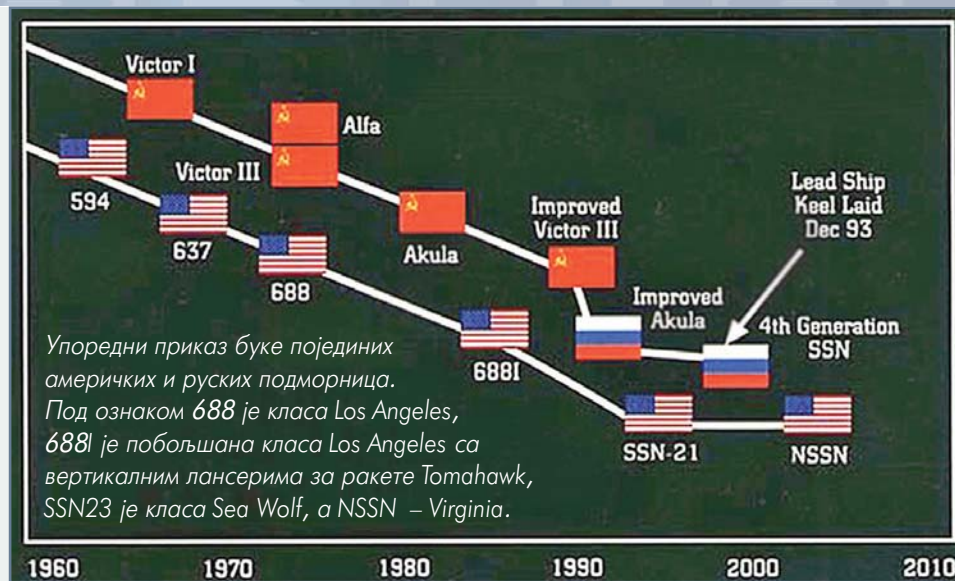
Када је реч о наоружању, ни оно на подморницама *Virginia* није као на другим типовима. Из четири торпедне цеви стандардног пречника 533 mm, може се лансирати укупно 26 најсавременијих торпе-

ПЕРИСКОП

Подморницу *Virginia* чини посебном и решење перископа. Он више није класичан оптички, већ се користе два перископа Kolmogoren AN/BVS-1, опремљена камерама са ниским нивоом осветљаја (LLLTV-Low Light Level TV), термалном камером и ласерским даљиномером. Слика са тих сензора се оптичким кабловима преноси у командну собу. А та командна соба наликује кабини борбеног авиона.

да Mk48 ADCAP (домета 39–50 km, брзине 40–55 чворова и са бојном главом масе 267 kg), одговарајући број противбродских ракета UGM-84F Sub-Harpoon (домета 146 km, брзине 0,85 маха и са бојном главом масе 220 kg) или “интелигентних” мина Mk60 CAPTOR, опремљених погонским системом домета осам километара, сензорима и противподморничким торпедом Mk46. Такође ће се, из торпедних цеви моћи лансирати и роботизоване противминске ронилице типа LRMS (Long-term Mine Reconnaissance System). Након обављеног задатка, ронилице ће се вратити у торпедне цеви посредством извла-

ТЕМПО ОПРЕМАЊА

Градња прве подморнице класе Virginia, истоименог назива (SSN-774) почела је 1999. а завршена октобра 2004. Очекује се да ове године буде уведена у оперативну употребу. Друга, названа SSN-775 Texas, уведена је у употребу септембра 2006, а трећа – SSN-776 Hawaii, требало би да буде уведена ове године. Следеће године у употребу улази последња подморница прве серије – SSN-777 North Carolina. Подморнице од SSN-778 New Hampshire, преко SSN-779 New Mexico и све до SSN-783 требало би да уђу у оперативну употребу до 2015, а трећа серија ће имати ознаке почев од SSN-784 па до SSN-79.

чећих роботизованих хватаљки. По узору на касније серије подморница Los Angeles, Virginia има 12 вертикалних лансера за крстареће ракете UGM-109 Tomahawk, које се, уколико је потребно, могу лансирати и из торпедних цеви.

Унутар трупа налази се и комора под притиском, у којој је могуће сместити посебну мини-подморницу, под ознаком ASDS (Advanced SEAL Delivery System), намењену за превоз специјалних SEAL тимова морнаричких диверзаната (највише 14 чланова). Ово решење је далеко боље од досадашње праксе прикључивања мини-подморница на труп, јер су оне повећавале отпор, односно смањивале перформансе подморнице носача.

Прва подморница класе Virginia, истоименог назива (SSN-774) почела је да се гради 1999, поринута је августа 2003, а завршена октобра 2004. Након тога уследио је трогодишњи период подробићких тестирања, а ове године очекује се да буде уведена у оперативну употребу. Друга,

названа SSN-775 Texas, поринута је априла 2005, завршена је јуна 2006. и уведена у употребу септембра 2006. Трећа, SSN-776 Hawaii, почела је да се гради августа 2004, а очекује се њено прихватање у службу такође ове године. Следеће године у употребу улази SSN-777 North Carolina, која ће бити уједно и последња подморница прве серије.

Подморнице од SSN-778 New Hampshire, преко SSN-779 New Mexico па све до SSN-783 требало би да уђу у употребу до 2015, а трећа серија ће имати ознаке почев од SSN-784 па до SSN-791. Укупно је планирана градња 30 јединица, што ће омогућити замену старијих серија подморница Los Angeles (без вертикалних лансера за ракете Tomahawk), и задржавање у употреби каснијих подморница Los Angeles и Seawolf.

На почетку се предвиђало да се годишње уведе у употребу по једна подморница овог типа, али ће се тај број од 2012. повећати на две. То ће у одређеној мери смањити набавну цену, али не треба очекивати да ће достићи ону предвиђену на почетку пројекта. Наиме, подморница класе Virginia замишљена је као јефтинија од класе Seawolf, али се на самом почетку показало да је та разлика далеко мања од очекиване. Подморнице Seawolf су коштале око две милијарде америчких долара, а цена класе Virginia се мењала – фискалне 1995. износила је 1,65 милијарду долара, а 2005, због инфлације и повећања трошкова цена је порасла чак на 2,3 милијарде долара. Без обзира на то, Американци настављају са програмом градње, задовољни што коначно имају изузетно флексибилно вишенаменско пловило, грађено не само за дејства на отвореном мору, већ и у приобалном појасу. ■

Себастиан БАЛОШ

ОДУСТАЈАЊЕ ОД ПРОЈЕКТА SEAWOLF

Почетком деведесетих година прошлог века амерички адмиралитет усвојио је буџет за градњу нове класе подморница Seawolf као програмску замену за класу Los Angeles. Пројекат је требало да се реализује темпом градње и опремања три подморнице годишње и да буде готов у периоду 2000–2010, а било би изграђено 30 објеката.

Од ове класе нападних подморница очекивало се да отклони недостатке класе Los Angeles, првенствено мислећи на превелику буку коју емитује у простор око себе и недовољну брзину, те да буде најбоље наоружана нападна подморница у свету. Међутим, на испитивањима прва два објекта 21- Seawolf и 22- Connecticut уочени су извесни проблеми који нису могли бити тако брзо и јефтино елиминисани па су почетни оптимизам и планови убрзо пали.

Резултат је видљив у две чињенице: да је са трећом подморницом из ове класе 23-Jimmy Carter вероватно завршено са даљом градњом ове серије и да је тежиште пројектовања и градње пребачено на новију класу Virginia која је углавном оправдала одлуку о стопирању даље градње класе Seawolf.

Пројектована цена градње и одржавања класе Seawolf је накнадно оцењена неприхватљиво високом па се сматра да је то био одлучујући моменат да се исфорсира нови тип Virginia. ■

М. К.

STIRLING ПОГОН НА ПОДМОРНИЦАМА

Од свих пет техничких решења у свету за AIP (Air Independent Propulsion) подморничку пропулзију (пропулзија независна од ваздуха), шведски систем Stirling је први уграђен на једну подморницу, проверен у 10.000 часова рада, и тек потом добио зелено светло за серијску уградњу на подморнице класе Готланд.

Овај систем потиче из Другог светског рата, али је први пут примењен тек почетком деведесетих година прошлог века, до када је требало решити доста технолошких проблема и урадити много опасних експеримената, што технолошка основа претходних деценија није омогућавала. Наравно, требало је утрошити и много новца.

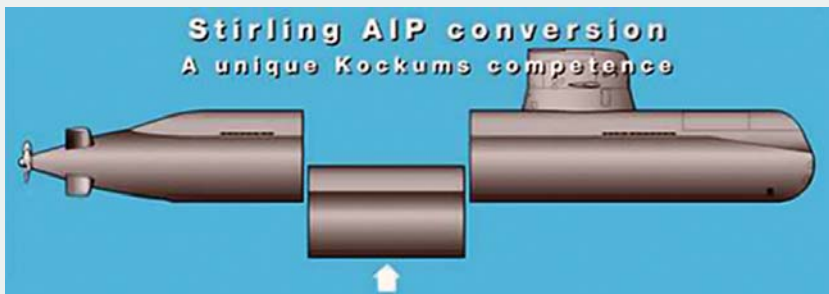
Основно питање у почетима трагања за AIP пропулзијом било је коју енергију употребити у зарењеној подморници, а да се не троше залихе електричне енергије из напуњених оловних акумулатора, намењене за основна дејства подморнице – нападе и избегавање противничких бродова. Швеђани су патентирали и развили погон на стирлигов мотор, понегде назван енергетски конвертор, а понегде и као мотор са спољним сагоревањем. Све је то приближно тачно јер смеше кисеоника и горива сагоревају у посебној комори и при том добијена енергија помоћу

инертних гасова покреће моторни механизам, а овај погони генератор који производи електричну енергију за погон пропелерске осовине. На тај начин остварен је паралелни енергетски извор у зарењеној подморници. Капацитет пуних акумулатора се чува, а све енергетске потребе под водом подмирују два стирлинг мотора. Инсталисана снага на класи подморница Готланд је 2 x 75 kW, а исти мотори су уграђени и на модификовану класу Содерманланд.

Кисеоник у течном стању је смештен у огромном резервоару, а гориво типа D2 налази се у стандардним танковима. Сами мотори изгледају као компактни блокови нејасне намене и релативно малих димензија.

Добре стране овог система су следеће: знатно је тиши од конвенционалног погона, ради без вибрација, нижи је ниво ИЦ одраза и трошкова одржавања система, постоји могућност модуларне уградње код већ изграђене подморнице и инфраструктура земље је у функцији система. ■

М. К.

ВОЈНОМЕДИЦИНСКИ
ЦЕНТАР НОВИ БЕОГРАДТРИ УСПЕШНЕ
ДЕЦЕНИЈЕ

Војномедицински центар Нови Београд 7. марта је обележио тридесет година рада. Замишљен и формиран као установа примарне здравствене заштите, са пратећим дијагностичким и терапијским организационим деловима, и секундарне здравствене заштите у специјалистичким кабинетима, до данас је та установа примила више од десет милиона и триста хиљада пацијената. Тренутно Центар је кадровски и материјално оспособљен да дневно, у две смене, прими, лечи и саветује око 1.200 пацијената.

Како истиче управник Центра пуковник др Милан Веселиновић, у току је реформа Санитетске службе у Војсци Србије, што ће неминовно довести до промена у орга-

Управник Центра пуковник др Милан Веселиновић

низационим структурама Центра војномедицинских установа Београд.

– У том контексту, место и улогу Војномедицинског центра Нови Београд треба посматрати као карику у ланцу збрињавања војних осигураника, јер је он, са једне стране, установа која дефинитивно збрињава више од деведесет посто пријављених на лекарске прегледе, а са друге стране, гарант да ће Војномедицинска академија као високоспецијалистичка установа терцијарне здравствене заштите добити више простора и времена за збрињавање оних којима је тај ниво здравствене заштите неопходан – каже пуковник Веселиновић. Ипак, он додаје и да је у последње време у специјалистичким кабинетима Војномедицинског центра Нови Београд изражен недостатак лекара специјалиста, због чега су у дефинитивном збрињавању војних осигураника приморани да се ослањају на друге организационе јединице Центра војномедицинских установа Београд и Поликлиничку службу Војномедицинске академије више него што је то потребно и рационално. ■

С. С.

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ВОЈНОМЕДИЦИНСКЕ АКАДЕМИЈЕ
ТРАДИЦИЈА ВОЈНОГ САНИТЕТА

Свечаност поводом Дана Војномедицинске академије, која је одржана 2. марта у Дому Војске у Топчидеру, присуствовали су и председник Србије Борис Тадић, министар одбране др Зоран Станковић, начелник Генералштаба генерал-потпуковник Здравко Понош, државне делегације Црне Горе и Републике Српске, министри, представници Министарства одбране и Војске Србије, политичког, привредног и културног живота и запослени у тој угледној здравственој установи која слави 163 године постојања и рада.

После химне “Боже правде” приказан је филм о развоју и савременим достигнућима Војномедицинске академије, а затим је госте поздравио начелник генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић.

УРУЧЕНЕ ДИПЛОМЕ
МАГИСТРИМА
И ДОКТОРИМА НАУКА

На свечаној седници Научно-наставног већа Војномедицинске академије, поводом Дана установе, уручене су дипломе докторима и магистрима наука који су та звања стекли у току прошле године. Начелник ВМА генерал мајор проф. др Миодраг Јевтић рекао је да 19 нових магистара и 11 доктора медицинских, стоматолошких и фармацеутских наука потврђују висок стручни и научни потенцијал те реномиране медицинске установе. Он је истакао да су на ВМА од 1960. одбрањене 603 дисертације.

Пуковник др Јован Максић, заступник начелника Управе за здравство Министарства одбране, уручио је признање најбољем аутору стручног часописа Војносанитетски преглед за 2006. годину, доц. др Горану Брајшковићу из Института за патологију Центра за патологију и судску медицину ВМА.

Свечаној седници Научно-наставног већа присуствовала је и делегација Војне болнице Скопље, коју је предводио пуковник прим. др Санде Стојановски.

А. П.

– Поносни и усправни могу бити само они чија је прошлост увек била у складу са садашњошћу – рекао је на почетку генерал Јевтић, подсећајући на дугу и богату традицију наше најугледније медицинске установе. – Данас, ВМА има 148 доктора наука, 93 магистара, 131 професора и доцента, 29 асистената. Дубоко смо убеђени да они и те како имају шта да кажу студентима у Србији и помогну унапређењу научне мисли у нашој земљи. И ми не губимо време, послали смо на студијска усавршавања у свет, од Хјустона до Токија, 50 најбољих лекара, дефинисали смо и увелико радимо на два велика научна пројекта са 43 истраживачка задатка. Са предлозима за сарадњу посетила нас је 21 делегација из иностранства. Интензивно се припремамо да успешно извршимо све задатке државних органа око евентуалног учешћа у хуманитарним мировним мисијама – нагласио је генерал Јевтић.

Генерал Јевтић је говорио и о успеси-ма током 2006. године, а на крају поздравне речи истакао је да се ВМА залаже за интеграцију у здравствени систем Србије, уз опстанак у систему одбране, обећавајући да ће Хипократови принципи лебдети над главама свих припадника ВМА и да ће они чувати светлу традицију српског војног санитета, остајући узор свима у очувању високих етичких норми лекарске професије.

На свечаности поводом Дана Војномедицинске академије изведен је богат културно-уметнички програм, у коме су наступили Јадранка Јовановић, Радивоје Симић, др Соња Перишић, Бора Дугић и Уметнички ансамбл “Станислав Бинички”. ■

Р. М.

НАЦИОНАЛНИ ЦЕНТАР ЗА КОНТРОЛУ ТРОВАЊА

ОПРЕЗНО СА ХЕМИЈОМ

Предвиђања говоре да ће смртност од тровања избити на прво место и тако превазићи до сада најопаснија – кардиоваскуларна и малигна обољења. Ризик од хемијских акцидената је и даље присутан и непредвидив. Национални центар за контролу тровања не може све сам, али је потпуно јасно да њему припада централно место у борби против опасног противника. Резултати из протеклих година, врхунска стручност и пожртвован рад запослених, дефинисали су Центар не само као институцију Војномедицинске академије или Министарства одбране, већ и као потребу земље Србије.

Подаци Светске здравствене организације говоре да је смртност од акутних тровања у свету трећу позицију заменила другом и да опасности од тровања постају све веће. Добри познаваоци ове проблематике тврде да је 21. век "век још агресивније хемије", што поткрепљују постојањем девет милиона различитих хемијских материја и чињеницом да човечанство дневно долази у контакт са 400.000 токсичних хемијских материја.

Примена хемијских материја изузетно је раширена и доноси несумњиву корист за људе, али оне у себи крију и потенцијалну опасност. У високоразвијеним земљама су још средином прошлог века схватили опасност од "хемијских материја које у неком тренутку могу постати отров" и насушну потребу отварања центара за контролу и збрињавање тровања.

У нашој земљи Национални центар за контролу тровања основан је 1996. године, у саставу Војномедицинске академије и од војног кадра са клинике за токсикологију, одељења за експерименталну токсикологију и фармакологију и лабораторије. Центар је протеклих година у потпуности оправдао своје постојање, што не значи да у свом раду нема и великих проблема.

О Центру за контролу тровања, појавама тровања у нашој земљи и опасностима од хемијских материја, разговарамо са начелником пуковником проф. др Душаном Јовановићем и његовим сарадницима и врсним стручњаком у овој области пуковником у пензији проф. др Драганом Јаксовићем.

■ ПРОГРАМ ЗДРАВСТВЕНОГ ЗБРИЊАВАЊА

Центар за контролу тровања део је Војномедицинске академије. Одакле онда предзнак "национални" испред назива Центра?

– Закон о промету и производњи отровних материја из 1995. дефинисао је постојање институције која се бави контролом тровања – каже пуковник проф. др Душан Јовановић – док је годину дана касније Савезно министарство здравља својим решењем овластило ВМА да обавља послове Националног центра за контролу тровања.

У то време, на ВМА одржан је састанак са председником владе СРЈ Радојем Костићем и савезним и републичким министрима, на коме је договорено

но да Центар за контролу тровања буде институција у коју ће сваке године савезна држава и обе републике финансијски партиципирати са око три милиона марака. Обавезе савезне државе и република делимично су испуњене само те 1996. и никад више. Од тада Национални центар за контролу тровања финансира се искључиво из војног буџета, а последњих неколико година само из прихода ВМА.

Сигурно је да нашој земљи не треба више од једног центра за контролу тровања, пошто економски показатељи указују на да је он исплатив само ако покрива осам до дванаест милиона становника. Држава је препознала Национални центар као референтну институцију и изјаснила се да нема интерес да по питањима токсикологије развија неку другу службу. То је, наравно, добро, али је лоше што држава ни на који начин не помаже рад Националног центра. И не само то. Целокупна токсиколошка служба у Србији није организована на прави начин, а није успостављена ни квалитетна сарадња између здравствених установа које збрињавају отроване. Центар је припремио програм здравственог збрињавања пацијената са акутним тровањем у Србији, заснован на најсавременијим светским искуствима. "То заживело није", тврди проф. др Драган Јоксовић.

Врхунско знање из токсикологије концентрисано је у Националном центру за контролу тровања, где ради 12 од 20 клиничких токсиколога Србије. Када се њима придода на десетине веома стручних медицинских техничара, медицинских сестара, лабораната и специјалиста аналитичара, добија се тим искусних професионалаца који са великим успехом лечи и најсложенија акутна тровања. Велика предност Националног центра је што живи и ради у окружењу ВМА, тако да у лечење пацијената сваког тренутка могу да се укључе врхунски нефролози, гастроентеролози или хирурзи. Центар је и једино место у Србији где се може обавити специјалистичко усавршавање у домену клиничке токсикологије. Другим речима, сви високоспецијализовани токсиколози у нашој земљи знат су испекли и усавршили на клиникама и у лабораторијама Националног центра за контролу тровања. У оквиру превен-

тивног рада, стручњаци Центра често организују популарна предавања и едукацију здравственог кадра у збрињавању пацијената са акутним тровањем.

■ БАЗА ПОДАТАКА

Две главне организационе целине Националног центра за контролу тровања су Клиника за ургентну и клиничку токсикологију и Институт за токсикологију и фармакологију. У оквиру Клинике постоје одељење за интензивну негу и лечење, токсиколошко-информационо одељење, пријемно тријажна амбуланта и сопствена јединица интензивне неге са 28 постеља. На одељењу за интензивну негу и лечење збрињавају се сви пацијенти који захтевају 24-часовну пажњу и сложене медицинске процедуре, док се на нивоу пријемно-тријажне амбуланте решавају лакши случајеви тровања услед пијанства или прекомерне дозе наркотика.

Институт за токсикологију и фармакологију има одељење за токсиколошку хемију које прати рад клинике и ВМА у целини (у делу аналитичке хемијских материја, детекције, идентификације и потврде присуства отрова у организму) и одељење за експерименталну токсикологију и фармакологију које се бави научним и примењеним истраживањима.

У токсиколошко-информационо одељењу смештена је база података о хемијским материјама, која са више десетина хиљада информатичких јединица представља најкомплетнији и најпоузданији извор података о отровним хемијским материјама у нашој земљи. Софтверски пакет се стално дограђује, тако да систем данас омогућава сагледавање свих основних карактер-

ИНФОРМАЦИОНИ ЦЕНТАР

Национални центар за контролу тровања једина је установа у нашој земљи која 24 сата дневно и 365 дана у години лечи од свих врста акутног тровања и непосредно или телефонски пружа информације о тровању. Посредством центра дају се информације о лековима, хемијским материјама, нежељеним дејствима, токсичности различитих супстанци, дијагностици и лечењу од тровања пре свега лекарима, али и другим заинтересованим лицима. Има ли таквих позива?

– Има, али не колико бисмо ми желели – одговара пуковник проф. др Душан Јовановић. – У свету овакви центри имају на стотине хиљада позива годишње, а ми хиљаду до две хиљаде. Заправо, имамо више интервенција, него позива, што није у реду. Деси се да хитна помоћ доведе пацијента који је попио пет пилула за спавање, иако га је само требало ставити под контролу неколико сати. Зато је боље прво позвати телефоном.

Значи, ако посумњате да је неко у вашој околини отрован, можете у било које доба дана и ноћи позвати телефон 011 3608 440 и дежурни токсиколог Националног центра за контролу тровања даће вам потребна упутства и информације.

МОБИЛНА ТОКСИКОЛОШКА ЕКИПА

Када дође до масовног тровања или хемијског акцидента, на терен истог тренутка излази мобилна токсиколошка екипа коју чине стручњаци из Националног центра за контролу тровања. Екипа има 15–20 људи и састоји се из извиђачко-аналитичког и медицинског дела. Специјалисти и техничари из лабораторије излазе први на лице места, утврђују степен опасности и проверавају да ли медицински део екипе и спасиоци могу да интервенишу.

ристика одређене хемијске материје (како се хемикалија зове у народу, хемијски знаци и симболи, степен токсичности, симптоми тровања, потребне лабораторијске анализе за постављање дијагнозе тровања, ризик у лечењу ...). Базу података користе токсиколози центра, али на индиректан начин њу користе здравствени радници и пацијенти из целе земље.

У Националном центру за контролу тровања превасходно се лече акутна тровања која угрожавају живот. Кроз ову кућу годишње прође 3.500–5.000 пацијената или десет до петнаест људи дневно, а четвртина њих је теже отровано, што захтева дуже клиничко лечење. Како се лече отровани пацијенти?

– Некада је важило, када неко попије отров, треба му дати противотров – говори пуковник Јовановић. – Али, данас имамо много више хемикалија и отрова, неголи карактеристичних лекова који могу да антагонизују неко тровање. Токсиколози имају принцип да тровање није нешто изоловано, већ да је то скуп поремећаја различитих органа, тако да, заправо, лечимо пацијента и његове симптоме, уз коришћење више грана медицине.

Више од 95 одсто пацијената Националног центра за су цивилни осигураници. Разлог ове појаве треба тражити и у чињеници да за пријем на лечење није потребан оверен упут, зато што се по правилу пацијенти налазе у акутном стању које угрожава живот. Овако велики број пацијената ослоњених на цивилно здравство, представља и значајан извор прихода које остварује Национални центар. О економској исплативости центра говоре и обављена испитивања и анализе за потребе разних предузећа, у вредности од 200.000 евра. Нема сумње да постоји и велики интерес хемијске индустрије да што тешње сарађује са Националним центром, од кога може добити валидне показатеље квалитета својих производа.

Проф. др Драган Јоксовић

Проф. др Душан Јовановић

ХЕМИЈСКИ АКЦИДЕНТИ

Одговорни за то што се различити отрови превозе чак и централним градским улицама, имају спремну изјаву када дође до неке хаварије: *Нема опасности по грађане*. Да ли је баш тако? Професор др Драган Јоксовић сматра да се опасност од хемијских инцидената не сме минимизирати, зато што последице могу бити катастрофалне. Најозбиљнији хемијски акцидент код нас догодио се 1998. године када се цистерна амонијака преврнула код Борче. Тада се на делу потврдила неопходност постојања Центра за контролу тровања, у коме су професионално збринута 154 случаја акутног тровања. Тридесет људи је задржано на двонедељном лечењу, код неких су остале тешке последице, а два човека су умрла.

Сваког дана прочитате у новинама наслове као што су “Отров се излио на улице”, “Хемикалије непознатог порекла”, “У Лесковцу прети пуцање резервоара са киселином”, “Нитрати на граници дозвољеног” или “Опасни отпад у Бору”. Ипак, подаци говоре да од 1998. до данас у нашој земљи није било хемијског акцидента са масовним и трагичним последицама.

– До сада нам је срећа била савезник али она није дуготрајан савезник – тврди проф. др Драган Јоксовић. – Сви памте изливање винил-хлорида на београдској железничкој станици. Да је тада дошло до експлозије, Београд би добио излаз на море. Стручњаци из Војнотехничког института израчунали су да би ватрена лопта од експлозије само једне цистерне (било их је четири) била висока 900 метара. Не смем ни да помислим колико би било изгорелих и отрованих људи. Уосталом, ми у самом срцу Београда имамо фабрику боја и лакова. Пожар у тој фабрици изазвао би најмање 25.000 акутних тровања.

Да ове тврдње нису претеране потврђује, на пример, несрећа у индијском граду Бопалу, када је услед ослобађања токсичног гаса умрло пет хиљада људи, педесет хиљада их је било повређено, док је пола милиона људи затровано и евакуисано.

БОЈНИ ОТРОВИ

Најтоксичније материје су, наравно, бојни отрови. Њихова употреба је забрањена међународним конвенцијама, али постоји један број земаља које и даље имају стокове и шарже пуне бојних отрова. Недвосмислено је доказано да су коришћени у ирачко-иранском рату. У савремено доба расте могућност употребе бојних отрова у терористичке сврхе, поготово, што добар хемичар релативно лако може направити нешто врло токсично и опасно. Познат је случај из Јапана, када је верска секта у терористичком нападу користила бојни отров – сарин

Хемијски акциденти су посебно опасни зато што у кратком интервалу страда велики број људи. Својевремено је на инсистирање људи из Националног центра формиран Комитет за хемијске акциденте који је требало да обједини све снаге (више министарстава, војска, полиција, ватрогасна служба, здравство, радне организације, локалне самоуправе) у превентивном раду, збрињавању и санирању последица од хемијских акцидентата.

– Суштина постојања таквог тела је да се дефинише ко, шта и како ради – каже пуковник Јовановић. – Најгоре је када у таквим ситуацијама настане општи хаос и паника.

Нажалост, већ формиран комитет није опстао због сукоба појединачних интереса. Није донет ни Закон о хемијским материјама, који би требало да регулише многе проблеме из ове области.

■ АКУТНА И ХРОНИЧНА ТРОВАЊА

Пилот студија Националног центра за контролу тровања показала је да код нас, на 100.000 становника, годишње има 247 акутних тровања. Истраживања нису обухватила децу и популацију и неке крајеве, тако да се са великом вероватноћом може тврдити да је укупан број већи и да се у Србији сваке године отрује око 45.000 људи. Акутна тровања се условно могу поделити на намерна, задесна, криминална и тровања када људи и не знају да су изложени опасном дејству хемијских материја. Најчешћа акутна тровања су намерна и она се по правилу изазивају превеликим дозама лекова (седативи, анксиолитици и неуролептици). Реч је, заправо, о покушајима самоубиства. Криминалних тровања је мало, али зато задесна тровања нису ретка. Комплетна кућна хемија заснована је на киселинама и базама, које због необазривости или непажње често изазову тешке последице. Опасна су и пољопривредна средства која се праве на бази фосфорних једињења. Регулатива промета ових хемијских материја не постоји, тако да се, рецимо, само код нас продаје високоризична концентрована есенција.

Вратимо се на почетак ове приче. Отрови су свуда око нас, а професор Јоксовић тврди:

– У суштини сви ми пијемо, једемо и удишемо отрове, али не у концентрацији која може да нас отрује. Чак, када би човек по-

Најтрагичнији случај тровања у нашој земљи забележен је 1998. године, када је Мирослав Живадиновић из Ниша произвео и пустио у промет ракију која је садржала висок проценат метил-алкохола. Од те ракије отровало се 56 људи, а 43 је умрло. Брзим откривањем избегнута је још већа трагедија, јер је Живадиновић произвео 7.000 литара ракије. Суђење за овај злочин још није завршено. Мирослав Живадиновић је 2004. године осуђен на 15 година затвора због тешког кривичног дела против здравља људи, али је Врховни суд Србије решењем о поновљеном суђењу укинуо првостепену пресуду. Тачка на случај “Зозовача” није стављена ни после осам година, а не зна се ни кад ће. Током суђења, родбина умрлих сведочила је да су отровани умирали у мукама. Занимљиво је да им је спас био надхват руке. Наиме, најбољи противотров за метил-алкохол је етил-алкохол. Значи, људи би остали живи да су наставили да пију алкохол.

пио тридесетак литара воде у кратком року, и она би била отров. Само је доза та која опредељује какав ће тровач бити.

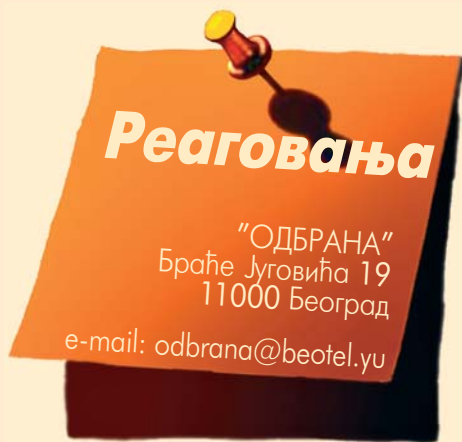
То је тачно, али само када говоримо о акутном тровању, које подразумева једнократну експозицију отровној материји. Међутим, постоји и хронично тровање које није тако приметно и дешава се у дужем периоду. Бензол на улици који удишемо, месо од товљеника који су добијали хормоналну терапију, сокови у чијој изради се користе хемијске материје и многи други производи подједнако су опасни као и отровне печурке. Можда и опаснији.

– Европска унија донела је правилник о бојама које се користе при производњи сокова, зато што у њима има опасних материја. Наравно, не у тој мери да одемо код лекара због тровања, али ћемо за неколико година у организму нагомилати хемију која је канцерогена – каже професор Јоксовић.

У Србији не постоји комплетан увид у кретања када се говори о акутном и хроничном тровању. Јасно је да у овој области доста тога мора да се промени и уреди, почев од доношења потребних закона, па до комплетне организације свих који у превенцији, контроли, збрињавању и санирању тровања могу да дају свој допринос. Потребно је побољшати и сарадњу између здравствених установа у збрињавању отрованих. Неће бити добро ако се одговорни понашају у стилу народне изреке: “Бриго моја, пређи на другога”. Много је података и чињеница које опомињу. Сва предвиђања говоре да ће смртност од тровања избити на прво место и тако превазићи до сада најопаснија кардиоваскуларна и малигна обољења. Ризик од хемијских акцидентата је и даље присутан и непредвидив. Национални центар за контролу тровања не може све сам, али је потпуно јасно да њему припада централно место у борби против опасног и подмуклог противника. Нема сумње да су резултати из протеклих година, врхунска стручност и пожртвован рад запослених, дефинисали Центар не само као институцију ВМА или Министарства одбране, већ и као потребу земље Србије. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ
Снимео Радван ПОПОВИЋ

ОДГОВОРНОСТ

(“Станови, морал и војна тајна”, Одбрана, број 22, 15. август 2006)

Повремено ми се пружа прилика да прочитам неки број часописа “Одбрана” и да увек са задовољством закључим да сам био у праву када сам пре две године пружио пуну подршку уређивачком колегијуму у настојањима да направи једну модерну, атрактивну и садржајну публикацију, која би на стручан начин обрађивала питања значајна за Министарство одбране, наше оружане снаге и систем безбедности у целини. Мислим да сте постигли веома добре резултате

на путу достизања тог циља, што се може видети не само на основу графичке и техничке презентације часописа већ и богатог и разноврсног материјала који се у њему може наћи.

Нажалост, у једном погледу уређивачка политика још није направила одлучујући заокрет. Реч је о “промени свести” или начину размишљања. У духу “старог начина размишљања” спремно уступате странице вашег часописа појединцима за најгрубље нападе и обрачун са “бившим личностима”, под изговором да је реч о слободи штампе и ставовима појединаца. Осврнућу се овом приликом само на писање бившег начелника Одељења војне полиције пуковника Драгољуба Јевђовића, сада у пензији. У настојању да ублажи своју личну одговорност за подношење неосноване кривичне пријаве против мене у вези са доделом у закуп једног стана цивилном лицу у служби у Министарству одбране и више службених станова за потребе припадника специјалних јединица “Кобри”, у броју 22 од 15. августа 2006. изнео је низ неистина, којима је покушао да убеди јавност да је његов поступак, ипак, био оправдан, ако не са становишта повреде прописа, а оно због повреде моралних начела. Он пита: зашто припадници “Кобри”, кад има на хиљаде других који, такође, немају решено стамбено питање? Одговор на то питање може најпре да добије од надлежних људи из Министарства одбране. Ја сам био на путу да ово питање за велики број “бескућника” релативно брзо решим. Маја 2005. године потписан је

уговор са Грађевинском дирекцијом Србије о изградњи 3.800 станова у року од четири године у замену за војно грађевинско земљиште – што значи близу хиљаду станова годишње. Јула исте године, након обиласка Врања и договора са Командом Копнених снага у Нишу, дао сам налог да се приступи парцелизацији расположивог војног грађевинског земљишта у Врању и да се оно стави на располагање свим заинтересованим за решавање њихових стамбених проблема. Циљ ми је био да се адекватно збрину сви припадници наших оружаних снага у овом изузетно осетљивом подручју. Интересовање је било велико. И мене занима зашто се од оба пројекта одустало, када су они били најекономичнији за Министарство одбране и нису оптерећивали редовни буџет.

Што се тиче неистина које је изнео пуковник Јевђовић, као прво, одлука о додели службених станова припадницима “Кобри” задужених за обезбеђење највиших државних функционера била је заснована на претходној сагласности Врховног савета одбране, као и Савета министара државне заједнице, а не резултат “моје самовоље”, како он то жели да сугерира. Друго, станове нису добили само припадници мог обезбеђења већ и других функционера на које се пропис односи. Треће, он на неспретан начин покушава да мистификује околност због које он као начелник службе којој припадају и “Кобре”, наводно, није знао за постојање прописа на основу којих су решења донета. Он то објашњава тиме да су ови прописи били означени високим степеном тајности, због чега му нису били достављени. При томе, индиректно сугерира да је то урађено смишљено. Ниједна тврдња не стоји. У уводном делу својих одлука, чије је копије приложио уз кривичну пријаву, наведени су прописи на основу којих се оне доносе, укључујући и “тајни”, њему “непознат” документ. Значи, нико није сакривао овај пропис већ и због тога што је он представљао правни основ за доношење одлуке о додели станова. Да је поступао професионално, пуковник Јевђовић би пре подношења кривичне пријаве затражио да се обавести о “тајном” документу, што је лако могао да уради. Поред тога, у складу са овлашћењима министра у овој материји, ја сам донео само начелне прописе, док је одговарајуће податке, на основу којих је додела станова извршена, донела стручна служба Министарства. То није посао војне полиције и њеног начелника. Коначно, ниједан од тих аката није означен посебним степеном тајности, како то пуковник Јевђовић тврди, већ уобичајеним ознакама које се примењују и на друге акте, како од веће тако и мање важности. Занимљиво је да је Војно одељење Окружног суда, поступајући по том случају, донело одлуку да се из процеса искључи јавност, јер је реч о припадницима специјалних јединица, те да њихово место становања мора бити заштићено. Пуковник Јевђовић, као искусан старешина, морао је да има довољно слуха за тај моменат и када је реч о том пропису.

Када се све наведено узме у обзир, поставља се питање мотивације пуковника Јевђовића да “позове на одговорност” власт док је она још “на власти”, чињеницу коју он истиче са нескривеним поносом. Чини ми се да је права мотивација знатно једноставнија, па по много чему и људска. Укидањем Војног судства децембра 2004. године и преношењем надлежности на цивилне судске органе, јавила се потреба да се преиспитају место и улога војне полиције у тако насталој ситуацији. Због других значајних организационих промена у Војсци, томе се није одмах приступило. Нажалост, недостатак прописа о новим надлежностима полиције имао је за последицу њено несналажење у појединим ситуацијама, што се нарочито манифестовало у третирању одређених категорија регрута, који су у неким ситуацијама, противно важећим прописима, били привођени. Део одговорности за такве пропусте пао је и на пуковника Јевђовића, па је било предлога да се у оквиру смањивања броја цивилних и професионалних лица на служби у Војсци СЦГ, које се због мање одо-

брених буџетских средстава морало спровести (март–јуни 2005), и он упути у превремену пензију. Сматрао сам да новог начелника Одељења војне полиције треба поставити тек када се утврде њене нове надлежности, што би одредило и његов стручни профил, тако да тај предлог нисам прихватио. Не би ме изненадило да се у овој ситуацији када је његов статус неизвесан нађу и прави мотиви за његову “професионалну храброст”. Човек очигледно није имао благовремену информацију да неће бити пензионисан. То су учинили они који су дошли после мене.

Свако је одговоран за своје поступке. Мене је суд ослободио сваке одговорности по кривичној пријави луковника Јевђевића. Видећемо како ће он проћи. ■

Првослав ДАВИНИЋ

ИДЕОЛОГИЈА И ИСТОРИЈА

“Последњи српски ђенерал – вештина ратовања”,
Одбрана, број 35, 1. март 2007)

У магазину “Одбрана”, у броју од 1. марта 2007, објављен је, на целој страници, текст Душана Мариновића о промоцији књиге Новице Стевановића “Последњи српски ђенерал – вештина ратовања”, где се у наставку каже да је реч о Драгољубу – Дражи Михаиловићу. Сам наслов књиге је нетачан, јер је Дража Михаиловић био официр југословенске војске и чин ђенерала је добио од Краљеве владе Југославије 7. децембра 1941.

(бригадни ђенерал), а потом дивизијски, јануара, и армијски, јуна 1942. године.

У тексту се каже да је књига настала на “основу грађе Војноисторијског института и писаних извора из прве руке”. Питамо се да ли грађа из Војноисторијског института није “писана” и “из прве руке” и шта то значи? Потом се истиче да је Д. Михаиловић “издат” и остављен од савезника, што је ненаучно, поједностављено, површно сагледавање, које указује на непознавање општег контекста догађаја у Другом светском рату. У тексту се Д. Михаиловић представља као високоморалан, што ништа не значи у контексту одређења тог појма у Другом светском рату, где је главна морално-политичка вертикала био сукоб са фашизмом (фашизам–антифашизам). Истиче се његово “командантско маневрисање и тражење немогућег излаза”, а ми се питамо каква је то вештина када се тражи немогући излаз?

Аутору Н. Стевановићу писац текста приписује да је на аргументован начин осликао функцију команданта (Д. Михаиловића), на кога не може утицати ниједна идеологија, иако о тврдим идеолошким ставовима генерала Михаиловића постоји обимна историографска литература коју овом приликом не бисмо наводили. И тако се Титова оружана сила 1941. доводи у везу са паравојскама у ратовима 1991. године. Иако се аутору Стевановићу одају толика признања, у тексту се каже да му је остало нелогично зашто је Тито “као вођа паравојске” дошао у први план. Ако и сам није закључио, шта ће нам таква књига која не даје одговор на то, по нама, суштинско питање у Другом светском рату. Све се завршава “идеолошки” са официрским луком од Ж. Мишића, Д. Михаиловића и до М. Тепића, чиме се аутор “историчар”, протеже до данашњих дана.

Књигу је објавио “Dexin”, а њено објављивање је помогло Министарство културе Републике Србије. Тако нам се, како је насловљен овај текст – “Књига за изучавање” – нуди ово дело које је, како се каже, значајно дело наше историографије. Питам се како неко, ко након оваквог писања, има замагљене представе шта је историографија, узима себи за право да о томе суди.

Питамо зашто се у вези историографије не консултују надлежне институције у Министарству одбране које се баве том науком (Одељење за војну историју Института за стратегијско истраживање). ■

Др Милан ТЕРЗИЋ, научни сарадник
Одељења за војну историју
Института за стратегијско истраживања

ПОХВАЛА ЗА ВОЈНУ ХИТНУ ПОМОЋ

У време нагомиланих проблема око здравственог збрињавања војних осигураника (велики их је број, а наспрот њима десеткован војни санитетски кадар по амбулантама и центрима), изнећу један врло позитиван пример.

Од 37 година активне војне службе у бившој ЈНА, 27 провео сам у београдском гарнизону. За то време, чланови породице и ја нисмо ниједном користили услуге Војне хитне помоћи. Међутим, стицајем околности, недавно, пола сата иза поноћи, морао сам једном ипак да окренем спасоносни број “976”, тј. Војну хитну помоћ. Објаснио сам о каквим ризичним проблемима се ради код моје супруге старе 64 године. Док сам сишао испред зграде да дочекам екипу, у року од 15 минута појавили су се др Александар Бојовић и медицински техничар Дијана Андрејић. Након изузетно савесног и детаљног прегледа, са снимањем ЕКГ апаратом, и уз хитно снижавање високог крвног притиска, супруга је збринута у Ургентни центар ВМА.

Док и даље има, верујем бројних оваквих примера, можемо бити спокојни за нашу старост и нарушено здравствено стање нас војних пензионера. ■

Зоран МИХАЈЛОВИЋ
Београд,
Булевар ослобођења 114

АЛБАНСКИ ТЕРОРИСТИ ПРОТИВ МЕЂУНАРОДНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

К Л О

Уколико најављени “мирни” протести “Самоопредељења” буду имали за последицу нове жртве и нову “освету ОВК”, они би могли да доведу до нове фазе тероризма албанских екстремиста, овога пута – против српских цивила и међународних војника и полицајаца на Космету.

П К А

Адекватна реакција међународне и косовске полиције 10. фебруара ове године у Приштини против припадника радикалног покрета албанских екстремиста на Косову “Самоопредељење”, који су протестовали зато што Ахтисаријева план не садржи одлуку о тренутном проглашењу “независног Косова”, резултирала је рањавањем више од 80 насилника, од којих су двојица касније преминула. Убрзо потом од активираних експлозивних направа у Приштини уништена су три аутомобила Унмика, а 26. фебруара такође од подметнуте експлозивне направе у Пећи уништено је седам возила Оебса. Одговорност за терористички напад у Приштини преузела је “распуштена ОВК”, која је у септембру 1999. године трансформисана у Косовски заштитни корпус, образлажући свој напад на међународну заједницу као освету за “убиство и рањавање” Албанаца на демонстрацијама припадника “Самоопредељења” у Приштини.

■ БРУТАЛНО НАСИЉЕ

Оцене и коментари у вези са поменутим синхронизованим уличним насиљем албанских екстремиста и подмуклим насиљем “војника” терориста су бројни, разноврсни и симптоматични. Међу њима је најчудноватији став о томе да су припадници “ОВК” поново посегли за тероризмом. Чудноват је зато што они нису престали да проводе брутално насиље против незаштићених српских цивила на Космету (у присуству Мисије ОУН извели су преко 7.000 аката насиља, у којима су убили 1.250, отели 1.150 и ранили 2.225 особа, већином Срба и других неалбанаца). Нови детаљ у њиховом деловању је што наговештавају примену тероризма против Мисије ОУН на Космету.

Уколико најављени нови “мирни” протести “Самоопредељења” против одговорних за смрт двојице његових чланова буду имали за последицу нове жртве и нову “освету ОВК”, (над припадницима “модерног окупатора”, термин који од пре две године употребљавају албански верски екстремисти за Унмик и Кфор), то може да доведе до

нове фазе тероризма албанских екстремиста, овога пута – против српских цивила и међународних војника и полицајаца на Космету.

Будући да ће се у евентуалној оваквој варијанти сукоба албански терористи суочити са “међународним специјалцима” (Унмик и Кфор углавном чине припадници оспособљени за противтерористичку борбу), искрсава круцијално питање: Да ли групе и банде албанских екстремиста, односно терористичке “Албанске националне армије” (АНА) располажу довољном количином квалитетног и разноврсног наоружања? Прецизан одговор на питање није неопходан, јер се у евентуалном таквом сценарију сукоба не очекује фронтални судар између албанских терориста и састава Унмика и Кфора. Ипак, упутно је указати на снабдевеност АНА средствима за примену насиља, с једне стране, и огромно искуство њених припадника у чињењу злочина над непосредним жртвама напада, са друге стране.

Албански сепаратисти су још 1997. године из Албаније пребацили бројно наоружање на Космет и наоружали све своје чланове и следбенике. Та застрашујућа чињеница је први пут установљена у августу 1998. године, када су мештани Албанци из десетак села у пећкој и Ђаковичкој општини предали нашој војсци и полицији око 4.500 комада оружја дугих цеви. У периоду тзв. демилитаризације терористичке “ОВК” (јул–септембар 1999) предате су незнатне количине од наведеног броја наоружања, што значи да се најмање половина тог оружја налази код албанског становништва.

Терорско-геноцидни поход против свега што је српско на Космету, од 17. до 19. марта 2004, извело је око 60.000 албанских екстремиста организованих у својеврсне разбојничко-пљачкашке и убиствено-рушилачке ешелоне. Многи од њих били су наоружани, што представља поуздан показатељ о количини наоружања које се налази у поседу албанских екстремиста. У лецима који су албански екстремисти тих дана качили на брисаче аутомобила на Космету, писало је: “Историја ће се поновити. Своју слободу добићемо без обзира на цену.”

Вођа једне албанске политичке странке (“Национални покрет за ослобођење Косова) Фатмир Хумоли поручио је да ће, зарад уједињења Косова са Албанијом, 10.000 припадника те партије “кренути у нови рат” против непријатеља – Мисије ОУН на Космету, а Кфор и Унмик назвао је “окупационом силом” и нагласио да “по том питању мора нешто да се предузме”.

пља, Агим Краснићи је у другој половини 2005. и првој половини 2006. године систематски претио да ће бомбардовати Скопље, уколико македонска полиција покуша да успостави правни поредак у том селу), лаким минобацачима и неутврђеном количином експлозива.

Њихова повезаност са оперативцима терористичке “Ал каиде”, чије присуство је регистровано на Космету, уз издашну финансијску подршку богатих појединаца већабија са Блиског истока, омогућава да се склопи мозаик о могућем насиљу албанских екстремиста на Космету у догледно време.

■ УПОЗОРЕЊЕ

Наиме, бомбастични али несмртносни терористички напади на возила Унмика и Оебса у Приштини и Пећи, који могу да буду поновљени и трансформисани у смртоносне ради освете својих повређених или убијених чланова у уличним “демократским активностима”, могу се проширити на читавом Косметом. Албански терористи ће несумњиво покушати да застраше припаднике Унмика и Кфора тако што ће изводити терористичке снајперске нападе над пажљиво одабраним непосредним жртвама (полицјацима и војницима земаља које нису у стању да покрену снажан одговор на такве нападе). Могућности за планирање и извођење таквих напада су реалне, будући да ће своје чланове који су запослени као помоћно особље у Мисији ОУН (преводиоци, возачи, чувари) умешно и успешно користити за прикупљање обавештајних података о потенцијалним непосредним жртвама напада.

Чињеница да албански терористи располажу са довољном количином противавионских средстава за дејство по летицима на малој висини, реално је очекивати да ће sukcesивно нападати хеликоптере како би спречили маневарску моћ састава Мисије ОУН. Употребом минобацача и ракета земља-земља чији је домет од 5 до 15 километара, биће у стању да изводе оружане нападе на објекте и средства Унмика и Кфора са безбедне удаљености. Подразумева се, овакве своје нападе комбиноваће са активирањем експлозивних направа у близини или унутар објеката и средстава “модерног окупатора”.

Ради застрашивања “модерног окупатора” могу да посегну за отмичарско-киднаперском стратегијом и тактиком, за коју им није потребна нека посебна врста оружја.

Уместо закључка треба истаћи да је мало вероватно да ће вође АНА мобилисати све своје “дивизије” и кренути у општи рат против Мисије ОУН на Космету. Мало је вероватно да ће се одлучити и на селективни тероризам, уколико им њихови инострани лобисти не дају “зелено светло” за обнову насиља. Уколико се ипак АНА одлучи да вишегодишњи тероризам против српских цивила прошири на припаднике “окупационе силе”, треба имати у виду да је снабдевеност потребним врстама наоружања. Међутим, мало је вероватно да ће било каквим терористичким нападима успети да принуди међународну заједницу на капитулацију, која би означила трајно дестабилизовање стања у региону. ■

Др Милан МИЈАЛКОВСКИ

ЗАЛИХЕ

Албански екстремисти са Косова су још 1997. године, приликом распада Војске Албаније, набавили око 120.000 комада пиштоља, пушака, пушкомитраљеза, ручних ракетних бацача, лаких минобацача, противавионских митраљеза, противтенковских мина, неколико милиона метака развог калибра, више стотина килограма експлозива и друге војне опреме.

ЛЕКАР ОТКРИВА СТРАТЕГИЈУ

Ставом да “један убијен војник Кфора сваког дана биће довољан да протерамо стране трупе из земље”, лекар Сали Битићи разоткрио је могућу стратегију албанских терориста против Мисије ОУН, чији наговештаји су недавно испољени у Приштини и Пећи.

НЕОТКРИВЕНИ ОТМИЧАРИ

Мисија ОУН за свог скоро осмогодишњег боравка на Космету није успела да идентификује ниједног починиоца отмице више од 1.000 српских цивила, што значи да нема никакав увид у терористичко-криминалне делатности на терену.

■ НАОРУЖАВАЊЕ

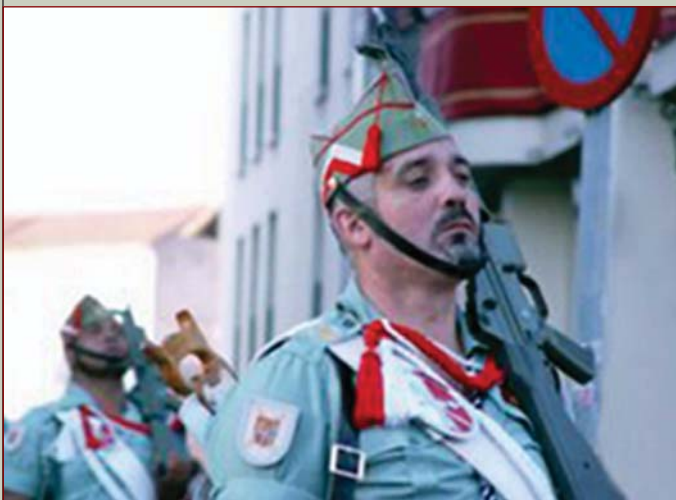
У међувремену, терористичка АНА набавила је нове количине и врсте наоружања, којима ће “успешно водити рат против модерног окупатора”. Арсенал за припаднике својих пројектованих дивизија (“Адем Јашари”, “Скендербег”, “Малесија” и “Чамерија”) вође АНА обогатиле су са неколико стотина снајперских пушака чији је домет око 1.500 метара, више десетина комада лаког противавионског оружја, ракетама земља-земља (вођа терористичке банде албанских верских екстремиста у селу Кондову недалеко од Ско-

ШПАНСКИ ЛЕГИОНАРИ

МЛАДОЖЕЊЕ СМРТИ

Елитна јединица оружаних снага Шпаније настала је окупљањем идеалиста, романтика и авантуриста из различитих крајева света, у предвечерје грађанског рата. Прошла је бројна ратничка искушења и данас представља један од најбољих борбених састава НАТО на Иберијском полуострву.

Шпанска Легија странаца, основана по угледу на француску војну формацију, постала је синоним за професионализам и бескомпромисно ратовање у најтежим околностима. Декретом краља Алфонса XIII, 28. јануара 1920, озваничено је постојање најелитније јединице шпанске армије.

Створићемо најбољу војну формацију, коју свет још није видео. Ратници из иностраних земаља идеално ће се уклопити у наш модел рада и схватања борбе. Част и храброст су две особине које имају сви наши војници. Тамо где нико не жели, тамо где нико не може, тамо где је смрт, биће Шпанска легија – поносно је изјавио тадашњи шпански министар одбране Хозе Виљалба приликом формирања јединице.

■ ФОРМИРАЊЕ ЈЕДИНИЦЕ

Идеја о стварању Легије странаца у Шпанији настала је скоро век раније, када је краљица Изабела затражила помоћ од француске владе током Првог карлист рата. Комшије су реаговале муњевито и на Иберијско полуострво послале више од четири хиљаде припадника своје најспособније јединице.

Француски борци су се искрцали у Таргону 17. августа 1835. године. Добро опремљени, спремни да се у сваком тренутку жртвују за саборце и јединицу, легионари су убрзо стекли симпатије домаћег становништва. Због тога и не чуди податак да су у тај састав, током трогодишњег ратовања, ступили бројни шпански доброволци. На крају рата, француска легија се, метафорички и практично, трансформисала у шпанску.

Од четири хиљаде бораца који су крочили на тло Ибериског полуострва, само пет стотина је дочекало мир. Остатак јединице чинили су Шпанци. Искуство које су стекли у борби – свакодневни сусрет са крвљу и смрћу, допринело је да се идеја легионарства,

безрезервног жртвовања за отаџбину, успешно развије и у шпанској војсци. Неколико истакнутих официра предложило је да се одмах оснује елитна специјална јединица. Њихова жеља преточена је у реалност тек почетком треће деценије двадесетог века.

Легија странаца Шпаније основана је у време када је краљ Алфонсо XIII започео коначни обрачун са побуњеницима у протекторату Шпански Мароко. Предвођени лукавим и суровим вођом Абд ел Кримом, Мароканци су се жестоко борили за ослобођење. Таква ситуација налагала је брзо деловање.

Разматрајући ко од генерала поседује довољну фанатичност, храброст, борбеност и веру за борбу против непријатеља, шпански суверен није имао дилему. За првог старешину изабрао је пешадијског генерала Хозе Миљана Астраја. Он није био само војник, већ рођени лидер, човек који је снажним харизмом привлачио људе. Осим што је имао беспрекорну биографију, био је и ексцентрик, па су га такве особине кандидовале за историјско место првог команданта шпанске Легије.

Генерал је прихватио понуђено место, захвалио се краљу и одмах започео са формирањем елитне јединице. Брзо и ефикасно, онако како је то обично чинио током војничке каријере, Миљан Астрај је 18 дана касније, тачније 20. септембра 1920. окупио прву групу војника-легионара. Тај датум је и званични рођендан Легије странаца Шпаније.

■ БЕЗРЕЗЕРВНО ЖРТВОВАЊЕ

Прва формација Легије састојала се од главног штаба и три батаљона, који су били стационирани на периферији градића Сеута, у кварту Куартел дел Реј. Током шпанског грађанског рата Легија је бројала 18 батаљона, тенковску јединицу и Специјалну операциону групу, која је била задужена да као претходница осматра и напада упоришта републиканаца. Генералисимус Франциско Франко, вођа фалангиста, био је један од оснивача Легије и њен други човек у командном ланцу. Убрзо по оснивању, борци те елитне јединице постали су славни због храбрости коју су показали у борби. Углед су стицали и на бојном пољу и у ритуалима који

Генерал Хозе Миљан Астрај, 86 година после оснивања јединице, и даље представља симбол Легије. Он је поставио темељ те војне формације, дефинисао њене принципе и војну доктрину. Као боем патриотизма. Астрај је остао упамћен по херојству. Рођен је у Мадриду 1879. године. Уместо студија психологије, како је то желела његова мајка, уписао је војну школу. Брзо је постао запажен на војној академији. Имао је најбоље оцене из осам предмета у историји те образовне установе, па је понео епитет најперспективнијег шпанског официра.

После кратког боравака у Француској, где је изучавао организацију и моделе рада Легије странаца, Астрај се вратио у Шпанију и преузео команду над пешадијским батаљоном у Валенсији. Етичке и вредносне судове формирао је на "Бушиду", спиритуалном коду самураја, који је написао професор Иназо Нитобе. Легионаре је свакодневно учио исправном понашању према непријатељу и начину на који треба да извршавају задатке. Зато шпанска Легија странаца никад није оптужена за злочина током ратних операција. Астрај, у чијем су се карактеру сусретали идеалистички и романтичарски модели војевања, остао је омиљени командант легионара.

су противницима *ледили крв у жилама*. Припадници Легије су добили надимак *Novios de la muerte – Младожење смрти*.

После гушења неколико мањих побуна на северу Африке, право борбено крштење Легија је имала у Мароку, у чувеном Рифском рату. Заједно са колонијалним трупама, чији су гарнизони били стационирани у Мароку, Легија је формирала Шпанску афричку армију. Тај састав имао је водећу улогу у грађанском рату. Предвођене генералом Хуаном Хагуеом, у борби против републиканаца, јединице у Африци су значајну предност дале Франковим националистима.

Иако омиљен код војника због херојског понашања и чврстих принципа, генерал Миљан Астрај је 13. новембра 1922. напустио водеће место Легије. Био је и остао легенда шпанске војске. У биткама је изгубио ша-

ку и око, а због шест рана тешко је покретао и десну ногу. О повредама на бојном пољу није волео да прича, али су његови саборци тврдили да на телу има 31 рану. Наследио га је генерал Рафаел де Валенцуела. Он је погинуо током акције пробијања обруча Тизи Ази у Мароку. Потом је команду над шпанском Легијом странаца преузео генерал Франко. Храбар као и његови претходници, он је међу борцима специјалне јединице развио још један квалитет – дисциплину.

Сукоб у покрајини Риф, у Мароку, био је главни спољнополитички проблем Шпаније, у трећој декади двадесетог века. Седмогодишњи рат, који је започео 1919. године, прекинут је здруженом акцијом шпанске и француске легије странаца, које су немилосрдно потукле побуњенике.

Легија је, затим, мировала до 1934. године. Њене јединице биле су смештене на северу Африке, те мањим гарнизонима у Алмерији и Сеути. У предвечерје шпанског грађанског рата, легионари су учествовали у гушењу побуне радника рударског басена у Астурији. Земља је била на ивици сукоба, а генерал Франко ве што је користио Легију у борбама са комунистима и анархистима. Кад је пропала побуна уједињених левичара у Барселони и ухапшен истакнути револуционар и књижевник Мануел Асања, било је

Легија на положају 1921. године

јасно на чију страну ће се одредити већина легионара.

Током сукоба, на читавој територији Шпаније, министар војске овластио је генерала Франка да руководи операцијама за сузбијање немира. Део снага Легије напустио је север Африке, а припадници јединице искрцали су се у Барселони и Овиједу. Већина легионара остала је лојална Франку и покрету "За Шпанију". После победе уједињених левичара и синдиката на изборима 1936. године, шпански грађански рат био је неминован.

Заклети републиканац и националиста, генерал Мол, искористио је убиство десничарског лидера Калва Сотела и организовао дефиле својих присталица, које су махом припадале различитим фашистичким фракцијама. Иако је био протеран на Канарска Острва, генерал Франко је пратио дешавања на Иберијском полуострву. Политичари су вешто манипулисали осећањима легионара, убеђујући их да судбина Шпаније зависи од њих. У јулу 1936. године дошло је до побуне припадника Легије у Мароку.

У шпанском грађанском рату Легија је учествовала у свим већим биткама. Најпознатији обрачун републиканаца и фалангиста догодио се 1936. код Бадахоса. Легија је претрпела значајне губитке – пети и девети батаљони су десетковани, док је из строја избачено око 1.500 бораца. Ни завршне ратне операције, посебно битка за Мадрид, нису прошле без легионара. Уз помоћ италијанских јединица, које је генералу Франку упутио савезнички лидер Бенито Мусолини, Легија и фаланге су сломиле отпор републиканаца, на чијој страни се борила и интернационална бригада.

По завршетку рата, Легија странаца Шпаније није имала већа и тежа борбена искушења. Током педесетих и шездесетих година прошлог века легионари су ангажовани као снаге за заштиту у северној Африци. Кад су 1957. године Мароканци напали Инфи и Шпанску Сахару, Ле-

ДОКАЗ ЈУНАШТВА

Релативизација смрти, а често и њено глорификовање, створила је од легионара људе којима је губитак живота представљао оправдану жртву за отаџбину и, неретко, доказ јунаштва. Генерали Легије су борце предводили у јуришима, никада не остајући у позадини. Сам Астрај је у битке кретао са високо подигнутим мачем, гласно узвикујући *viva la muerte* – *живела смрт*.

гија је настојала да борбено заштити и очува интересе Републике. Остало је упамћено да су припадници специјалних јединица показали херојство у окршају код Едхере, јануара 1958. године, када су десетоструко јаче непријатељске снаге приморали да се повуку и предају оружје.

После смрти генерала Франка, 1975, и интензивних преговора шпанских и мароканских политичара, Легија је 1976. године напустила упоришта у Сахари. Мањи број легионара остао је у утврђењима у Сеути и Мелиљи. Када је Шпанија 1976. године постала чланица НАТОа, њена Легија странаца је учествовала у бројним операцијама очувања мира – у Босни и Хрватској, Анголи, Хаитију и Ел Салвадору, те Никарагви и Гватемали. Шпанска Легија странаца се трансформисала у Шпанску легију 1987. године и од тада у своје редове не прима иностране држављане.

Данас је Легија елитна формација шпанске армије, која има око 8.000 припадника. Организовани су у неколико батаљона. Понос Легије јесте јединица "Bandera de Operaciones Especiales de la Legion". Она броји око 500 специјалаца, распоређених у морнарички, арктичко-планински, падобрански, диверзантски, стрељачки и антитерористички вод. Осим центара у северној Африци, Легија има гарнизоне у Андалузији, Ронди и Алмерији. ■

Борис ЈАКИЋ

ДВЕ ГОДИНЕ ЕУФОР-а У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Према одлуци НАТОа о завршетку мисије СФОР, 2. децембра 2004, Европска унија (ЕУ) је у Босни и Херцеговини покренула операцију под називом ЕУФОР – Операција АЛТЕА. Реч је о војном доприносу стабилизацији и интеграцији Босне и Херцеговине у европску породицу демократских држава.

У саставу мисије ангажоване су јединице из 33 земље, од којих су 24 чланице Европске уније и 9 такозваних трећих земаља: Албаније, Аргентине, Чилеа, Канаде,

на муниције и преко 400.000 шаржера, 1.500 комада различитог оружја, око 6.000 ручних бомби, 3.200 мина и око 200 килограма експлозива. Контрола активности локалних тимова за деминирање и организовање предавања под називом “Едукација о опасностима од мина” у школама БиХ је још један вид доприноса ЕУФОР-ових трупа сигурнијој и стабилнијој ситуацији у БиХ.

У трећој години свог мандата ЕУФОР ће наставити са подршком властима БиХ и међународној заједници у њиховим напорима да се убрзају реформе и приближавање Босне и Херцеговине Европској унији. ЕУФОР тренутно броји око 6.500 припадника, а одобрен је почетак њиховог повлачења у четири етапе. У првој, до средине августа, било би повучено око 3.500 војника (два батаљона и подршка), а реализација осталих ће зависити од развоја догађаја и утицаја на стабилност региона. ■

Марока, Новог Зеланда, Норвешке, Швајцарске и Турске, а које заједно осигуравају неопходне капацитете за испуњење ЕУФОР-ових задатака.

Кључни циљеви мисије су превентивно деловање и осигуравање услова за континуирано спровођење Дејтонског/Париског споразума (Општи оквирни мировни споразум у БиХ), допринос сигурном и стабилном окружењу у БиХ и испуњавање задатака из Плана мисије Високог представника за БиХ и Процеса стабилизације и придруживања. Снаге ЕУ уједно пружају подршку Међународном кривичном суду за бившу Југославију (МКСЈ) и локалним властима, укључујући хапшење осумњичених за ратне злочине и стварање услова полицији у активностима на разбијању мреже организованог криминала. Кроз различите операције (Harvest, Spring Clean, Anti-Smuggling Operation, Anti-Dayton Operation, Операције подршке Државној граничној служби), ЕУФОР је пружио помоћ у откривању и спречавању активности организованог криминала и корупције.

Посебну важност у ЕУФОР-овом мандату има прикупљање нелегалног наоружања, муниције и експлозива од становништва. Ове операције су спровођене на принципу заснованом на анонимности, пријатељској и добровољној сарадњи грађана. Кључ успеха ових операција био је у добро спроведеним информативним кампањама локалних власти и Агенције за спровођење закона, а које су претходиле свакој операцији. У току тих операција прикупљено је приближно 60 то-

ОБУКА ЗА ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ

У Скопљу је од 26. фебруара до 2. марта ове године, у организацији Министарства одбране Републике Македоније, одржан тзв. Модул 2, Програма обуке за европску безбедносну и одбрамбену политику земаља у процесу стабилизације и асоцијације. На овом својерсном округлом столу расправљано је о питањима из оквира Европске безбедносне и одбрамбене политике, њених цивилних и војних капацитета за операције у домену кризног менаџмента, као и перспективе будуће цивилно-војне сарадње у борби против тероризма и реформама у војном сектору.

Програмом обуке, иницираном и покренутом од стране Аустрије, Немачке, Ма-

САСТАНАК МИНИСТАРА ОДБРАНЕ ЕУ У ВИСБАДЕНУ

Почетком марта у немачком граду Висбадену одржан је састанак министара одбране Европске уније (ЕУ) на коме су доминирале теме о спровођењу операција и цивилних мисија, војна сарадња ЕУ-УН, побољшање војних способности и војно-техничка сарадња чланица ЕУ у оквиру Европске одбрамбене агенције (EDA).

У спровођењу операција и цивилних мисија тежиште је било на даљој стабилизацији Западног Балкана, планираном смањењу војних снага ЕУ у Босни и Херцеговини, а разговарало се о планирању нове мисије на Косову (полиција и владавина права), која би имала ограничена извршна и корективна овлашћења, између осталог, по питању међуетничких и ратних злочина, корупције и организованог криминала.

Везано за војну сарадњу ЕУ-УН учесници састанка примарно су расправљали о искуствима ЕУ током недавно завршене операције у ДР Конгу. У разговорима о војним способностима главна пажња била је усмерена на Европску базу војне технологије и производње (European Defence Technological and Industrial Base – EDTIB) која би омогућила оружаним снагама земаља чланица ЕУ да добију потребну опрему по прихватљивим ценама. ■

ђарске и Словеније, обухваћени су кадрови из више институција које су, садржајима рада, повезане са Европском безбедносном и одбрамбеном политиком (министарства одбране, спољних и унутрашњих послова, одређених агенција и специјалних служби). Програм, замишљен као четири једнонедељна модула у току године, трајаће три године и као крајњи резултат имао би увођење институционалних кадрова из Македоније, Албаније, Србије, Црне Горе, Хрватске и Босне и Херцеговине у принципе Европске безбедности и одбрамбене политике као подршка овим земаљама у процесу њиховог интегрисања. ■

Фест 2007.

И НЕ САМО ЖИВОТ ДРУГИХ

Фест је увек, па и овај 35. пут, тако потребно суочавање са многим и различитим идејама, које сугестивношћу филма рађају бурне дијалоге и преиспитивања, после чега се, скоро по правилу, свако од нас помери бар за корак ка споља или унутра... У сваком случају, ка некој новој идеји, ставу или само доживљају.

Апокалипто

Гојине утваре

Писати постфестум филм о Фесту, када је Фестивал већ завршен, а дневни и специјализовани медији су већ обавестили јавност о његовом току, гостима, организацији, отварању и затварању – оставља као једину смислену варијанту причу о самим филмовима. Већина њих вас чека, или ће вас чекати у биоскопима, неки неће, а заслужују да буду поменути, али је свакако бар кратка критика понеког од њих једна од могућих сугестија за ваш избор. Дакле, ви бирате, а ово што следи су наши предлози.

АУТЕНТИЧНОСТ МЛАДОСТИ

На програму Феста ове године нашло се и седам домаћих филмова. Један од њих, *Клопка* Срдана Голубовића, отворио је Фестивал. Мора се признати да је већина нас, после каталожског увида у филмску причу помислила да је поставка у чијем је средишту болесно дете коме је потребна помоћ, шлагворт за куповину емоција на прву лопту. Таква животна ситуација ће у људима увек изазвати јака осећања, без обзира на квалитет приче. Међутим, то и јесте била једна од многих клопки које филм поставља. Голубовић је начинио много дубљи рез у ткиво транзицијом, корупцијом, криминалом и падом јасног система вредности видљиво угроженог друштва. Ми који живимо то исто време, вероватно вишесложније читамо причу, мада ће она комуницирати и са публиком која не дели наше искуство. Након одгледаног филма остаје лични доживљај који је тежак, мучан, а та основна боја као да не посустаје нити у једном кадру. Филм се некако гледа желуцем, или га бар ми тако гледамо. И својим другим играним филмом, први је био *Алсолутних сто* из 2001. године, Срдан Голубовић не бежи у допадљиву забаву, већ се хвата у коштац са истинским проблемима наше свакодневице од којих гради филмску причу. На тој ангажованости свакако му треба одати признање.

Иако је *Мала мис саншајн* дебитантски филм Џонатана Дејтона и Валери Фарис, иначе је првенаца на Фестивалу било прилично и већина је са собом носила ону фину и садржајну свежину, то се, осим по поменутој свежини, ни по чему другом није примећивало. Без трунке размишљања и недоумице да ли бисмо препоруком овог или оног филма наше читаоце увели и тешку проблематику, којој се можда не би радо изложили, овај филм препоручујемо свима. Он и јесте тако направљен да га заједно могу гледати различите генерације, а да свака у њему пронађе прави ниво дешавања за себе. Филмове какав је *Мала мис саншајн* је иначе најтеже направити. Тај духовит, али паметан филм о обичним људима у прилично уобичајним ситуацијама знатно је теже поставити него неку трагедију, на пример, која се креће у очекиваној скали и само јој се на основну боју додају нијансе. Филм је и такозвана критика изнутра америчког начина живота, и то из његове основне ћелије – породице. После дуже времена овај филм је повод да заједно са својом децом одете у биоскоп. Уживајте.

ТРЕЋЕ ЧИТАЊЕ ИСТОРИЈЕ

Филм Милоша Формана *Гојине утваре* прати живот познатог шпанског сликара. У његовој позадини су инквизиција, рат, Наполеонова освајања, и све се то вишезначно прелама на живот сликара, али и његових модела.

Марија Антоанета Софије Кополе је млада на француском двору помало изгубљена девојка. Филм изгледа као да је снимљен изнутра, као да се одвија у њеном даху. Прате га одличан костим и необична музика која као да даје ритам дисању младе краљице.

Краљица Стивена Фрирса и одлична Хелен Мирен третирају новију историју Британије. Однос двора на вест о смрти принцезе Дајане је окосница приче. Филм је урађен чисто, скоро документаристички, редитељски прецизно. Хелен Мирен, за коју смо током Фестивала сазнали да је руског порекла, а недавно је добила Оскара за ту улогу, износи причу о енглеској етикецији самоуверено и бриљантно. Када се круг приче која је занимљива и гледљива затвори, остаје њена јасна апологетска потка. Јер све се

на крају сажима, и традиција енглеске монархије и савременост коју је Дајана носила, а премијер Тони Блер покушава да је изнесе – у стабилан и оправдан поредак. Дакле, живела Енглеска, таква каква јесте.

Новију историју третира још један филм, чији је главни протагониста такође понео Оскара. *Последњи краљ Шкотске* Кевина Мекдоналда је снажан, ангажовани филм, који на светло дана износи своје виђење о једном од најсуровијих владара нашег времена – Иди Амину.

“Тешко је поверовати да један глумац који је постао препознатљив по својој нежности може да игра оваквог монструма. Међутим, трансформација је скоро невидљива” – чуло се на Би-Би-Сију о глуми Фореста Витакера. Међутим, осим глумачке бравуре, где свакако треба убројити и глуму младог Џејмса Мекејвоја, шкотског лекара који се у тренутку доласка Амина на власт налази у мировној мисији у Уганди, филм треба погледати и због занимљивог размишљања о томе како у тренутку доласка на власт многи будући диктатори својом харизмом, уколико је имају, успевају да заварују масе, али и појединце који када се једном нађу у тој орбити, и после отрежњења не могу лако из ње да изађу.

Алокалипто Мела Гибсона третира могућу историју Маја уз неоправдану количину експлицитног насиља која омета гледање филма. И у његовом претходном филму *Страдање Исусово* остао је утисак о превеликој количини приказаног насиља која је могла бити правдана жртвовањем, али је у оба случаја утисак да филм као уметност нуди много суптилније начине да се исприча прича.

Сви поменути филмови обрађују теме из ближе и даље историје. Та чињеница и поменута сугестивност филма као медија једноставно траже додатно разматрање, које води закључку да је уметност, у ствари, треће читање историје. Прво, хтели ми то или не, пишу победници. Друго рedefинишу време и наука, онолико колико је то могуће, зависно од очуваности извора. Треће очигледно нуди уметност која се историјом бави. И то треће читање, веома доступно, раширено, лако сварљиво генерацијама које, ипак, лакше конзумирају инстант-варијанту, остаје најчешће у свести многих као једини увид у прошлост. Да ли је Гоја био човек осетљив за проблеме других, његова биографија не нуди лак закључак о тој теми, да ли је Марија Антоанета рекла да њен народ једе колаче, ако већ нема хлеба, или не – питања су која могу да муче историју, али не и уметност. Уметност подрозумева приличну слободу да се тема која се третира прикаже субјективно, онако како је писци и редитељи виде. Опет, та слобода је она посебна, за коју је немогуће тражити и реципроцитет у одговорности. Сећамо се разговора са Никитом Михалковим који је рекао да, уколико о Другом светском рату његова тринаестогодишња ћерка буде судила на основу филма “Спасаване редова Рајана”, то никако неће ваљати. И ту се прича поново враћа на појединца, на његов доживљај али и изборе.

НЕМАЧКО ПУТОВАЊЕ

Како су одлуке жирија фестивала увек посебна сугестија за избор филмова које ћете погледати, овогодишња генерална препорука је – немачки филм.

Жири филмских критичара, чланова *Yu-Fipresci*, у саставу Милан Влајић (председник), Зоран Ђорђевић и Владимир Џудовић, прегледао је филмове у свим расположивим програмима Феста 2007. и донео одлуку да Награду *Yu-Fipresci*а додели немачком филму “Живот других” (*The Lives of Others, Das Leben den Anderen*) аутора Флоријана Хенкела фон Донерсмарка, у којем се на изванредно убедљив и потресан начин осветљава како у тоталитарним временима, која најчешће још нису за нама, надзор над људским животима добија суперорвеловске учинке.

Наглашено је и изванредно присуство низа нових немачких аутора на Фесту, али и чињеница да се у најужем избору за награду нашао још један немачки филм “Слободна воља” (*The Free Will, Der Freie Wille*) аутора Матијаса Гласнера.

Жири програма “Европа ван Европе”, у саставу: Дубравка Лакић, филмски критичар дневног листа *Политика*, Павел

Марија Антоанета

Последњи краљ Шкотске

Краљица

Павликовски, филмски редитељ из Велике Британије, и Majnolf Cuihorst, уредник филмског програма ЗДФ-а и Артеа, одлучио је да награди филм “Да би доспео у рај, прво умри!”, Џамшеда Усмонова, за оригиналност у изградњи ликова и заводљив наступ, као и за причу која нас води на непредвидиво, али сасвим убедљиво путовање.

Жири Удружења филмских новинара и критичара Београда одлучио је да награда “Небојша Ђукелић” за 2007. буде додељена програму *Немачко путовање*. Узимајући у обзир све остале програме и филмове приказане на Фесту, жири је закључио да се програм немачких филмова одликује уједначеним квалитетом. Оригиналан и широк избор тема, од доброг сценарија и режије, преко кастинга који потврђују награде на фестивалима, обједињује одлична продукција што ову кинематографију враћа у сам европски врх. ■

Драгана МАРКОВИЋ

РУСКИ ФИЛМ ОСТРВО

ГРЕХ И
ПОКАЈАЊЕ

Недавно је у Центру за науку и културу Руске федерације – Руском дому у Београду, приказан нови филм Павла Лунгина "Острво" (110 минута), у продукцији Телеканала "Русија", Студија Павла Лунгина и дистрибуцији Вокс-видео из Москве

Ово је, свакако, један од најбољих филмова руске кинематографије из 2006. године. Званично је затворио престижни Венецијански фестивал (традиционално успешан за руски филм), победник је фестивала "Московска премијера" 2006. и добитник шест награда "Златни Орел" почетком 2007. године, а његов успех у свету тек се очекује. Добро га је прихватила и оценила Руска православна црква, а екипу филма је примио и дело благословио Патријарх московски и целе Русије Алексјеј Други.

Сала Руског дома у Београду била је дупке пуна заљубљеника у филм, студената, словенофила, свештеника, интелектуалаца – младих и старијих... "Острво" је најавио млади свештеник Московске патријаршије, говорећи и томе како су га примили руска публика и критика. Руси, иначе, имају добар обичај да филмове и друга уметничка остварења најаве и саопште најважније податке о ауторима и продукционом контексту. То су веома корисне информације за поимање и сагледавање дела и разумевање културе и средине из које оно потиче. А ово дело – филм "Острво" потиче из једне од најзначајнијих култура и кинематографија – руске.

ПОВРАТАК

Посрнула у време перестројке и транзиције са мноштвом комерцијалних, тривијалних и лоших западних копија, некада моћна совјетска кинематографија, сада се уздиже нудећи нови руски филм.

Као што су у совјетско време, усред доминације идеологије, руску уметност, традицију и духовност на филму сачували великани попут Ејзенштајна, Калатозова, Тарковског, Парацанова, Климова, Панфилова, тако су смутна времена перестројке и транзиције осветлили Михалков, Сокуров, Бодров...

Почетак овог века и миленијума обележило је неколико изузетних руских синеаста. Међу њима је, свакако, млади Андреј Звјагинцев са филмом "Повратак" – добитник "Златног лава" на фестивалу у Венецији 2003. године. Филм "Повратак" је снажна метафора дубоке рефлексивности, запитаности и мистерије. Мисао и филозофија на филму, ма колико то изгледало необично.

Друго велико филмско дело је "Руски ковчег" – Александра Сокурова из 2002. То је снажно уметничко остварење инспирисано руском културом и традицијом, а необично и посебно и по томе што је снимљено у музеју Ермитаж – и у једном једином кадру...

Посебно место и заслуге припадају великом синеасти – глумцу и редитељу Никити Михалкову и његовим филмовима попут "Сибирског берберина".

Њима се придружује Павле Лунгин са поменути "Острвом" из 2006. – причом о греху и покајању. И стварно и метафорично, човек је у том филму острво греха, покајања и наде. Мали, обичан човек, који стицајем околности разрешава своју унутрашњу драму

и свој лични грех, постаје општи и универзални пример и метафора. У драматуршком смислу прича је заокружена.

Време Великог отаџбинског рата – 1942. година. Обале северног мора. Немци заробљавају двојицу Руса. Приморавају млађег да пуца у свог друга у замену за сопствени живот. Из очаја и слабости он ће то и учинити ... Пуцаће... Немци минирају објекте и одлазе.

Младића који је пуцао проналазе монаси из оближњег манастира. Од тада, он ће постати усамљени, грешни, и помало јуродиви пустињак, аскета и испосник – отац Анатолиј.

МОЛИТВА

Прича се преноси и наставља године 1974. Све време отац Анатолиј проводи у раду, молитви и покајању. Свакодневно одлази на мало пусто острво и непрестано се моли за спас своје душе. То њега највише мучи. Како ће са толиким грехом пред лице Творца. У монашку заједницу, ни после толико година, не може и не жели да се уклопи. На разне начине је игнорише, а исповеда се и моли на свој особен начин. Његов начин и облик религиозности је пустињачки, аскетски, келијски – личан и особен. Али дубоко је истински, људски и искрен. Искрени су и његов живот, покајање, вера, нада и жеља да помогне другима. На тај начин он се приближава и постаје део руске традиције коју су оличавали

необични свети људи познати као старци. Свети старци били су необични духовници, подвижници и пустињаци, понекад сасвим једноставни, а понекад и јуродиви људи.

Отац Анатолиј постаје старец, а да тога и није свестан. Помаже и лечи болесне и невољне на све могуће начине, а најчешће и највише молитвама. На томе му завиде остали монаси, па и сам игуман.

То је филм стања свести и духа, пре свега, а мање догађаја, акције, збивања... Градећи лик оца Анатолија (Петар Мамонов), редитељ

Павле Лунгин је дотакао суштину душе, духа и традиције руског народа. То је човек и народ богоискатељни. Онај који тражи и покушава да нађе Бога у себи. О богоискатељима су писали велики руски умови – писци и филозофи, а посебно Достојевски, Соловјов и Берђајев. Оличење тог богочовека је отац Анатолиј – бедни и грешни старец који помаже свима, само себи не може. Али Бог је милостив...

Једнога дана, појавиће се на острву, које је на крају света, руски адмирал са својом ментално оболелом ћерком. Отац Анатолиј помоћи ће болесној жени својом дугом, упорном и искреном молитвом на свом острву.

Драматуршки, судбински и људски круг се затвара, а и сам живот се завршава.

Отац Анатолиј у лику адмирала препознаје свог ратног друга, у кога је пуцао далеке 1942. године. Али све је већ давно опрштено...

Грех, бескрајно дуга и искрена молитва, покајање и праштање.

Идеалан оквир за људску драму, за место човека у њој и Бога изнад свега.

Помирен са свим и сваким, отац Анатолиј најављује своју смрт. Монаси му доносе прост дрвени сандук, и када склопи очи, пребацију га чамцем на острво.

То мало усамљено острво оца Анатолија је само његово. Али и сваки човек је острво, и прича само за себе и о себи. ■

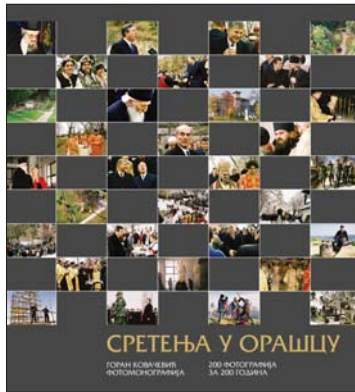
Милун ВУЧИНИЋ

ФОТОМОНОГРАФИЈА СРЕТЕЊА У ОРАШЦУ

СВЕГОВОРЕЋЕ СЛИКЕ

Поводом Дана државности Србије Фонд Први српски устанак свечано је промовисао фотомонографију *Сретења у Орашцу*, аутора Горана Ковачевића

Та луксузно опремљена књига је од непроцењиве историјске, документарне и културне вредности – чуло се на промоцији. Аутор је пуних 17 година предано радио и својим објективом бележио све активности које су пратиле припрему и реализацију обележавања два века од подизања Првог српског устанка у Орашцу.

Деценијама пре тога у Орашцу се на Сретење

Господње окупљао само народ тог дела Шумадије, да би одао пошту Карађорђу и његовим храбрим устаницима. Аутор је у монографији, која има 236 страница, објавио 200 ексклузивних фотографија. Уз одабране текстове и слику зналачки је склопио мозаик најважнијих збивања и личности које су присуствовале обележавању тог за српску историју значајног датума. Књига представља извандредну документарну грађу о развоју свести и исказивању потребе да се обележава вероватно најзначајнији датум у историји модерне српске државе.

Горан Ковачевић је у фотомонографији овековечио и тренутке првог присуства обележавању Сретења многих значајнијих личности Србије: патријарха Павла, принца Томислава, престолонаследника Александра, покојног премијера Зорана Ђинђића, председника Владе Србије др Војислава Коштунице и на десетине других државника, политичара и посленика културног и јавног живота, али и представника војног и дипломатског кора.

Значајно место у монографији припало је и припадницима Војске Србије: инжењерцима који су месецима радили на уређењу Спомен-комплекса Први српски устанак у Орашцу, војницима гардистима, али и посетама највиших војних руководилаца, адмирала и генерала, те посети министра одбране Зорана Станковића. ■

Бора ЊЕГОВАН

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ И ИЗРЕКЕ

ИСКУСТВО И НАСЛЕЂЕ

Недавно објављена књига нуди читаоцу око седам хиљада пословица и изрека Вука Стефановића Карацића и више од девет хиљада народних умотворина, до сада незабележених, које је успео да прикупи др Радул Д. Марковић, али није дочекао њено објављивање

Марљиви посленик и признати истраживач српског народног стваралаштва, неуморни трагалац за лепотом усмене речи, др Радул Марковић сакупио је и теоретски растумачио, за више деценија теренског рада, око десет хиљада нових народних пословица – каже у рецензији књиге "Српске народне пословице и изреке" др Миливој Родић. То је огроман корпус усмених народних умотворина, вечитог народног мудрословља, које нам је отргало од заборавља. Посебно је

значајно што је марљиви сакупљач уочио да у српском народу још живе народне пословице које претходни записивачи нису записали, па их је он годинама бележио и проучавао са свих могућих аспеката: социолошког, друштвено-историјског, антрополошког, филозофског и фолклористичког.

У Напоменама приређивача у вези са сакупљањем народних пословица, аутор Радул Марковић каже да су супруга и он 47 година бележили и сакупљали пословице и изреке:

– За то време успели смо да сакупимо више од осам хиљада нових и незабележених пословица које су у честој употреби на теренима бивше Југославије, тако да рукопис обухвата око 17.000 забележених пословица и изрека. Свој рад започели смо далеке 1952, бележили смо их све до 1999 (и даље ћемо их записивати). Изворно су забележене, онако како се користе и изговарају у свим облицима људског комуницирања. Неке смо узели из литературе, штампе, књижевних дела и слично. У свим областима народне пословице записане су у изворном облику, на екавском, икавском и ијекавском говору.

Доктор Радул Марковић преминуо је у Београду 2004. године. ■

Ненад С. МИЛЕНКОВИЋ

КУЛТУРОСКОП

ПРОГРАМ ЦЕНТРАЛНОГ ДОМА ВС

КЊИЖЕВНИ ПРОГРАМИ

15. март – Универзална сала у 12 сати

Промоција књиге

МЕМОАРИ ПУКОВНИКА ПАВЛА
БЛАЖАРИЋА

учесника балканских и Првог светског рата

20. март – Велика сала у 18 сати

Промоција књиге

СЈАЈ ГУСАЛА

аутор Мирко Добричанин

29. март – Универзална сала у 18 сати

Промоција књиге

ПЉЕВАЉСКИ КРАЈ

географска проучавања

аутор проф. др Слободан Мишовић

ИЗЛОЖБЕ

ВЕЛИКА ГАЛЕРИЈА

29. март – у 19 сати

отварање самосталне изложбе слика

академског сликара

МИРОСЛАВА ЖИВКОВИЋА, Ниш

Изложба траје до 15. априла

МАЛА ГАЛЕРИЈА

27. март – у 18 сати

отварање самосталне изложбе слика

члана Ликовне групе Централног дома

БРАНКА ОГАЧИЋА, Београд

Изложба траје до 8. априла

ТОПЛИЧКИ УСТАНАК 1917. ГОДИНЕ (2)

Пише:
Др Предраг
ПЕЈЧИЋ

СТВАРАЊЕ КОМИТСКЕ ДРЖАВЕ

Устаничка држава, коју је предводио војвода Коста Војиновић, заузимала је територију од око 10.000 квадратних километара и имала је границу дугу око 240 километара. Њу су браниле устаничке снаге од 12.782 пешака и 364 коњаника, односно пет четничких одреда. Насупрот њима налазиле су се јаке непријатељске снаге – две бугарске дивизије, са 28 топова и 22 митраљеза, и група авијације од пет авиона, са већим бројем комитских чета, по једна немачка и аустроугарска дивизија, са значајним арнаутским трупима.

Прва иницијатива за отпочињање борбених дејстава везана је за 21. и 22. фебруар 1917, на састанку око 300 наоружаних четника у Обилићу, у малом пусторечком селу. Међутим, с обзиром на инструкције добијене од пуковника Калафатовића, шефа Обавештајног одсека Врховне команде у Солуну, Коста Пећанац није био за дизање устанка. Дан касније, присталице устанка, са Костом Војиновићем на челу, захтевале су од војводе Пећанца да објави почетак борбе против Бугара и напад ради ослобађања места у том делу јужне Србије. Одлука о нападу на поједина места донета је неколико дана касније, у селу Пасјачи у Топлици, 25. фебруара, али Пећанац није био ни за те нападе.

У то време бугарска војска спроводила је неуспелу мобилизацију у Србији, а како су Бугари запретили и интернацијом, Војиновић је сматрао, пошто је добијао вести да се и у другим крајевима формирају чете, да је то згодан момент да отпочне оружану борбу.

■ БОРБЕ ЗА ПРОКУПЉЕ

Прва борба устаника вођена је за Бојник, 24. фебруара 1917, а 30 четника из Јабланичког комитског одреда предводили су војвода Миленко Влаховић и свештеник Димитрије Димитријевић, међу сељацима знан као Поп Мита Комита. У тој борби погинуло је 20 бугарских војника, двојица су заробљена, док су остали побегли.

Борбе за Житни Поток вођене су, од 27. фебруара, три дана. Бугарски војници су били изненађени и трпећи губитке побегли су ка Лесковцу. Лебане је ослобођено 28. фебруара, после четири дана јаке борбе коју су водиле три чете Јабланичког комитског одреда. У борбама за ослобођење Куршумлије против јаког бугарског жандармеријског одреда, у коме су били и плаћеници Арнаути, у помоћ Одреду је дошла једна мања устаничка чета и наоружани мештани. Нападом је командовао Раде Влаховић са четири чете, јачине 80 четника. Али Арнаути су одбили да се предају, па је Коста Војиновић, чим је стигао на поприште боја са својим одредом, преузео командовање. После тешке борбе Војиновић је успео да уђе у Куршумлију и да обавести Косту Пећанца да је савладан отпор непријатеља у коме је погинуло 120 бугарских војника и официра и 30 Арнаута, док су 92 заро-

бљена. После сјајних успеха Војиновић је позвао народ на општи устанак и 2. марта послао гласнике у народ.

Устаничке чете су, под командом капетана Милинка Влаховића, још 27. фебруара водиле жестоку борбу са већим патролним јединицама бугарске војске, које је из Ниша ка Житном Потоку упутио генерал-мајор Кутинчев. У току жестоке борбе, код села Товрљана, у помоћ Влаховићу стигла је и једна чета из Централног комитског одреда војводе Пећанца. Али најжешће борбе вођене су за ослобођење Прокупља, којима су претходиле оштре свађе између Војиновића и Пећанца.

Наиме, у Прокупљу је постајао јак бугарски гарнизон, а одлука о нападу донета је ноћу 27/28. фебруара, на састанку прокупачких четовођа са неколико официра. Претходили су и зборови по околним селима и народ се јасно определио да жели да се бори.

Напад је почео 2. марта у пет часова ујутро. Основицу снага чинио је већ нарастли Јастребарски комитски одред са седам чета. После двочасовне борбе Бугари су већ имали 12 погинулих и око 70 рањених војника. Према Прокупљу упутили су се и Војиновић и Пећанца, који је Јастребарској чети наредио да осигура правац према Нишу, одакле ће Бугари послати војне снаге у помоћ својима. Већ 3. марта Пећанца је са главнином снага кренуо ка Нишу.

После жестоке борбе, Војиновић је успео да савлада и последњи отпор окупатора у Прокупљу, заробивши 800 војника и запленивши велике количине оружја и хране, што је допринело да се вест о успеху брзо прошири у народу.

Борбе за Блаце отпочеле су 4. марта против јаког аустријског гарнизона, јачине пука, ескадрона коњице и артиљеријске батерије. Блаце су нападе чете из подјастребачког краја, чијих је 1.500 устаника било наоружано запленим пушкама, и још 800 сељака са мотикама и будацима. Упркос противљењу Пећанца, устаници су напали тај јак аустријски гарнизон, према коме је, као помоћ устаницима, кренуо Коста Војиновић. После тешких борби командант аустријског гарнизона извршио је продор из Блаца и, са делом преосталог људства, упутио се ка Крушевцу.

У време Топличког устанка ослобођен је сврљшки крај, чијим је општим нападом командовао Милан Дечански са Сокобањско-сврљшким одредом. После ослобађања Сокобање, уз велике борбе, у Сврљиг су устаници ушли без окршаја, пошто су знатне бугарске опсадне снаге већ 28. фебруара побегле у Ниш.

Устаничке борбе у лесковачком крају вођене су још крајем децембра 1916. године. Рачуна се да је у јабланичком крају била добро наоружана војска од око 2.500 устаника, које су предводили искусни српски официри и подофицири. Основицу снага чинили су Јабланички комитски одред, под командом Милинка Влаховића, Гајтански комитски одред Николе Баљића Миње и Крајински комитски одред Тошка Влаховића. Устаничке борбе у том крају вођене су од 24. фебруара до 14. марта 1917. године. Осим тога, било је још десетак сеоских чета које су ратовале у Пустој Реци, Доњој и Горњој Јабланици.

Почетак устанка у крушевачком крају, који је предводио Вучко Пантић, највише се осетио северно од Јастрепца и на Копаонику, а затим се проширио на крај између Јужне Мораве и Рибарске реке. Углавном, одјек Топличког устанка осетио се и у Ибарској долини, у моравичком, драгачевском и ариљском крају.

Ослобођено Лебане

■ ЧЕТНИЧКИ ОДРЕДИ

Историчари ће се, сигурно, и убудуће узалудно трудити да утврде кад је тачно и ко почео устанак. За сада је једино сигурно да су прве борбе избиле после 20. фебруара, а 28. фебруара 1917. године (а не 26. фебруара, као што се усталило у нашој литератури), када је Коста Војиновић у Куршумлији прогласио устанак, он се већ био распламсао. С друге стране, аустроугарска команда је сматрала да су устаници савладани 24. марта, те је наредног дана прогласила крај

својих операција. Оружане акције у Топличком устанку су, уз неке ограде, дакле, трајале од 23. фебруара до 25. марта, али се након јењавања, Устанак лагано гаси тек почетком новембра 1917. године.

У Топличком устанку деловали су следећи четнички одреди: Ибарско-копаонички комитски одред војводе Косте Војиновића, Јабланички комитски одред, под командом капетана прве класе Милинка Влаховића, Пиротски комитски одред, под командом професора Јована Радовића, и Крајински комитски одред, са командантом, иначе филозофом Тошком Влаховићем. У то време постојао је и Централни комитски одред војводе Косте Пећанца, али и више самосталних чета, међу којима и она банатских четника Милана Дечанског, затим четовођа Мике Моравца, Милоша Ђуровића, Тодора Митића Слишанчета, Јеротија Ђенадића, Растовничка чета Бошка Чупића, као и четовође Рада Влаховића, чете села Власова, Арбанашке, Широке Њиве и многа четничка одељења.

Коста Војиновић је свој четнички одред основао средином августа 1916. године у селу Лепосавићу на Ибру. Одред је имао заставу на којој је писало *Слобода или смрт*, затим штамбил, са додатком уз назив одреда. Прву борбу Војиновићеве четници водили су већ 23. септембра 1916. у близини села Бабице, када их је у зору опколила јака аустријска жандармеријска потера из Бруса. Пошто су насели лукавству, Војиновићев одред успео је да убије 30 Аустријанаца, док су се остали спасли бекством.

■ РАЗЛИЧИТИ КОНЦЕПТИ

У први месец дана од свог формирања Одред је водио неколико борби са Аустријанцима, а у једној од њих успео је да уништи комплетну аустријску потеру од 42 жандарма. Одред је оперисао на Копаонику и у Топлици, а био је врло активан и у прокупачком срезу. Војиновић је држао зборове народу и представљао је оличење народних идеала. Током децембра он је водио окршаје и са Бугарима,

али тих месеци, па и касније, њему је веома сметало издајничко и кукавичко понашање неких сељака, за које у свом дневнику 28. децембра 1916. Војиновић наводи:

“Извршио сам организацију у овоме крају са којом иде врло тешко јер се народ веома нападио, а и заборавио на Српство и на Бога. Неки, нажалост, Срби, маса њих, постали су аустријски шпијуни и оптужују поштене домаћине за оружје. Чак подмећу делове пушака под амбаре, па после доводе жандарме...”

Иначе, у *Дневнику* је Војиновић водио белешке о борбама са аустријским и бугарским потерама, Одреду, ситуацији на тере-

ну... Већ у то време Војиновићев одред нарастао је на подручју Топлица-Брус на око 150 четника, разбијених у групе од по 10–20 људи, док се он увек кретао са тридесетак четника. Средином јануара 1917. непријатељ је спровео акцију и његов обруч се све више стегао око Бруса. Како је Војиновић избегао заробљавање, бес непријатеља искалио са на 30 сељака, који су стрељани.

За разлику од њега, пре подизања устанка, војвода Пећанца је обилазио села и говорио народу “да буде миран, да слуша бугарске власти, да чека док српска војска буде близу, као и да четничка организација мора да остане апсолутно тајна”. Војиновић је, међутим, неке активности заједно организовао са Костом Пећанцем, као 15. јануара 1917, када је на Косово послао одељење четника да омете групу немачких војника. Тог дана Војиновић је послао и писмо бугарском окупационом команданту у Нишу, у коме наводи да Бугари, пљачкаши као и Арнаути, убијају поштене Србе, а највише учитеље и попове и врше заједно терор, да одводе људе у интернацију, а затим му скреће пажњу:

“Ми смо старе и искусне војводе и да само хоћемо, сутра би били у Нишу. Своје искуство стекли смо још у македонском ратовању... Стога вам предлажем... да уклоните пљачкаше и да их замените са редовном војском, и треће, да Шиптари, под вашим окриљем,

престану са пљачком и убијањем. Ако овако не урадите више се нећу уздржавати већ ћу убијати где ког кога вашег жандарма ухватим, војника и службеника, па и вас у Нишу нећу оставити на миру”.

■ СУКОБ ВОЈВОДА

Формирање Јабланичког комитског одреда везано је и за долазак групе људи из Црне Горе средином октобра 1916, у којој је било интелектуалаца и ранијих официра црногорске војске. Средином јануара 1917, као командант Одрета, капетан прве класе бивше црногорске војске Милинко Влаховић налазио се у Горњој Јабланици, одакле шаље извештај:

“Ствари иду тако да се боље пожелети не може. Организација потпуно извршена, сваки је на свом месту. Оружја и муниције доста... Четника имам сувише и просто не знам шта ћу са њима. Сваки дан их растурам у патроле, а они се множе све више...” Влаховић, такође, јавља да је покушао да успостави везу и са Шиптарима, но, они су више били наклоњени окупатору, под чијом су заштитом пљачкали и убијали Србе.

Коста Пећанац је покушао да формирањем Централног комитета створи једно тело, које ће чинити најмање пет главних устаничких вођа, али током Топличког устанка комитет није функционисао. У документима се нигде не спомиње колико је одиста четника имао Пећанчев Централни комитет. Неки историчари сматрају да је он имао само штаб и групу четника, која је водила бригу о његовој безбедности и које је користио као гласнике.

Између Косте Војновића и Косте Пећанца постојао је од самог почетка веома сложен однос, проистекао из опасног супарништва, мада Војновић, углавном, није признавао Пећанчево старешинство.

“Војновић је био вођа који је природно израстао из покрета, Пећанац је постао вођа по овлашћењима и ауторитету које је добио од Врховне команде... Војновић је био млад човек, и у догађајима које описујемо, исказао се као страстан, чак плаховит; готово двадесет година старији Пећанац је био човек у зрелој снази, а у догађајима се показао предострожан и смишљен. Први је постао војник у ратовима, и није био навикнут на дисциплину; други је био ратник по професији. Први је борбу тражио и није питао за цену, а кад се нашао у борби тукао се колико вешто и одлучно, толико храбро и нештидимце; други је гледао да у борбу не улази без потребе или без нарочитог циља, а кад се одлучио да нападне, то је чинио вешто и одлучно. Војновић није имао наређење које га обавезује и јасну одговорност пред државним ауторитетима, док је Пећанац управо имао такво наређење и такву обавезу. Пећанац је временом почео да позива Војновића на одговорност; осећајући се као стварни вођа покрета, Војновић се није много обазирао на Пећанца и радио је по своме. Предности су биле на страни Војновића. Он је био као човек привлачнији, интелигентнији и одлучнији, био је у складу са расположењима која су преовладала на самом тлу, а пред очима је имао идеал и ништа друго. Суочен са таквим супарником, Пећанац није могао бити стварни вођа, па није могао ни да сходно добијеном наређењу држи покрет у уским границама”.

Било како било, устаничке борбе су почеле пре него што су војводе и четовође донеле одлуку о његовом дизању. После првих и веома важних успеха, дошло је до осипања устанка и до непријатељеве одлучне контраофанзиве.

Најбољу оцену о Војновићу и о том периоду устанка дао је Артур Ерхард: “Капетану Војновићу, са још неколико мањих чета, успе-

ло је да се још целе 1917. задржи у пределима окупираним од Аустријанаца. Највише се борио нападајући. Захваљујући својој одважности увек се пробијао, па и онда када је појачани ловачки пук под руководством пуковника Клема, у јулу 1917, темељито прочешљао побуњеничке крајеве у виду хајке и том приликом опколио и уништио чете капетана Пећанца. Тек децембра 1917. пао је Војновић и тиме је четнички рат готово потпуно замро”.

За угушење устанка непријатељ је саставио обиман план, који је, у основи, имао две окоснице: довлачење нових трупа са солунског, италијанског и румунског фронта, што је подразумевало коњичке, артиљеријске и авијацијске снаге и, друго, придобијање Арнаута дуж целе старе српско-турске границе из предбалканских ратова, а које ће нападати српску страну, уз дозвољену пљачку, силовања и убијања. Уосталом, окупатор је много рачунао на помоћ Арнаута, пошто су четници и њихов најборбенији део били у планинским пределима и близу те старе границе.

Оперативни план непријатеља био је усмерен на најважније тачке, правце и центре Комитске државе, али се и ту јавила нетрпељивост између два командовања: аустријског и бугарског. Иако су се две окупаторске области додиривале на Комитској држави и Аустријанци планирали да 11. марта 1917. започну напад од Блаци ка Прокупљу, те да свим немачким и аустријским снагама командује немачки генерал Фон Кране, Бугари су се томе оштро одупрели. Зато су они и отпочели да спроводе свој план, који је предвиђао напад устаника из правца Ниша, Лесковца и Приштине, снагама једне дивизије

Реткоцерска устаничка чета Боице Ивовића

доведене са Солунског фронта и са делом снага још једне дивизије стационираним у тим местима. Али и Аустријанци су ангажовали једну дивизију, која је била распоређена у Брусу, Крушевцу и Чачку.

■ СЛОМ ТОПЛИЧКОГ УСТАНКА

Четничке снаге су у брдско-планинским подручјима биле снажне и неухватљиве за непријатеља. Међутим, силазећи у долине Топлице, Јужне Мораве и Јабланице, оне су изгубиле оштрицу напада, с обзиром на то да је то, наспрот регуларној, биле герилска војска.

Наступајући из свих правца, окупатор је поново улазио у ослобођена места. У Прокупље је бугарска војска ушла 1. марта, а четничке снаге су се, са војводом Војновићем, повукле на Копаоник и Јастребац, док је Пећанац, који је распустио устанике, како је сам известио Врховну команду, био у Албанији.

Бугарске снаге успеле су да разбију устаничке снаге на фронту на Морави и у осталим крајевима, а око Сокобање и Сврљига долази до расула. Сва села између Алексинца и Јастрепца била су спаљена, а фронт на улазу у Јанкову клисуру још 9. марта разбиле су аустријске и немачке снаге. Најтеже борбе водиле су се у Јабланици, али је и непријатељ, упркос томе што су се чете растуруле пред бројно јачом снагом, трпео губитке.

Иако су оружана дејства, према званичним аустроугарским оценама, престала 25. марта, борбене акције, истина веома малог интензитета, настављене су и даље. Тек у периоду јул–октобар 1917. устанак се лагано гаси. Непријатељ тада предузима конкретне мере да се читав терен прочешља, провери становништво, пронађу устаници и открију јатаци. Војводе и четовође гину у борбама са јачим непријатељем, а на скупу одржаном 8. новембра 1917. Пећанац је и званично распустио покрет и са једним четником пребацио се у село Ломницу у Расинском срезу. Милинко Влаховић, два брата Радовића и још неколицина вратили су се у Црну Гору. ■

Фотографије из монографије
“Устанак у Топлици и Јабланици 1917”
(Наставак у следећем броју)

ДОГОДИЛО СЕ...

16. март 1953.

Почела петодневна посета Јосипа Броза Великој Британији која је оцењена као југословенски спољнополитички тријумф. Први пут од завршетка Другог светског рата у Велику Британију је стигао лидер једне комунистичке државе коме су указане највише државне и политичке почести. Тито је тада добио чврсте гаранције Запада да ће Југославији, у случају напада Совјетског Савеза на њу, бити пружена пуна војна подршка.

17. март 1948.

У Бриселу потписан уговор (Бриселски пакт) између Француске, Велике Британије и земаља Бенелукса о десетогодишњем савезу против оружаних напада у Европи, о економској, социјалној и војној сарадњи.

18. март 1850.

Кнез Александар Карађорђевић одобрио Пројект устројења артиљеријске школе. Данас је 18. март Дан војног школства. Реорганизацијом Артиљеријске школе 1880. створена је Војна академија са Ножом и Вишом школом.

18. март 1945.

У Београду састављена влада Федеративне Демократске Републике Југославије.

18. март 1965.

Из космичког брода "васход-2" човек је први пут изашао у отворен космички простор. Био је то космонаут Алексеј Леонов, обучен у специјални скафандр који је био везан каблом за брод. Леонид је ван брода провео 12 минута и 9 секунди.

19. март 1920.

Амерички конгрес одбио да ратификује одлуке Версајског мировног уговора, потписаног 5. марта 1919, иако је амерички председник Вудро Вилсон био један од твораца тог уговора.

20. март 1913.

Код Скадра је погинуо наредник и пилот Михајло Петровић, који је постао прва жртва у српском војном ваздухопловству и један од првих пилота на свету који је погинуо у борбеним дејствима.

20. март 1944.

Женидба југословенског краља Петра Другог грчком принцемом Александром.

21. март 1919.

Удружене Социјалистичка и Комунистичка странка Мађарске проглашавају совјетску републику и формирају владу под председништвом Беле Хуна. Совјетска мађарска влада морала је да одступи 1. августа исте године, а нову владу је формирао адмирал Хорти.

22. март 1919.

Отворена је прва међународна линија ваздушног саобраћаја, која је повезивала Париз и Брисел. Летело се у преправљеним бомбардерима "голијат" који су имали 12 седишта.

24. март 1999.

Без сагласности Савета безбедности УН, у 20.00 часова снаге НАТО почеле су ваздушне ударе на СРЈ. Истог дана влада је прогласила ратно стање. Током 78 дана акције под називом "милосни анђео", у којој је учествовало 19 земаља, у СРЈ је погинуло око 2.000 људи, а више хиљада је рањено. Тешко је оштећена инфраструктура, војни и цивилни објекти, а укупна директна и индиректна штета процењена је од 50 до 100 милијарди долара.

26. март 1937.

Рим и Београд потписали су споразум о међусобној мирољубивој политици. Овим "Ускршњим пактом" Италија је гарантовала територи-

јални интегритет Југославије и обавезала се да ускрати подршку хрватским фашистима (усташама).

25. март 1941.

Краљевина Југославија је приступила Тројном пакту Немачке, Италије и Јапана. Протокол о приступању пакту у Бечу су потписали председник владе Драгиша Цветковић и министар иностраних послова Александар Цинцар Марковић.

25. март 1993.

Вишемесечни преговори о Босни и Херцеговини завршени су у Њујорку неуспехом. Мировни план Сајруса Венса и лорда Дејвида Овена потписали су босански Хрвати и муслимани, а лидер босанских Срба Радован Караџић одбио је да га потпише, сматрајући да су предложене мапе неприхватљиве за Србе.

25. март 1999.

Влада СРЈ прекинула је дипломатске односе са САД, Великом Британијом, Француском и Немачком због агресије НАТО на Југославију.

26. март 1893.

Рођен је италијански политичар Палмиро Тољати, један од оснивача Комунистичке партије Италије 1921. и њен генерални секретар од 1927. до 1964. Тољати је разрадио концепцију "италијанског пута у социјализам".

26. март 1999.

У ваздушном дуелу два југословенска МиГ-а 29 против 24 авиона Атлантског пакта, погинуо је пилот мајор Зоран Радосављевић, прва жртва међу нашим пилотима од почетка НАТО агресије на СРЈ. Његов колега мајор Небојша Николић је, пошто је лансирао пројектиле на непријатељске авионе, морао да искочи из кабине кад је његов авион погођен.

26. март 1913.

Падом Једрена окончане борбе које су вођене за тај град у Првом балканском рату.

27. март 1942.

Америчка штампа прогласила Дражу Михаиловића војсковођом године, заједно са америчким генералом Мак Артуром и совјетским маршалом Тимошенко.

27. март 1945.

Одржана Равногорска спортска олимпијада.

27. март 1941.

После приступања Југославије Тројном пакту, у Београду је војним ударом свргнут регент принц Павле Карађорђевић и на престо доведен малолетни краљ Петар Други Карађорђевић. Збачена је влада Драгише Цветковића и Влатка Мачека и образована нова, са генералом Душаном Симићем на челу.

27. март 1999.

Трећег дана агресије, југословенска ПВО оборила је амерички бомбардер F-117 А. Авион "ноћни јастреб" пао је у атар села Буђановци у Војводини.

28. март 1910.

Француз Анри Фабр, млади инжењер из Марсеја, конструисао је први хидроавион и њиме успешно полетео. Летелица је била врло оригиналне конструкције и обиловала је маштовитим проналасцима.

30. март 1969.

Авионом "тупољев ту-134" изведен је први комерцијални лет домаће чартер компаније "Авиогенекс", која је своју активност усмерила на превоз иностраних туриста. ■

Припремио Миљан МИЛКИЋ

УЗ ДАН
ВОЈНОГ ШКОЛСТВА
- 18. МАРТ

КОРЕНИ У УСТАНИЧКОЈ ВОЈСЦИ

Високо школство у Србији, војно и цивилно, своје корене црпи из оружаног дела српске револуције у време Првог српског устанка. Напори српског народа да се ослободи турске окупације и безакоња могли су успети само уз стварање војне, односно народне самоорганизоване устаничке оружане снаге.

Кнез Александар Карађорђевић одобрио је Устројени Артилериске Школе 18. марта 1850. године (6. марта по старом календару)

Оружана, политичка и дипломатска борба за обнову српске државности наметала је потребу да се, поред изградње битних државних институција, обезбеде и основни предуслови за стварање сталне оперативне војске и школованог официрског кадра. Тежње виђених људи с почетка 19. века да се створе услови за школовање војног и државног кадра можемо препознати у стварању Велике школе у Београду (1808), као творевине која је обновила духовни живот Србије. Увођење у наставу Велике школе предмета војно вежбање (фехтовање сабљом и егзерцир са пушком) представља клицу војног школства у Србији.

У комплексном окружењу, упућена само на сопствени кадар, држава је чинила све што је у њеној моћи да се образују не само војни стручњаци већ и цивилни, тако да је веза војног и цивилног школства била неминовност. Велика школа у току Првог устанка (1808–1813), иако је кратко постојала, указала је на значајну улогу те установе. Она је припремала посленике за бројне функције у младој, новоствореној српској држави на путу до стицања потпуне независности.

Неписмени сарадници уверавали су кнеза Милоша да учени људи дижу буне и да зато школа и наука нису потребне. Тек средином треће деценије 19. века примећује се нешто бржи развој просвете и школства, те се уз коришћење наставника из редова Срба у Војводини, без довољно средстава за брже ослобађање од наслеђа средњовековних облика рада, крупним корацима гази ка бољитку.

ШКОЛОВАЊЕ НАРОДНИХ ОФИЦИРА

Упореда са цивилним школством развијало се и војно, као одраз снаге нове српске државе и жеља српског народа да има своје – народне официре. Иако је Милош још 1825. године започео формирање народне војске, прве кораке у правцу формирања војних школа учинио је тек 1830. године. Хатишерифом из 1830. Србији је призната аутономија, а кнезу Милошу одобрено да у служби може држати потребан број војника. Схвативши постојећу ситуацију, поред формирања "регуларних јединица", кнез Милош се одлучује и за школовање младића из свих нахија, те у Пожаревцу формира "Гвардијску школу" (25. априла 1830) за школовање и обуку војника гардијског батаљона, где ће научити да читају и пишу, и да се оспособе за официре, чиновнике и народне старешине. У "Гвардијској школи", младићи из Србије – кадети стицали су неопходна војничка знања и почетну писменост потребну за штабне и канцеларијске послове. Школа је родила све до јесени 1833. године, и кроз њу су прошла 149 младића.

тање повећања и обнове тог кадра остало је отворено. Постојале су две могућности: слати на школовање у иностранство нове генерације будућих официра или отворити војну школу и школовати их у земљи. Друга варијанта је, по мишљењу кнеза Милоша била прихватљивија, јер је отварање војне школе у Србији пружало боље перспективе и умањивало опасност од страног утицаја на будуће официре као основу владавине.

На "Спасовској скупштини" у Крагујевцу, на којој је кнез Милош говорио "о регуларном војнству", између осталог је изјавио и да је "...почео, по примеру Европјских благоустроени срећни земаља увести војна заведена изображавајући и просвећивајући младеж нашу... наставајући да се добро уче искуству војном, за кое намеравам и формалну школу завести". Из кнежеве изјаве види се да је питање оснивања војне академије било код њега већ сазрело, те да, након доношења скупштинске одлуке, више нема препрека у реализацији оснивања ове војне школе.

ОСНИВАЊЕ ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ

Координатор свих послова око устројења војне академије и војни шеф био је потпуковник Илија Хаши-Милутиновић (Гарашанин). За директора је постављен Стефан Херкаловић, Србин из Лике и аустријски официр, који је, пошто у Крагујевцу није било погодне зграде за академију, отпутовао за Пожаревац ради преуређења кнежевог конака за смештај будућих питомаца. Тридесет двојицу

ОБЕЛЕЖИЛИ ЕПОХУ

У тридесетогодишњој пракси Артиљеријске школе радила су 92 професора, међу којима 34 нису били официри. Један од њих је стекао звање академика – Матија Бан, док су четворица академика истовремено радили као редовни професори на Великој Школи, и то Емилијан Јосимовић, Михаило Рашковић, Љубомир Ковачевић и Милан Ј. Андоновић. Од формирања Артиљеријске школе марта 1850. године, па до њене трансформације у Војну академију са Нижом и Вишом школом 1880, односно за тридесет година њенога рада, од 276 примљених, школовање је завршило 189 питомаца.

Од официра који су завршили Артиљеријску школу, у чинове генерала произведено је њих 47, а чин војводе – за изузетни успех при командовању јединицама у балканским ратовима и Првом светском рату добили су генерали Радомир Путник (након Кумановске битке), Степа Степановић (након Церске битке), Живојин Мишић (након Колубарске битке) и Петар Бојовић. Многи официри Артиљериске школе били су управитељи или професори: управитељи Милојко Лешјанин и Љубомир Ивановић, док су два официра, Јован Драгашевић, питомац 3. класе, и Јован Мишковић, питомац 6. класе – за допринос развоју војне организације српске војске и науке уопште у Србији изабрани за чланове Српске академије наука и оставили дубоки траг у науци и војсци.

Тим именима која су обележила епоху треба додати имена оних који су стасали у Артиљериској школи и касније обављали значајне дужности у држави. Тако је дужност министра војног обављао тринаест официра, министра грађевине девет, министра спољних послова један и један официр био је председник министарског савета...

Потреба за школованим официрима се појачавала, тако да Милош 1833. године одлучује да у Русију упути извесан број (тридесет, за сваки род оружја по десет: коњица, пешадија и артиљерија) одабраних младих Срба да тамо "изуче за официре". Први српски официри, након трогодишњег школовања, после повратка из Русије одмах су распоређени у јединице. Са вишом културом, знањима из војних вештина, тактичким и практичним искуствима стеченим у руској војсци, знатно су допринели да се побољша квалитет српског официрског кора, међутим, њихов посебан допринос представља унапређење организације регуларне војске. Кнез Михаило је својевремено за њих рекао да су то били најбољи српски официри. Официри школовани у Русији, представљају прве српске официре који су наменски војно образовање стекли у иностранству о трошку државе.

И поред официра из руских војних школа, у јединицама се осећао хронични недостатак школованог официрског кадра. Пи-

питомаца требало је прихватити и сместити у условима који нису одговарали установи интернатског типа.

Тек крајем 1837. године (15. децембра) отпочела је настава и отворена је висока војна школа под именом Књажевско-сербска војна академија, чије је прво седиште било у Пожаревцу, али и у оригиналним документима та се школа називала понекад "Војенна школа", "Институт", "Војенно училиште", а понекад "Војенна академија", па чак и у једном писму Илије Милутиновића (Гарашанина) и "Математическа школа". Ипак, назив "Војенна академија", одговарао јој је с обзиром на предвиђене предмете и квалитет наставника.

Услови у којима је Војна академија у Пожаревцу отпочела свој рад нису били одговарајући за установу таквог типа. Поред скромних просторних могућности и разноликог одевања (у зависности од материјалних могућности кадета), академију је додатно оптерећивао и недостатак писаћег и цртаћег прибора, али и исхрана, која је зависила од једног слабог куvara без хигијенских навика. Дисципли-

на, која у једној војној установи треба да има кључну улогу, у Војној академији није била на очекиваном нивоу, што је потакло кнеза Милоша да 3. фебруара 1838. године пропише "Наставление директору и професорима Наше Војне школе" као основно правило на коме је базиран наставно-васпитни рад школе.

Због таквих услова Војна академија није дуго остала у Пожаревцу, и већ средином априла 1838. године се, преко Смедерева, Гроцке и Болеча, преселила на Топчидер у Београду. Након смештаја у касарну, у којој су услови за живот и рад били далеко бољи него у Пожаревцу, и док су трајале припреме за извођење наставе и "хватање веза" по Београду, кнез Милош је 21. маја наредио Томи Вучићу-Перишићу да школу са ђацима и "њиховим багажом из Београда у Крагујевац пресели". Тако је Академија у Београду боравила само 40 дана, да би се 25. маја преселила у Крагујевац. Као што је пресељење из Пожаревца за Београд било организовано пешке, тако су директор, професори, намештеници и кадети за Крагујевац кренули пешице.

Ни са доласком у престоницу услови за рад те установе нису се нимало побољшали. Пошто зграда у Крагујевцу, у којој је била смештена Војна академија, није одговарала једној установи таквог типа, министар просвете Стефан Стефановић Тенка предложио је да се у Крагујевцу подигне нова зграда, по плану који је приложио и на "чаирском простору иза цркве", капацитета око 60 кадета, са додатним просторијама – трипезаријом, пространим учионицама и одајама за телесно вежбање.

ЛИЦЕЈ УМЕСТО АКАДЕМИЈЕ

У вртлогу политичких борби које су већ увелико захватиле читаву Србију, Војна академија се средином јуна тихо угасила, тако да се уместо њене реорганизације приступило реорганизацији школства у Србији, те се уместо Војне академије као највише просветне установе тога доба формира Лицеј. Поред крагујевачке гимназије, Војна академија представљала је центар за образовање кадрова не само војске са новим идејама и погледима већ и корене стварања образованих војног и државног кадра неопходног за озбиљно вођење државе.

Разлози који су навели кнеза Милоша да затвори једну такву установу нису нам познати, али можемо претпоставити да је затварање дошло као последица многих негативних околности које су оптерећивале рад Војне академије. Могући разлози су и Милошев "страх" од учених људи, а посебно ако ти учени људи треба да командују оружаним формацијама које су тада још биле у повоју и поводливе за политичким идејама његових противника.

Величина једне установе процењује се и по условима у којима је настала и крчила путеве сопствене афирмације. Пример Војне академије у Пожаревцу, Београду и Крагујевцу представља покушај самосталног развоја високог војног школства, а прерастање Војне академије у крагујевачки Лицеј даје ону неопходну спону између војног и цивилног школства. Иако су Гимназија и Лицеј чинили органску целину, не може се пренебрегнути чињеница да је Војна академија у прву годину рада Лицеја уткала део кадета, професора и наставних средстава, помагала и учбеника. Након пресељења престонице из Крагујевца, нова локација Лицеја је нова престоница Београд.

Учени људи 19. века са успехом су преносили своја знања на млађе колеге у обе институције, и на Војној академији и на Лицеју, те су на тај начин дали печат образовању не само официрског кора већ и нације у целини. Ти национални васпитачи обележили су крај 19. века и припремили народ и војску за искушења која су их чекала.

ОСНИВАЊЕ "АРТИЛЕРИСКЕ" ШКОЛЕ

С доласком Уставобранитеља на власт у Србији и сменом династије Обреновић, војска је сведена на граничну службу и унутрашњу полицију. То је изазвало прекид у развоју и војске и војног школства код нас. Када је 1848. године у Београду, због потешкоћа у набавци оружја, основана Тополивница, она је изискивала и неопходан образован војнички кадар, те је на тај начин посредно и била повод за оснивање одговарајуће официрске школе. После одлуке да Топо-

ливница добије војно обележје као установа од државног значаја, предлаже се и оснивање официрске школе. Државни савет усваја тај предлог, а кнез Александар Карађорђевић 6. марта по старом календару (18. марта по новом календару) 1850. године одобрава да се формира школа актом Устроениа Артилериске Школе.

Тај акт представља утемељење војног школства код нас и зато Војска Србије 18. март обележава као Дан војног школства. То је прва војна високошколска установа у Србији, чији је први управитељ артиљеријски капетан Фрањо Зах одмах приступио припремама за пријем питомаца и почетак рада школе. Школска година отпочела је 6. септембра 1850. и у прву класу примила 23 питомца, чије школовање је трајало пет година. У почетку је школа била смештена у згради Тополивнице, где су питомци похађали предуготовитељни (припремни) курс, који су положила 22 питомца (произведени у чин наредника 15. децембра). У народу од самог почетка позната као Војна академија (Војна академија), школа је врло брзо (крајем децембра) премештена у "новоподигнуту зграду", која је саграђена на углу улица Немањине и Милоша Великог.

Од 23 питомца примљена у прву класу Артилериске школе, након петогодишњег школовања завршило је само десет, и 1855. године произведено у чин потпоручника. Многи од питомаца Артилериске школе, у бурним временима која следе, обележиће епоху у којој су живели, дајући печат унутрашњој и спољној политици, као и државном и друштвеном развоју Србије. У периоду до 1880. године, у тридесет година постојања за потребе Војске Кнежевине Србије, Артилериска школа је ишколовала 10 класа, односно примила на школовање 12 класа (питомци 11 класе су произведени у чин потпоручника у току Првог српско-турског рата, а питомци 12. класе, иако су све време провели у рату, добили су чинове официра после завршетка рата и тек након што су завршили накнадни курс, који је за ту класу организован).

РАД ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Потреба за реформом војног школства постојала је још пре српско-турских ратова. После ратова, из којих је Србија изашла територијално увећана, војнички ојачана и међународно, као држава призната, интензивирао је рад на реформи војног школства и на преуређењу Артиљеријске школе. Иако је тридесетогодишњим радом знатно допринела едукацији кадра за потребе војске и државе, савремене потребе за образованим војним стручњацима са већим степеном знања, али и ратна пракса из српско-турских ратова 1876-1878, наметали су потребу за реорганизацијом Артилериске школе. Највеће заслуге за ту реорганизацију припадају министру војном ђенералштабном потпуковнику Јовану Мишковићу. Комисија (професорски савет), са управитељем Артилериске школе ђенералштабним потпуковником Јованом Анђелковићем на челу, израдила је Пројект Закона за устројство Војне академије.

Народна скупштина је 18. јануара (30. јануара по новом календару) 1880. године усвојила Закон о устројству Војне академије, где су потврђене све идеје и залагања, односно разлози за реорганизацију и модернизацију војног школства. Војна академија је дефинисана као "Научни и васпитни завод, у коме се опремају младићи за официрска места, и у коме млађи официри добијају више стручно образовање за специјалне родове војске и струке".

У организацијском и наставно-образовном смислу Војна академија је подељена на Вишу и Нижу школу. Виша школа, у трајању од две године, намењена је за стицање вишег стручног образовања официра (са три специјалистичка курса за школовање ђенералштабних, инжењерских и артилериских официра), а у Нижој школи су се током три године школовали "трупни официри за артилерију, инжењерију, пешадију и коњицу".

У Вишу школу примани су официри до чина капетана друге класе свих родова и са службом "у строју" бар две године, након полагања пријемног испита. У Нижу школу примани су кандидати са завршеном гимназијом или реалком.

У таквим организацијским приликама Војна академија је радила непосредно до балканских ратова 1912. и 1913. године. ■

Мр Иван МИЈАТОВИЋ

РАЗМИШЉАЊА О СТВАРИМА
ОБИЧНИМ

ОЛУЈА

Та чудесна распеваност небеских сила! То је просветљено и распевано утешење! Ово нам доноси тако много: а тако мало од њега узимамо. Зашто?

Горд је просвећени човек. Он "све зна": он све разуме: и стихије природе су му се "покориле". Он се горди својим разумом, "влашћу", "техником", својим "освајањима". Њему се већ чини да је "господар васељене", као да је одиста проникнуо у тајне природе, као да свеукупност спољашњих, материјалних ствари – и јесте свеукупност света. Човек је одломио само нешто мало од закона природе: зна једва понешто о законитостима сопственога "ја". У целини он је – гордо закорачило дете које се, из наивности и самоумишљености, све више одваја од драгоцене добродетељи и смирења, и обраћа се са најсудбинским стварима све самоувереније; дете – код којег нема добродушности детета, којем су својествени пороци одраслих.

За простодушно смирење таквих људи, као што су Бетовен, Новалис, Ајхендорф – свака појава у природи била је живи симбол, предивна алегија највиших ствари, као некакав тајнопис Господњи који треба са узбуђењем читати и тумачити у својој души. Сунце и месец, цветић и планина, море и облак, снег и дуга – не налазе се овде "узалуд"; они скривају у себи мудрост, они говоре, поучавају, проглашавају. Дух може од њих зачути не мало дивнога; он то чини још и данас. Сваки песник, сваки сликар понешто знају о томе; као и сваки човек код којег је још живо и пријемчиво око срца.

Шта нам навешћује олуја?

"Не заборављај, човече, да си ти земно стварање, да над тобом, по небу, лете лаки облаци, који су ти спремили тешку судбину. Знај да мало знаш и да сва твоја снага није много више од немоћи. Не заборављај да те очекује смрт и да можеш бити позван сваког момента, као ударцем муње. Промисли: тамо, на врху, постоји вишња сила, снажна као гром, и чиста као пламен.

Загушљив је и мрачан твој живот. Али, он може да постане још мрачнији, а тада ће се у тебе уселити сујетни немир и страх ће овладати тобом. Где ћеш тада пронаћи прибежиште, човече? Где је место твог одмора? Тада ћеш гледати увис, тамо где је ишчезло сунце, где је злослутни гнев повезао црне планине и где чудовишне силе вичу један на другу страшним гласом. Тада је доста: тада је чаша препуњена и ти мораш да је испијеш до дна. Дрхти, тврди! Идеш у сусрет олуји...

Одозго долази просветљење и олакшање заслепљујућом муњом. Са стремитељском и поражавајућом очигледношћу, открива ти се тама сопствене душе. Над твојом главом заглашујуће бруји, ваља се и грми. Погледај у пламен! Ослушни гласове! Тако – захваљујући муњи савести и грому покајања – за тебе се обнавља живот.

Па не мислиш ваљда да небо ћути кад види шта се догађа на земљи. Једанпут ће оно проговорити и послати утеху вернима и сазнање онима који блуде и чине злочине. Олуја ће их научити смирењу. А свакога – чудесној нади да је на небесима све прелепо и снажно."

Тако се уз помоћ олује обраћају сујети твари земне. ■

Иван А. ИЉИН
Из књиге "Пред буктавим загонеткама Господњим",
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

16–31. март

Православни

21. март – Свети Теофилакт Исповедник

22. март – Светих 40 мученика Севастијских – Младенци

23. март – Свети мученик Кодрат Корински

30. март – Свети Алексије, човек Божји

31. март – Лазарева субота – Врбица

Римокатолички

19. март – Свети Јосип

Исламски

31. март – рођење Мухамедово

СВЕТИХ ЧЕТРАДЕСЕТ
МУЧЕНИКА У СЕВАСТИЈИ

Светих четрдесет мученика у Севастији били су војници римске војске, али искрени и чврсти хришћани. У време Ликинија запретили су им на суду одузимањем војничке части, али један од њих рече судији: "Не само част војничку, но и тела наша узми од нас; ништа нам није часније и драже од Христа Бога нашега."

После тога војвода нареди да их каменују, али се камење враћало на оне који су га бацали. Мучитељи су се због тога силно наљутили и бацили их у језеро иако је био велики мраз. Ту одмах поставили су стражу и топло купатило као изазов ономе који не буде чврсто веровао у Христа и један од 40 заиста не издржи и уђе у купатило. На небу се ускоро појави чудна светлост и загреја језеро, а са светлошћу спустише се на главе измучених младића 39 венаца. Тада један стражар са обале уђе у воду и исповеди име Господа Исуса и на њега сиђе четрдесети венац.

Сутрадан, судије у чуду виде да су младићи живи и наредиле да им пребију голени и њихова тела баце у воду. Трећег дана јавили су се мученици на сну месном епископу Петру и позвали га да изводи из воде њихове мошти. Хришћани су ноћу изашли на језеро, нашли њихове мошти и сваку одвојену кост јер су се кости сијале у води као свеће, и све их сахранили. Часно су страдали за веру и свом Господу отишли 320. године. ■

СВЕТИ ЈОСИП

Свети Јосип, заручник Блажене девице Марије и заштитник свете Цркве, средишња је светковина Римокатоличке цркве у марту, месецу који је читав њему посвећен. Свети Јосип је достојан толике части, јер у историји спасења после Исуса и Марије има најповлаштеније место. "Јаков роди Јосипа, мужа Марије, која роди Исуса који се зове Христ" (Мт. 1, 16). У тој готово протоколарној реченици, којом свети Матеј завршава родослов Исусовог људског порекла, садржано је оно најважније што предање каже о Јосипу из Назарета – да је и он био син краља Давида, из чијег рода потиче и Месија. Он сам биће том Месији последице Марије најближи, јер је пред законом његов правни, иако не и природни отац. ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ СРБИЈЕ СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ

УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

расписује

КОНКУРС

за пријем кандидата из грађанства у Војну академију

У школској 2007/2008. години примаће се кандидати из грађанства за студенте Војне академије – смерови:

а) за кандидате мушког пола:

- пешадија;
- ОМЈ;
- авијација;
- инжињерија;
- веза;
- АБХО;
- техничка служба КоВ.

б) за кандидате женског пола:

- пешадија;
- веза;
- авијација;
- АБХО;
- техничка служба КоВ.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА :

- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање (утврђује надлежна војна лекарска комисија);
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора;
- да нису ожењени-удате.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- да су рођени 1986. године или касније;
- да су завршили или похађају четворогодишње средње школе;
- да у свим разредима из математике имају најмање оцену 4 (врло добар);
- да у свим разредима из владања имају оцену 5 (одличан);
- да су у прва три разреда и на полугодишту IV разреда (ученици IV разреда средње школе), односно, у сва четири разреда средње школе (ученици који су завршили средњу школу), постигли најмање врло добар општи успех.

Кандидати који испуњавају опште и посебне услове конкурса полажу квалификациони испит из математике и опште информисаности, подлежу психолошком испитивању и провери физичке способности.

ШКОЛОВАЊЕ, ПРАВА И ОБАВЕЗЕ СТУДЕНАТА

Школовање у Војној академији почиње 1. октобра 2007. године и траје четири године. По завршетку школовања, студенти стичу високо образовање и стручно звање дипломираног официра Војске Србије и диплому одговарајућег факултета, са којим Војна академија има израђен заједнички студијски програм, примају се у професио-

налну војну службу и унапређују у чин потпоручника одговарајућег рода – службе.

За време школовања студенти станују у интернату, а све трошкове школовања сноси Министарство одбране Србије.

Међусобне обавезе лица примљених на школовање и Министарства одбране Србије регулишу се уговором.

НАЧИН КОНКУРСИСАЊА

Кандидати из грађанства подносе пријаву команди војног одсека (одељка) на територији сталног места боравка, на обрасцу који се добија код тог органа, а војници – команди војног одсека на чијој се територији налазе на одслужењу војног рока.

УЗ ПРИЈАВУ ПРИЛАЖУ:

- оверену фотокопију уверења о држављанству;
- оверену фотокопију извода из матичне књиге рођених;
- потврду надлежног органа да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора;
- оверене фотокопије сведочанства I, II и III разреда и оверен препис оцена са првог полугодишта IV разреда (ученици четвртог разреда), односно оверену фотокопију сведочанства IV разреда и диплому средње школе (ученици који су завршили средњу школу).

Фотокопије докумената тражених по конкурс у кандидат може, уз давање на увид њиховог оригинала, бесплатно да овери у команди војног одсека (одељка) на територији сталног места боравка.

Конкурс је отворен 30 дана од дана објављивања.

Кандидати за студенте Војне академије, моћи ће у командама војних одсека (одељака) где су конкурисали да добију обавештење о резултатима конкурса почевши од 20. јуна 2007. године.

Кандидатима који не испуњавају услове конкурса неће се примати документа.

Кандидатима који нису изабрани за школовање документа се неће враћати.

Остала обавештења у вези са конкурсом, програм испита из математике, тестом из опште информисаности и провере физичке способности могу се добити у војним одсецима или Војној академији, улица Павла Јуришића Штурма број 33, Београд (телефони 3600-348 и 3600-438).

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ СРБИЈЕ СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ

УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

расписује

КОНКУРС

за пријем кандидата у Војну гимназију

У школској 2007/2008. години примаће се кандидати из грађанства за ученике првог разреда Војне гимназије

УСЛОВИ КОНКУРСА

Могу да конкуришу кандидати који испуњавају следеће услове:

ОПШТИ УСЛОВИ

- да су рођени 1991. године или касније;
- да су мушког пола;
- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање (утврђује надлежна војнолекарска комисија);
- да се против њих не води кривични поступак нити поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела или им није изрицана заводска мера;

ПОСЕБНИ УСЛОВИ

- да су V, VI и VII разред и прво полугодиште VIII разреда, односно VIII разред основне школе, завршили са најмање врло добрим општим успехом;
- да у свим разредима школовања из владања имају најмање оцену 4 (врло добар).

Здравствено способни кандидати за ученике Војне гимназије подлежу провери психофизичких способности.

ШКОЛОВАЊЕ, ПРАВА И ОБАВЕЗЕ УЧЕНИКА

Школовање у Војној гимназији почиње 1. септембра и траје четири године. Ученици се школују по плану и програму гимназије општег смера, ради наставка школовања у Војној академији. Ваздухопловни смер се формира у четвртном разреду, у зависности од потреба Министарства одбране Републике Србије. Ученици ваздухопловног смера у IV разреду реализују падобранску обуку, обуку преживљавања у природи, летење на моторним авионима са дуплим командама и самостално летење. Обавезни су да школовање наставе у Војној академији.

Време проведено на школовању у Војној гимназији не рачуна се у служење војног рока.

За време школовања ученици станују у интернату, а трошкове школовања сноси Министарство одбране Републике Србије. Међусобне обавезе лица примљених на школовање и Министарства одбране Републике Србије регулишу се уговором.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Кандидати подносе пријаву команди војног одсека (одељка) на територији сталног места боравка, на обрасцу који се добија код тог органа.

Уз пријаву прилажу:

- оверену фотокопију уверења о држављанству;
- оверену фотокопију извода из матичне књиге рођених;
- потврду да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела или им није изрицана заводска мера;
- оверене фотокопије сведочанстава V, VI, VII разреда и оверен препис оцена са првог полугодишта VIII разреда (ученици VIII разреда), односно оверену фотокопију сведочанства VIII разреда основне школе (ученици који су завршили основну школу).

Приликом доласка на проверу општих способности у Војну гимназију, кандидати морају имати оверену ђачку књижицу са фотографијом.

Конкурс је отворен до 15. априла 2007. године.

Документа кандидата који не испуњавају услове конкурса неће се примати.

Резултати конкурса биће достављени командама војних одсека (одељка) у којима су кандидати конкурисали, најкасније до 30. маја 2007. године.

Кандидатима који нису изабрани за ученике Војне гимназије, документи се неће враћати.

Остала обавештења у вези са Конкурсом могу се добити у командама војних одсека или Војној гимназији, Улица Петра Чајковског број 2, Београд (тел. 011/3005-165 и 011/3600-112); www.vj.yu/gimnazija.

МАЛИ ОГЛАСИ

НИШ-БЕОГРАД, код Техничких факултета, трособан, 84 квм, I, Л+Т, ЦЕ, КТВ, 2 мокра чвора, 2 телефона, јужно оријентисан, за трособан у Београду. Може продаја 65.000 евра. Тел: 018/589-358, 064/145-40-79.

СУСРЕТИ КЛАСА

32. класа СВШ КоВ слави 20 година од завршетка школовања. Позивамо све из земље и иностранства који желе да прославе тај јубилеј да се јаве. Контакт телефони: мај. Горан Милошевић, 011-3201-319 или лок. 23-319, зас. Зоран Ђурић, 011-3201-072 или лок. 23-072 и зас. Његош Петровић, 011-3201-838 или лок. 23-838.

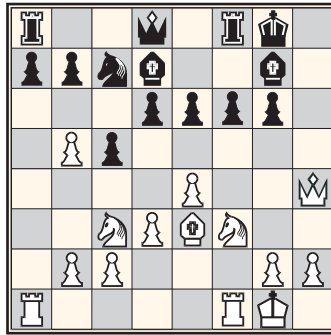
**ИЗАБРАНА ПАРТИЈА
АТАКА, АТАКА!**

Лазаревић Милунка
– Вољперт Лариса
Ленинград, 1964.

1.e4 ц5 2.Сц3 Сц6 3.ф4 г6
4.Сф3 Лг7 5.Лб5 Сд4 6.а4 Сб5
7.аб5 дб 8.0-0 Сф6 9.д3 0-0
10.Де1 Лд7 11.Дх4

Ово је партија из оног славног раздобља нашег шаха и блиставе серије Милунке Лазаревић. Као што је козачка коњица знала само за команду "Атака, атака!", тако је и наша шампионка знала само за напад. Игра се затворена варијанта Сицилијанске одбране, а потезом у тексту она је јасно рекла како жели да реши ову партију. Истина, то је увек двосекли мач, али се неустранивост и овде исплатила.

11... е6 12.ф5 Се8 13.Лг5 ф6
14.фг6 хг6 15.Ле3 Сц7

Бели: Кг1, Дх4, Та1, Тф1, Ле3, Сц3, Сф3, б2, б5, ц2, д3, е4, г2, х2

Црни: Кг8, Дд8, Та8, Тф8, Лд7, Лг7, Сц7, а7, б7, ц5, д6, е6, ф6, г6

Јуриши неће престати све до победе.

16.e5 Сб5 17.еф6 Лф6 18.Сг5
Де7 19.Се4 Лд4 20.Лд4 цд4 21.Сф6
1-0

ЗАНИМЉИВОСТИ

СЛЕПЕ СИМУЛТАНКЕ

Филидор је 1783. године у Паризу играо слепу симултанку на 3 табле, Паулзен 1857. у Дубоку на 7, Морфи у Лондону-Паризу 1858. на 8, Паулзен у Чикагу 1858. на 10, Цукерторт у Лондону 1876. на 16, Пилсбери у Њу Орлину 1900. на 17, затим у Филделфији 1900. на 20, Хановеру 1901. на 21 и у Москви 1902. на 22. табле. Његов рекорд је оборио Рети у Харлему 1919. играјући на 24 табле, Брајер је у Кашу 1925. играо на 25, Аљехин у Њујорку 1924. на 26, затим и у Паризу 1925. на 28 табли. Његов рекорд је поново оборио Рети у Сао

Паолу 1927. играјући против 29 противника, а Колтановски је 1931. играо на 31 табли, што је померио већ наредне године у Чикагу на 32 табле. Поново се јавио Колтановски 1937. играјући на 33 табле, док је Најдорф у Розариу 1943. године рекорд подигао на бројку 43. Најдорф је 1947. године у Сао Паолу играо без педана на таблу истовремено на 45 табли и после 23 и по сата игре добио 39, изгубио 2 и ремизирао 4 партије. Надмашио га је Мађар Јанос Флеш 1960. године играјући у Будимпешти на 52 табле, постигавши 31 победу, 18 ремија и три пораза, према је према неким подацима тада против њега играло чак 60 играча.

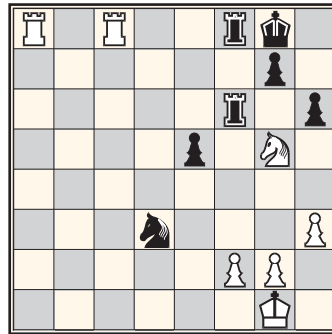
КОМБИНАЦИЈЕ

Разувајев - Мештровић
Кестели, 1981.

Бели: Кг1, Та8, Тц8, Сг5, ф2, г2, х3
Црни: Кг8, Тф6, Тф8, Сд3, е5, г7, х6

Бели на потезу.

1.Сх7!

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

СРБИ У СВЕТУ

Првак 19. првенства САД 1918. године био је Србин Бора Костић, а Иван Соколов и Предраг Николић били су прваци Холандије.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
17									18				19			
20							21						22			
23								24			25				26	
27			28				29					30				33
31						32										
34					35					36				37		
38				39					40				41			
42													43			
44							45					46			47	
48			49					50			51					
52					53						54					
55						56				57						

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: страдавање, морски тек, кре-
санци, Момиров, ти, ракичице, меревод, к, в, авам, натураст, Дакота, МА, ПК,
Ролс, Калинин, српаст, ниски, атером, Иносав, спопа, Иванов, анатомија, ма-
ти, ов, чр, налево, отпасасти, Брат, г, и, стајон, капелани, он, акотаст, Секуло-
вић, ниске коте, каратавани.

Припремио Жарко ЂОКИЋ

ВОДОРАВНО:

17. Врста микроорганизма, 18. Сирће, квасина, 19. Установа, институција, 20. Алкалоид из велебиља, 21. Калем на лози или воћки, 22. Одаја, про-
сторија, 23. Превише кобан, 24. Страно мушко име, 25. Узраст, стас, 26. Иницијали синеасте Редфорда, 27. Символ тантала, 28. Узвик одобрава-
ња, 29. Име писца Канетија, 30. Невеста, 31. Која је на редном броју "икс", 32. Наш одбојкаш, 34. Зенонова филозофска школа, 35. Шкрипа, чегртање, 36. Просјак из "Одисеје", 37. Народноослободилачки рат (скр.), 38. Уз, крој, поред, 39. Француска шансоњерка, Жилијет, 40. Вео-
ма паметан човек, 41. Река која протиче кроз Санкт Петербург, 42. Наш одбојкаш, 43. Добро дело, добротинство (тур.), 44. Цитат, 45. Бутер, пу-
тер, 46. Неред, крш, 47. Символ нобелијума, 48. Ауто-ознака за Лозницу, 49. Посуда са тучком, 50. Служба помоћи и информација (скр.), 51. Онај који анимира какву ситуацију, 52. Град у Немачкој, 53. Веза, спој, 54. Прот-
ествовање, 55. Потврда, атестат, 56. Најкрупнији копнени сисар, 57. Так-
мичари у каратеу.

УСПРАВНО:

1. Следбеник баптизма, 2. Привлачност, атракција, 3. Глас креје, 4. Вр-
ста музичке композиције, 5. Доба, раздобље, 6. Водени кичмењак, 7. Дру-
га, остала, 8. Академија наука (скр.), 9. Омоти, омотачи, 10. Веома опа-
сна змија отровница из Африке, 11. Символ астатина, 12. Отпадак од
сена, трина, 13. Хемички елемент, астатин, 14. Војна област (скр.), 15.
Ученост, школованост, 16. Поклон, 17. Име плумице Вали, 19. Повратак
(стр.), 21. Славна совјетска гимнастичарка, 22. Наш кореограф, Петар,
24. Које је од лапора, 25. Колач са сиром, 26. Француска филмска дива,
Катрин, 28. Цокла, сокл, 29. Временски (скр.), 30. Фудбалер "Партиза-
на", Немања, 32. Мали хрид, хридић, 33. Војнички извештаји, 35. Град у
Русији, 36. Крик, 37. Не поседовати, 39. Аконтација, 40. Словеначки пе-
сник и есејист, Алфонс, 41. Ребраста тканина, 43. Музички инструмент,
44. Женско име, Леова имењакиња, 45. Орган чула мириса, 46. На при-
мер (скр.), 47. Страно женско име, Теса, 49. Два иста вокала, 50. Ауто-
ознака за Холандију, 51. Тениски клуб (скр.).

ОДБРАНА

ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин "Одбрана"
11000 Београд, Браће Југовића 19
Тел.: 3241-026, Факс : 3241-363
E-mail: odbrana@beotel.yu
Жиро-рачун : 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корићна страна	22 x 30 цм	30.000,00
1/1 друга и трећа корићна страна	22 x 30 цм	28.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	26.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	21.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	12.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	7.000,00
1 цм/стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	300,00
1 цм/2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	600,00
1 цм/3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	900,00
пословни мали оглас (до 20 речи)		300,00
мали оглас за замену стана (до 20 речи)		150,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.
Плаћање се врши унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

■ За више објављених огласа одобрава се попуст 5-15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то :

- за 3-5 огласа – 5 %
- за 6-8 огласа – 10 %
- за 9 и више огласа – 15 %
- цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

■ Огласи који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени.

■ Материјал за објављивање мора бити достављен најмање 7 дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD-у, а може се послати и на E-mail адресу odbrana@beotel.yu.

"Одбрана"
Маркетинг

Мини постер
ОДБРАНА
Снимио Даримир БАНДА

